HARCHIUS
—
RANTZOVIUS
—
BERGENSIS

1565-1576

1J x.

MEDICAL SOCIETY
OF LONDON

ACCESSION NUMBER

PRESS MARK

1) HARCHIES, J. ab
2) RANTZAU, H.
3) GERARDUS BERGENSIS

HENRICI RANTZOVII EQVITIS HOLSATI

DE CONSERVANDA VALETVDINE LIBER, IN priuatum liberorum ſuorum vſum ab ipſo conſcriptus, ac editus à

Dethleuo Syluio Holſato.

IN QVO DE DIAETA, ITINERE, ANNIS CLIMACTERICIS, & antidotis præſtantiſſimis, breuia & vtilia præcepta continentur.

LIPSIAE.

CVM PRIVILEGIO.

NOBILITATE GENERIS, VIRTVTE AC ERVDITIONE PRAESTANTIB. FRANCISCO AC BREDONI RANTZOVIIS fratribus, nobilis ac generosi viri D. HENRICI RANTZOVII, serenissimi regis Daniæ, &c. in Holsatia, &c. præfecti, &c. filijs.

CVM NVPER NOBILES adolescentes, in patris vestri Henrici Rantzouij bibliotheca Bredenbergensi versarer, incidi fortè in libellum quempiam de legitimo rerum ad sanitatis tutelam necessariarũ vsu conscriptum. Hunc vbi cœpi peruoluere diligentius, deprehendi in eo breuia ac vtilia quædam præcepta de sanitate tuenda contineri. Ac quoniam intelligebam hunc libellum à patre vestro ex varijs medicorum libris in vestrum ac reliquorum liberorum suorum vsum collectum ac nondum in publicum emissum esse, neq; tamen citra magnũ

laborem & tædium ſæpe deſcribi poſſe: operæpretium me facturum putabam, ſi eum quamprimum prælo ſubijci curarem, vt hoc pacto non solùm de vobis, ſed de alijs etiam conſeruandæ ſuæ ſanitatis ſtudioſis bene mererer. Hunc itaq; librum à parente veſtro chariſſimo, veſtra potiſſimum cauſſa, ex paterna affectione congeſtum, ac ſub nominis veſtri auſpicio in lucem prodeuntem, vt benignè ſuſcipiatis rogo. Nec dubito quin ſi iuxta in hoc præſcriptum modũ viuendi rationem inſtitueritis, magna inde ad vos ſit redundatura vtilitas. Oro autem DEVM æternum, vt patrem veſtrum virum clariſſimum, totius Holſatiæ decus ac præſidium, & omnium bonarum artium Mecœnatem, nec non vos eius filios, qui patris veſtigijs magna cum laude inſiſtentes ad inſignem ſtemmatis Rantzouici ſplendorem eximiam adiunxiſtis doctrinam, vnà cum matre nobiliſs. ac pudiciſs. & reli-
quis

quis vestris fratribus ac sororibus diu incolumes clementer conseruare dignetur. Bene valete, & me eorum numero asscribite, qui vos non minus quàm parentes vestros, ea qua decet obseruantia, venerantur. Datæ Segebergæ, Anno 1573.

Detleuus Syluius
Holsatus.

Parte rubet dextra clypeus : pars alba ſiniſtra eſt,
Et ſuper in galea cornua bina micant.
Cornua ſunt robur : Martis color alter, & alter
Pacis : vtrunq; ſatos nobilitate decet.

IN HENRICVM RANTZOuium Equitem Holsatum, &c. Epigramma ἐγκωμιαστικόν.

QVIS non Alciden nouit, quis nescit Achillem,
Nomina non vlla non memoranda die?
Et tamen hic medicam fecit feliciter artem,
Sanus vt Aemonia cuspide Mysus ait:
Ille polum ceruice tulit, cùm sidera fessus
Amphitryoniadæ ferre dedisset Atlas.
Quid loquar amborum geminata laude celebrem,
Illustri Henricum stemmate Rantzouium?
Quem iuuat immenso spatiantem viuere celo,
Et stellas oculis dinumerare suis.
Quiq; Machaonia caput extulit inclutus arte,
Naturæ scrutans omniparentis opes.
Macte noua virtute heros: sic additus astris
Celifer est, semper viuit & Aeacides.

Gregorius Bersmanus
Professor Acad. Lips.
publicus.

EIVSDEM RANTZOVII ENCOMIVM.

Sunt tibi cùm Regum, tum publica commoda curæ,
Nec tamen Aonidum munera grata minùs.

AD LECTOREM BENIGNVM CHRISTOPH. Kellinghausen Hamb.

MEnte nihil nobis præstantius optimus autor
Indidit, in summa quæ tenet arce, locum.
Hæc res euoluit dubias, penitusq́ latentes
Eruit, & lucem cogit habere suam.
Quæ sint euentura videt, præsentia tractat,
Tempore quæ lapso præteriêre, tenet.
Quinetiam terras humilemq́ relinquere mundum,
Et celi superas audet adire plagas.
Scrutariq́ Deum, cuius de semine nata
Particulam mentis se putat esse sacræ.
Vt Deus ille vnum triplici sit nomine numen,
Disiungi nulla quod ratione queat.
Vt res de nihilo quondam produxerit omnes
Et miris seruet contineatq́ modis.
Vtq́ repurgatos celso dignetur olympo,
Quos sua culpa stygis fecerat esse reos.
Talia diuino meditatur, acumine quæq;
Præterea longum cuncta referre foret.
At nisi sit corpus bene sanum, cuius in arce
Clauditur, officium non satis ipsa facit.
Hinc quasi de specula semper circumspicit alta
Ne capiat, vel agat quicquid obesse potest.
Et si quid vitij caussa quacunq; subortum est
Hoc amoliri qualibet arte studet.
Hinc etiam corpus cura maiore tueri
Cernimus, ingenio qui meliore valent.

Nam quoniam multis obnoxia casibus, atq;
Sæpe leui ex caussa vita caduca data est.
Quam decet, vt numen celeste colatur honore,
Ducere, dum repetat, qui dedit, ipse Deus:
Nos quoq; sollicita fas est defendere cura,
Nec temere mortis præcipitare viam.
Hæc animo voluens, vir factis clarus & ortu
Rantzouius, præsens hoc sibi scripsit opus.
Non satis est visum prælustre relinquere nomen
Quod certent meritis amplificare suis.
Aut terris, opibusq; suos extollere natos,
Attribuit larga quos bonitate Deus.
Sed quoq; succincto voluit præscribere libro,
Incolumem vitam qua ratione parent.
Nam magis accendunt, animisq; tenacius hærent,
Quæ pater aut senior iussa relinquit auus.
Hunc in priuatum quamuis congesserat vsum,
Non tamen, vt fiat publicus, ipse vetat.
Namq; bonus, quacunq; potest, prodesse laborat,
Omnibus & præstat commoda multa lubens.
Ergo illi seros, quos virtus rara meretur
Et faustos optes, lector amice, dies.
Atq; hoc sincero, doctoq; fruare labore,
Vt vigili cura sanior esse queas.

INDEX PRAECIPVORVM CAPITVM HVIVS LIBRI.

31. De

PRAE-

PRAEFATIO AD FILIOS.

CVM ab immenſo & æterno Deo, filij mei chariſsimi, poſt creationem celi, terræ, plantarum, arborum, cunctorumque animantium & ceterorum mundi corporum in vſum humanum conditorum, ſolus homo ad diuinæ maieſtatis imaginem ex terra ſit factus, ita vt ex anima & corpore conſtet, maximè & inprimis toti humano generi in eo laborandum eſſe cenſeo, primum vt anima, poſtquam vna cum corpore deſtinatum curſum peregerit, eò, vnde digreſſa eſt, redeat. Deinde, vt corpus animæ domicilium in hoc vitæ curriculo quàm diutiſsime cum ipſa ſanum ac integrum conſeruetur. Quibus verò rationib. efficiatur, vt anima emenſo decurſoq; huius vitæ ſpacio, ad beatam immortalitatem, hoc eſt, ad Deum ipſum, vnde digreſſa eſt, reuertatur, id ſacræ litteræ abundè & luculenter tradunt. Quapropter ô filij, vos ſedulò moneo & hortor, ſacro religionis ſtudio ardenter incumbentes, doctrinæ celeſtis fundamenta intimis animi ſenſibus diligenter & penitus percipiatis, vt vobis ex huius vitæ quadam quaſi peregrinatione atque hoſpi-

hoſpitio euocatis ad perpetuum Dei & angelorum, omniumq́; ſanctorum commercium concedere liceat. Quo pacto autem fragile corpus noſtrum diu incolume & ſanum conſeruetur, & caduca noſtra vita, viriumq́; imbecillitas aliquantiſper ſuſtentetur, perbreuibus nonnullis præceptis, hunc in vſum ex diuerſorum medicorum libris conſcriptis, atque in certum ordinem digeſtis docebo. Sed ne fortè arrogantiæ ingenij inſimuler, ingenuè fateor, me multis in locis integras medicorum ſententias tranſtuliſſe, & veſtra potiſsimum cauſſa hunc laborem colligendi ſuſcepiſſe, quod non meminerim, hanc rem tam compendioſè ab alijs tractatam eſſe, excepto vno Cornelio Celſo, qui in primo de re medica libro præcepta longè vtiliſsima de ſanitate tuenda, mira breuitate complexus eſt. Vt autem huiuſmodi breuitatem eò commodius præſtem, nuda ſaltem præcepta ætati veſtræ maximè congruentia fuſioribus interim cauſsis & rationib. phyſicis omiſsis, vobis ob oculos ponam. Nolite vos hæc aſpernari, ſed tanquam vobis à me ex paterna beneuolentia atq; affectione relicta, cupidè ſuſcipite, ſtudioſeq; amplectimini. Non enim dubito, ſi ſecundum has præſcriptas obſer-

obſeruationes viuendi ordinē atq; rationem inſtituetis, quin magna ad vitam commodius traducendam inde ſit ad vos redundatura vtilitas. Quod ad me ſanè attinet, fateor me ex his præceptis hanc percepiſſe vtilitatem, vt quamuis in iuuenilibus annis paterno ac ferè hæreditario aſthmatis morbo obnoxius fuerim, nunc tamen ſic eo ſim liberatus, vt valetudine ſatis commoda vtar, quam Deus Opt. Max. pro diuinæ benignitatis ſuæ arbitrio ac placito, mihi diuturnam conſeruare ac propagare clementer dignetur. Vt autem propius ad rem ipſam accedam, paucis ordine præcipuas recenſebo cauſſas deſtructionis & corruptionis corporū noſtrorum, quibus cum humana natura conflictatur. Deinde, ea, quorum legitimo vſu in corporibus noſtris ſanitas retinetur exponam. Poſtea præcepta de vitæ ratione ſingulis diebus, ſeptimanis, menſibus, ſingulisq́; anni temporibus ſeruanda, deq́; annorum etiam climactericorum obſeruatione inſtituenda pauca ſubijciam. In fine quædam de ſalubri victus ratione in itineribus habenda, nonnullorum item antidotorum & medicamentorum ſingularem contra venena vim habentium deſcriptiones ſubiungam.

CAPVT I.

CAVSSAE CORRVPTIONIS & deſtructionis corporum humanorum.

VT IGITVR inſtitutum noſtrum aggrediamur, prima & præcipua cauſſa corruptionis & deſtructionis corporum noſtrorum, ſenectutis, mortis, atq; omnium adeo malorum, quæ in calamitoſa hac vita exiſtentes, perpetimur, eſt lapſus primorum parentum & reliquiæ peccati in corrupta natura noſtra hærentis, vt teſtatur apoſtolus ad Rom. 8. Corpus morti deſtinatum eſt propter peccatum. Quemadmodum enim mors extremum eſt omnium malorum, quæ nos affligere in hac vita poſſunt: Ita mortis nomine omnes quoq; ærumnas & miſerias humanæ vitæ complectimur. Huc accedunt noſtra etiã errata, quæ, dum cæca noſtra voluntas impulſu diaboli in quæuis ſcelera ruit, indies à nobis committuntur & accumulantur, quibus Deus ad iuſtam iram & indignationem prouocatus, omnis generis morbos & calamitates in nos graſſari ſinit. Secunda cauſſa morborum & deſtructionis deprauationisque corporum noſtrorum eſt ſiniſter & maleuolus ſiderum

rum cœleſtium influxus, temperamentorumq́; infelicitas. Nam vti ſingulis rebus proprietates certæ ſunt ingenitæ, quas Deus ab æterno naturalibus effectibus cooptauit: Ita ſingularis quoq; efficacia & vis diuinitus inſita eſt corporibus cœleſtibus, quæ Deus non tantum propterea certo ordine ac magnitudine creauit, vt annos, dies & menſes diſcernerent, ſed vt eſſent quoq; nobis ſigna, ex quibus quædam rerum futurarum caperemus argumenta. Pendent enim inferiora ex ſuperioribus, & cognatione quadam mutua inter ſe continentur. Proinde corpora ſuperiora occultam quandam vim & virtutem in hæc inferiora infundunt, per quam humores in corporibus noſtris mutantur, augentur, & diminuuntur ſecundum ſiderum poſitū & qualitatem. Et hoc quotidiana experientia, certiſsima rerum omniū magiſtra, clarius euidentiuſq́; docet, quam vt vlla demonſtratione egere videatur. Si quis fidem dictis adhibere noluerit, Lunam mihi conſideret, quæ in humores præcipuè ſibi dominium vendicat, & apertè conuincetur. Cum igitur conſtet humores in corporibus noſtris regi ab iſtis ſuperioribus, ex malis autem corporum humoribus oriri morbos, ex morbis inte-

ritus, non immerito ſane mortis & cæterorum morborum cauſa in corpora cœleſtia aliqua ex parte refertur.

Præter hæc autem, alia ſunt duo genera cauſarum corpus noſtrum mutantium ac deſtruentium, quæ ex ſuperioribus oriuntur.

Alterum quidem eſt earum, quæ nobis ſunt congenitæ, ideoq; internæ dicuntur, neceſſariæ atq; ineuitabiles. Suntq; numero tres: Siccitas nimirum, quæ ætatis curſu ad interitum ducit: Aſsidua ſubſtantiæ fluxio, vel materiæ in corporibus ingens varietas & mobilitas, excrementorumque abundantia. Alterum verò earum, quæ extrinſecus incidunt, & idcirco externæ dicuntur, quarum item duplex eſt ratio. Nam quædam ſunt earum, quæ nõ neceſſario corpus noſtrum immutant, afficiuntue. Nam etiamſi minus ipſa quoque cum accidunt, à nobis vitari poſsint, attamen ſunt huiuſmodi, vt ſimpliciter abſq; ipſis vita ſeruari noſtra queat, cuiuſmodi ſunt quæ corpus noſtrum contundunt, diuellunt, vulnerant, quod plerunq; fit per externam vim, vt in bellis & caſibus fortuitis: Aut cum quis in aquis ſubmergitur, aut veneno necatur.

Aliæ autem ſunt, quæ corpus humanum neceſſa-

necessario alterare dicuntur, quod eas etsi particulatim vitare possimus, in vniuersum tamen declinare nequeamus, cum sine ijs viuere haud liceat. Hæc inquam hominis temperamentum ac constitutionem naturalem sanitatemque destruunt ac demoliuntur, vbi non probe, nec vt necessitas, statusq; corporis exigit, cum idonea ac commoda mensura & qualitate adhibentur. Versantur autem circa hæc, quibus quotidie vtimur & nutrimur, quæq; nostro corpori assimilantur, suntq; particulatim consideratæ in nostra potestate atq; electione positæ. Harum sex sunt genera:

I. Aër, aqua, ignis.

II. Cibus & potus, seu omnia ea, quæ nutriendo corpori adhibemus.

III. Motus & quies, tum vniuersi corporis, tum singularum eius partium.

IIII. Somnus & vigilia.

V. Excretio siue expulsio excrementorum & retentio, sub quibus venæ sectio, purgatio, vomitus, excretio vrinæ, sudor, balnea, venus & alia continentur.

VI. Animi symptomata, perturbationes, affectiones, siue accidentia, vt sunt timor, ira, mœstitia, gaudium & similia. De quibus paulò post plura.

Hæc rectè & oportunè administrata,

hominem in bonâ diſpoſitione & valetudine conſeruant, perperam autem vſurpata deſtruunt. Vt enim ſanitas in mediocritate conſiſtit, ita mediocri quoq; rerum neceſſariarum vſu conſeruatur.

CAPVT II.

GENERALIA PRAECEPTA conſeruandæ ſanitatis.

ENVMERAVI vobis præcipuas cauſas, ex quibus variæ mutationes, deſtructiones,& corruptiones corporum noſtrorum oriuntur : Iam ex aduerſo referam quoq; ea, quibus ſi dextro ordine & modo vtamur, incolumitas vitæ continetur, amiſſa reſtituitur, nonnullaq́; morborum genera minuuntur ac depelluntur.

Ad hanc igitur rem, primò neceſſe eſt, vt ſciatis,certoq́; ſtatuatis,tametſi corpora cœleſtia arcanam quandam vim & virtutem admirabilem in rebus humanis exerceant: Deum tamen omnipotentem, vniuerſæ rerum naturæ opificem & architectum,vitæq́; & mortis Dominum, atq; arbitrum vnicum, propterea à gubernatione corporum inferiorum nequaquam eſſe remouendum, ſed verè eum omnib. aſtris aſtrorumq́; influxibus dominari, eorundemq́;

demq́; curſum & efficaciam, vel promouere, vel impedire, omnes item inclinationes ab aſtris ortas moderari, morboſq́; ſæpenumero ſecundum immenſam ſuam bonitatem auertere & in melius mutare, nonnunquam etiam ſecundum arcanum & iuſtum iudicium ſuum propter delicta noſtra exaſperare & in peius conuertere.

Diuina enim maieſtas non eſt aſtris, quæ ipſa ad vtilitatem & conſeruationem generis humani condidit, aſtricta, nec fatali quadam neceſsitate, veluti carcere clauſa tenetur, ſed liberrime agit, & vt præcipua cauſa cæteras omnes liberrime moderatur & gubernat. Is igitur Deus æternus pater clementiſsimus Domini noſtri IESV CHRISTI, qui Regi Sedechiæ peccanti vitam quindecim annos prorogauit, aſsiduis precibus inprimis eſt implorandus, vt nobis quoq; longitudinem vitæ cum incolumi & recta corporis conſtitutione & ſanitate largiri, vireſq́; tum corporis tum animi integras & firmas clementer conſeruare dignetur. Rectè enim dicitur: Aſtra valent aliquid, plus pia vota valent. Item: Aſtra regunt homines, ſed regit aſtra Deus. Item: Cedunt aſtra Deo, precibus Deus ipſe piorum.

Deinde, cum propter noſtra peccata

crebris & varijs morborum generibus, corpora noſtra afficiantur, obnixè contendendum eſt, vt ratione regamus inclinationes & motus animorum vagos, externiſq; membris frenum inijciamus, nec tantum ſcelera, verumetiam occaſiones ſcelerum fugiamus & vitemus. Hanc diligentiam adhibere chariſsimi filij in regenda vita & moribus, ac inprimis pietatem colere, debitamq; parentibus obœdientiam & amorem præſtare vos decet. Quod ſi feceritis, Deus vobis viciſsim, ſicut in decalogo promiſit, omnem felicitatem, diuturnitatemq; vitæ tribuet. Nam vt veriſsime D. Paulus inquit: 1. Timoth. 4. Pietas ad omnia vtilis eſt, habens promiſſiones præſentis & futuræ vitæ. Quod aliquo modo intellexit homo Ethnicus Zoroaſter rex Bactrianorum cum dicit: Qui mentem ardentem ad opus pietatis intenderit, labile corpus ſeruabit. Et Cicero inquit: Pietatem eſſe matrem & fundamentum omnium virtutum. Secundo, cum dictum ſit, ſtellas eſſe cauſas effectrices deſtructionis & mutationis, variorumque morborum in corporibus noſtris, cumq; obſeruatio effectuum cœleſtium non ſit prohibita, hanc curam vobis mandatam eſſe volo, vt tam directiones annuas,

quam

quam natiuitatis veſtræ figuras, quas ego diligenter & exactè computatas ſingulis relinquo, citra tamen omnem ſuperſtitionem, examineris, iudiciumque peritorum aſtrologorum & medicorum ſuper ijs conſulatis, vt eò melius mala præuiſa euitare, bona vero ad optatum euentum perducere queatis. Verum enim eſt, quod aſſerunt nonnulli, cœlum eſſe fatalem picturam in cœleſti tabula. Et perpulchrè aiunt Hippocrates & Galenus principes medicorũ, medicam artem ſine fauore cœleſti ſæpe eſſe inanem, imo etiam ſæpe noxiam.

Prodeſt hæc obſeruatio ad tuendam bonam valetudinẽ & præcauendos morbos. Inſpecta enim naturali inclinatione, maiori vigilantia mores poterunt regi, & euentus, de quibus ab aſtrologis admonemur, quoſq; præſcimus, leuius toleramus, prudentius declinamus & euitamus, vt prouidè & diſcretè ſine moleſtia tranſijſſe videantur.

Etenim libera nobis voluntas & electio eatenus relicta eſt, vt auxilio Dei mens fulta, aduerſari illecebris diaboli & carnis, inclinationes moderari, & ſi quam inſignem calamitatem aduerſumúe aliquem caſum aſtra præſagiant ac denuncient, eius occaſiones effugere poſsit. Qua in re tamẽ

honestatis rationem à vobis haberi volo. Nam si citra ignominiam periculum impendens, subterfugere vobis minus integrum foret, satius esset honestè cito mori, quam cum dedecore diu viuere. Proinde certo statuendum est, rationem siue optimum intellectum prædominari cœlis, nec libertatem animi actionesq́; nostras siderum necessitati astrictas esse.

Hactenus in genere breuiter exposui, qua ratione contra omnis generis mala, morbos, aliasq́; corporum nostrorum destructiones præmunire nos queamus, quæ diligentia, si ardens filij Dei inuocatio ad hanc accesserit, feliciter euadit: Iam vt institutum ordinem vrgeam, ea quæ aliquomodo in nostra sunt sita industria, persequar, quorum si legitimus & rectus vsus adhibetur, sanitas fouetur & conseruatur, sin minus, violatur & destruitur.

CAPVT III.

SPECIALIA PRAECEPTA conseruandæ sanitatis.

VT autem à definitione ordiar, Sanitas est constitutio corporis, in qua nec doloribus cruciamur, nec in vitæ actionib. impedimur. Si verò corpus ab illa constitu-
tione

tione deflexerit, ægritudo eſt. Sanitatem conſeruare (ſecundum Raſim in Almanſore) eſt in motu & quiete, cibo & potu, nec non in ſuperfluitatibus & expulſionibus menſuram debitam obſeruare, domos & loca cætera, in quibus verſamur, odoribus pro ratione temporis congruentibus, temperare, malis etiam accidentibus, antequam augmentum capiant occurrere, & animales cogitationes & voluptates refrænare, conſuetudineſq; conſeruare. Cicero inquit: Valetudinem conſeruari cum notitia ſui corporis, tum ijs rebus, quæ aut prodeſſe aut obeſſe ſoleant. In quibus enim conſeruatio conſiſtit, ex ijſdem corruptio oritur: vtq; conſeruatio fit per ſimile, ſic curatio per contrarium. Paulò aliter quam nos, definit ſanitatem Iſodorus cum inquit: Eam eſſe integritatem corporis, & temperantiam naturæ ex calido & humido, in quibus cum illa conſiſtat ſequitur, qui plurimum calidi & humidi habent, hos maxime eſſe longæuos, qui vero contrariæ ſunt naturæ, frigidi & ſicci, hos citius ſeneſcere & mori. Nam vt ex quatuor humoribus reguntur ſani, ſic læduntur infirmi, & cũ humores vltra debitum creſcunt, ægritudines pariunt. Sic qui natura admodum craſsi ſunt, citius in-

tereunt, quam graciles. Parum enim ſanguinis ac ſpirituum habent. Sed vt ordine de ſingulis rebus, in quarum legitimo vſu, iuſta qualitate, quantitate & tempeſtiua vſurpatione, ſanitatis conſeruatio conſiſtit, dicamus, ab aëre corpus noſtrum ambiente primum ordiamur.

CAPVT IIII.

De aere.

AER per ſe eſt calidus & humidus, & attractio eius omnibus animantibus tam eſt neceſſaria, vt ſi cui reſpirationis viæ intercipiantur, ſtatim extinguatur. Et omnes in nobis experimur, ipſam conſtitutionem corporis ſæpe mutari ex aëris vel temperie vel intemperie. Omni igitur ſtudio prouidendum eſt, vt aër, quoad eius fieri poteſt, optimus deligatur.

Eſt autem optimus aër, qui vnicuiq; eſt natiuus. Nam vniuſcuiuſq; locus naturalis, vt Philoſophus inquit, ſui eſt locati conſeruatiuus, præterea temperatus, ſerenus, purus, tenuis, patens & liber, à fœtoribus immunis, nulla putredine infectus, ventiſq; difflatus, qui, cum attrahitur, ſentitur, oriente ſole cito caleſcens, eodem occidente cito frigeſcens. E contrario peſſimus

ſimus ac noxius aër eſt, turbidus & nebuloſus, impurus, fœtidus, nubilus, putridus, occluſus, quem neq; ventus neq; ſol penetrat, nec purgat, qui non ſecus, ac immobilis aqua facile venenoſam & malignam qualitatem ſuſcipit, qui æſtatis maximè tempore, lacuum ſtagnorumque peſtiferam auram eructantium exhalationibus corrumpitur, vel fœculentis excretionibus inficitur. Sic malitioſus aër eſt, qui ex ſterquilinijs, cloacis, & locis peſtiferis oritur, quiq; cor conſtringit, & anhelitum coarctat, & qui nimium eſt calidus vel frigidus. Calidus enim diſſoluit, ſitim generat, ſpiritum diminuit, digeſtionem abſcindit. Frigidus aſthmata & catharros gignit, vtq; huiuſmodi aër impurus, qui ſpiritum vitalem vitiat, omnibus modis cauendus, ſic aër temperatus maximè eſt hauriendus. Niſi enim aſsiduè bonus aër attrahatur, quo calor natiuus ventilatus temperetur, refrigeretur q;, ſanitas turbatur. Ex quibus etiam patet, ſatius eſſe ſub dio verſari, quam cubiculis vndiq; clauſis immorari.

Hoc autem obſeruaſſe etiam contulerit, quod frigidis temporibus aëre calido, aut igni, calidis frigido, humidis ſicco, & ſiccis humido aëre maxime vti conueniat. In diutur-

diuturnis etiam morbis nonnunquam ſolum vertere prodeſt. Aëris enim & loci mutatione ſæpe ſanitas amiſſa recuperatur. Cum verò aër ſæpe à ventis & odoribus moueatur & mutetur, ventuſq; nihil aliud ſit, quam aër impulſu agitatorum vaporum commotus, de vento & odoramentis pauca addenda eſſe duxi.

De ventis et odoramentis.

Septentrionalis omnium ventorum optimus & ſaluberrimus habetur. Proximũ locum ſibi vendicat orientalis, & quicunq; ventus aërem modicè infrigidat, ſiccat & ſerenat. Habitationes itaque verſus orientem & ſeptentrionem ſint exſtructæ, propter aëris & venti temperiem. Nimius autem ventus obeſt tum pulmoni tum oculorum auriumq́ue ſenſui plurimum. Quod ad odoramenta attinet, conſtat aërem quodammodo nutrire ſpiritus, citiſſime verò odores: cor & cerebrum corroborare, reficereq́; animum, quo refecto, corpus quoq; ſentit voluptatem & recreationem.

Aër item vitioſus & fœtidus per odoramenta & ſuffumigationes corrigitur ac emendatur. Intereſt autem quamplurimum,

mum, quales hauriamus odores. Talis enim & ſpiritus in nobis euadit: odores nimis calidi mihi non probantur, quia caput replent & catharrũ generant. Cum etenim temperies ipſa cerebri ſit quaſi media inter calidam & frigidam, temperatis maxime gaudet, & contra ab alijs maxime turbatur & læditur. Quocirca ſunt interdum miſcendi mutandiq́; odores, vt ſi regnet frigus, ad calidum declinantes, & ſi dominetur calor, ad frigidum vergentes attrahantur.

Ex roſis igitur, violis, Myrto, camphora natiua, Sandalis, aqua Roſarum, quæ frigida ſunt, rurſus ex cynamomo, citro, arantio, aloë, ambra, muſco, quæ calida ſunt, prout cuiq; veſtrûm conuenit, hauriantur odores, neq; ſolum naribus, ſed pectori & ſtomacho admoueantur, quemadmodum etiam Theriaca, Mythridatum, Thus, Succinum, Angelica, & cætera, quæ contra venena vim habere creduntur. Non parum quoq; emolumenti ad ſpiritus veſtros recreandos attulerit, in hortis, vbi ſubinde boni odores aſpirant, inter virentes ſuauiterq́ue redolentes herbas frequenter verſari, floresq́; & gramina anni tempori, temporisq́; conſtitutioni, & corporis veſtri ſtatui conuenienter per aream

proijcere,

proijcere, conclauiaq; conſpergere, vt folijs ſalicum, roſarum, violarum, pampinis, origani, ſerpilli, thymi, lauendulæ, Myrtillis, cidonijs, piris, pomis arancijs, granatis, alijsq; huiuſmodi, eademue aqua roſacea, vel ex floribus aranciorum aut alia, & aceto irrorare. Nonnunquam vero in cubiculis veſtris fragrantes ſuffitus accendantur.

Quibus poſtremò odoramentis, fumigijs & pilis, ſeu orbiculis odoratis ego vti conſueuerim, hic ſubijciam, vt ijſdem & vos, habita tamen temperamenti veſtri ratione, vtamini. Cum autem non omnibus ijdem congruant odores, & varia de his opuſcula extent, circa eos, pro ratione diuerſitatis temperamentorum delectũ habere vtile eſt.

DESCRIPTIO AQVAE odoriferæ.

Rec. Aequali pondere aquam roſatam cum vino albo generoſo beneq; olente, aceti roſacei quartam partem, ſaccari candidi tertiam partem: diſſoluatur hoc in illis. Alij addunt parũ croci. Hac aqua manus, faciem, iuncturas, oculosq; lauate, dentes purgate, veſtimentaq; & cætera conſpergite, aliquando etiã hanc deglutire non

non inutile eſt. Vt autem ſingulorum pondus vobis conſtet, rationem componendi adſcribam. Rec. Aceti ex vino albo roſaceo vicias iiij. aquæ roſaceæ, vini optimi odoriferi albi ſing. lib. j. Croci ſcrupulum vnum.

Saccari candidi liquoribus debite diſſoluti libram dimidiam. Croco coleretur & coletur, deturq; ad vſum.

AQVA ODORATA MODERATÈ calida & frigida.

Rec. Sextarium aquæ roſaceæ, in qua per biduum ſteterit dimidia vncia Cinamomi, macis drachma vna, radicis violarum drachmæ 2. Cariophylorum drachmæ 1½ Muſcatæ nucis drachma 1. Poſtquam deſtillaueris, adijcies parum Croci, ad quantitatem v. granorum.

ALIA AQVA ODORIFERA, mediocriter calida & frigida.

Rec. Aquæ roſatæ libras 3.
Recentium florum lauendulæ deſtrictorum manipulos tres.
Recentium Cariophylorum.
Cinamomi ana ſemiunciam.
Albarum violarum radicis, drach. duas.
Macis drachmas 2.

Foliorum

Foliorum ſiccat. Roſa. manipulum vnum.
Gummi Benzoi, aut aſſæ dulcis drach. 2.
Styracis calamitæ drach. 2.
Muſci & ambræ ad quantitatem 2. grano.

His adde ſemiunciam aut integram vnciam vini deſtillati aut maluatici, & aquam huiuſmodi radijs ſolaribus per integrum menſis ſpacium expone.

CANDELAE ODORIFERAE contra Venena & Peſtem.

REC. Ladani vncias tres.
Styracis Calamitæ drachmas x.
Aſſæ dulcis drachmas 6.
Thuris ſeſquiunciam.
Stœch. vncias duas.
Roſarum rubearum.
Garyophylorum ana vncias tres.
Corticis Citri & ſantal. Citrini ana drachmas 2.
Granorum Iuniperi ſemiunciam.
Ambræ & Muſci ana ſextam drachmæ partem.
Carbonum tiliæ ſeſquilibram.

Hæc omnia cum gummi Tragacant. & ſtillatitio roſarũ mixta liquore tepida pila terantur & in maſſam quandam redigantur, Inde paruæ Candelæ fingantur & lente ſiccentur.

Deſcri-

DESCRIPTIO NODVLI odoriferi contra Peſtem.

Rec. Styracis calamitæ.
Aſſæ dulcis ana vnciam vnam.
Ladani.
Maſtiches ana ſemiunciam.
Cariophyllorum.
Xyloaloës.
Santalorum Citrinorum ana drach. j.
Seminis nigellæ Romanæ drach. ij.

Cum modico Reſinæ terebinthinæ Venetæ. Fiat pila odorifera ſiue nodulus, qui aromatizetur moſchi, ambri, diſſolutorũ ex oleo Cariophyllorum ana granis ſex.

De præſcriptis autem paulò ante Candelis odoriferis, admoneo vos, accendi illas quidem in cubiculis ad vſus commemoratos poſſe, non tamen in ijs cubiculis prius eſſe verſandum planè, quam diſsipatus fumus fuerit: qui ſane capiti, oculis & pulmoni nocere haud parum poſſet: ideoq; conſulo vobis, vt potius orbiculis odoriferis, in aquam roſaceam vaſculo argenteo exceptã proiectis: ipſoq; vaſe ſuper candelam accenſam poſito, halitu inde emiſſo thalami aërem odore imbuatis: atq; eo modo attrahatis, quo ego in meis cubiculis vti conſueui.

Accidit nonnunquam, vt plane omni odoratus ſenſu priuemur, Hoc vbi ſit, gargarizandum eſt os ruta, & hyſſopo coctis ex aceto ſcyllitico, & maſticanda eſt frequenter Zedoaria.

RATIO CONFICIENDI PAſtillos odoriferos Comitiſſæ Arnsburgenſis.

REC. 4. vnc. Roſarum albarum, ijſq; folia decerpe. His in mortario terreo contuſis, adde Benioin vnc. 2. per ſpacium 24. horarum in aqua Roſarum maceratas, quibus adijce Ambram ad pondus duorum granorum, & Moſcum, ad pondus vnius grani, nec non Zebetti, ad partem quart. vnius grani. Attere hæc ad lapidem, & deinde vna cum roſis contunde. Omnibus adde vnciam dimidiam ſaccari optimi. Atq; hæc ita contrita per biduum in mortario bene obturato ſinas. Poſtea in modum maſſæ forma: atq; inde, effinge paſtillos aut globulos rotundos. Admiſcere autem oportet nonnihil gummi tragacanthi, in aqua roſarum macerati, ſingulosque paſtillos ponere in cochlearium gummi draconis, vt tanto firmius coaleſcant. Poſtremò, ſingulos paſtillos duobus folijs roſarum inuoluere vel includere.

CAPVT V.

DE AQVA.

POST aërem, vt de aqua disseramus ordinis ratio exigit. Est autem frigida & humida, & non nutrit, sed medicamenti ritu refrigerat & humectat: promouetq; digestionem. Signum bonæ aquæ est leuitas & claritas. Bona item aqua est, quæ tam gustu, quam olfactu omnis est qualitatis expers, quæ per vices facilè calorem & frigus suscipit, æstate frigidior, hyeme verò calidior existens, quæ deniq; hauritur ex flumine, cuius alueus est profundus, & non limosus. Probantur item aquæ, quæ in vase æneo bene expolito, nullam relinquunt maculam, & quæ sunt huiusmodi, vt legumina facilè & cito in his coquantur. Aqua autem leuissima est pluuialis, subsequitur hanc fontana, deinde fluuialis & putealis, postea glacialis vel niualis, ex glacie vel niue resoluta. Vtraq; harum mala est, vt & quæ in lacubus: peior tamen palustris, eò quod non moueatur, ideoq; deterrima. Atque omnino mala est omnis aqua turbida, crassa, male olens, salsa & amara.

Aqua autem saluberrima est in æstate, inde in vere & autumno, in hyeme pessima est.

Nullius verò aquæ, siue bonæ siue malæ potio salubris est vestris præsertim corporibus, quæ in his regionibus aquilonaribus morbis humidioribus sunt obnoxia. Quod si tamen necessitate compulsi aquã ex illis laudabilioribus bibere cogemini, leniter prius ac lento igne eam decoquitote. Huiusmodi enim coctione & crassities aquæ tollitur, & omnis eius prauitas corrigitur.

Quo pacto aqua ad abluendum corpus, manus, faciem, oculos, & aures, itemq; ad balnea vti conueniat, paulò post dicemus, quemadmodum & de aquis odoriferis, de quibus pauca quidem præmisimus, verum plura dicturi sumus. Non est autem huius loci, neq; nostri instituti, qua ratione aurum, argentum, chalybs, & alia metalla in aqua extinguantur, vt propriam quandam virtutem ex illis suscipiat, hic explicare. Tantum addo, homines viuacissimos, optimæq; temperaturæ esse, qui vtroq; tam aquæ quam aëris elemento probe vtantur, cibisq; optimis vescantur.

CAPVT VI.

De igne.

IGNIS est calidus & siccus, optimusque est,

eſt, qui accenditur ex lignis ſiccis & odoriferis. E contrario prauus eſt ex lignis viridibus & graueolentibus, ſimiliter ex carbonibus factus, qui caput grauat. Vt autem ignis moderatus vapores in cubiculis diſſoluit, domeſtici malitiam aëris corrigit, frigus externum arcet, caloremq́; naturalem ſuſcitat: Sic nimius ignis & fumus oculos, pulmonem & caput lædunt, fluxusq́; & catharros crebros generant, humoremq́; naturalem exiccant. Quocirca fugienda maximeq́; deteſtanda eſt noſtratium Nobiliũ conſuetudo, qui cum in his Holſatiæ partibus magna lignorum copia ſuppetat, ignem tam copioſum & luculentum extruunt, vt ipſis ferè præ nimio calore & fumo ſpiritus intercludatur, vtque nimium ignem diſſuadeo, ſic vſum hypocauſtarum vobis omnino interdico, vtpote ijs, qui valetudini ſuæ rectè conſultum volunt, minime probandum.

Vtimini ergo foco moderatè calido, in quo Iuniperi, myrtus, terebynthum, laurus, ſaluia, libanotis, lauendula, ligna abiegna, quercina & fagina vrantur. Vitabitis autem ligna, quæ prauum & grauem fumum caput tentantem, vel alicui parti corporis noxium emittunt, vt ſunt populi ſambuci, bruſci, mori, & ſpinarum omniũ.

Satius autem eſt aliquantulum frigoris tolerare, quam tantam caloris vim ſuſtinere, vt membra ſudore guttatim cadente diffluant. Arceatur nihilominus frigus â capite, pectore, pedibus & ceruice: vt enim calor temperatus digeſtionem adiuuat, ſic nimium frigus memoriæ & reliquis membris officit. Proinde ignis, quantum arcendi frigoris & excitandi caloris innati neceſsitas exigit, adhibeatur, caueaturq́; ne modus in alterutro excedatur. Quod vbi fit, natura læditur. Atque hæc de igne dicta ſufficiant.

CAPVT VII.

De cibo.

CVm abunde ſatis pro inſtituti noſtri ratione de aëre, aqua & igne diſſertum ſit, nunc de cibo & potu agendum eſt. Cibo, quicquid ſiccioris ſubſtantiæ effluit, quotidie reſtituitur, Potione verò, quicquid humidioris. Sed ratio qualitatis, quantitatis, temporis & ordinis inprimis eſt habenda. Deligendus eſt igitur cibus ſubſtantia mediocris & bonum ſuccum procreans. Nam ſi corrupto alimento corpus paſtum fuerit, in deterius labitur.

Quippe ex boni ſucci cibis, bonus ſanguis,

guis, ex mali autem ſucci cibis malus generatur. Ciborũ varia ſunt genera. Quædam enim ſunt ſubtilia, quædam mediocria, quædam craſſa. Subtilia ſubtilem generant ſanguinem, vt ſunt pulli gallinacei bene nutriti, oua, optima frumenta, caro porcina recens.

Mediocrem ordinem obtinent, carnes agninæ, arietinæ, veruecinæ, vitulinæ.

Craſſa proſunt hominibus calidis & crebris laboribus corpus exercentibus, vt ſunt bubulæ carnes, vaccinæ, ſuillæ, leporinæ, ceruinæ aliarumque ferarum, quæ in venationibus capiuntur, & domeſticis ſalubriores eſſe cenſentur.

Vt autem in conſpectu habeatis, qui cibi facilis ſint coctionis, qui verò difficilis, breuiter ſingulos ordine recenſebo. Facilis coctionis ſunt: Vua, ficus, amygdalæ dulces, lactuca, Apium, hordeum coctum, caro porcina, pulli gallinacei, perdices, turdi, oua volatilium, piſces ſaxatiles, qui in petroſis locis degunt, auiculæ, &c.

Difficilis verò concoctionis ſunt: Panis azymus, faba, lenticula, cicer, cidonia, caſtaneæ, auellanæ, oliuæ, cucumeres, caules, fungi, rapæ, caro hircina, bubula, ceruina, piſces duri & glutinoſi, aues in ſtagnis aut paludibus, aut lacuſtribus locis

degentes, anates, anſeres, pulli columbini, grues, pauones, cancri. Item peculiares partes auium, guttur, epar, ſplen, renes, ſtomachus & inteſtina, venter, caſeus tam recens quam vetus.

Lac amygdalinum cum ſaccaro menſæ familiariſsimum eſſe debet. Item lac caprinum cum ſaccaro & marathro ieiuno ſtomacho ſenibus nō male conuenit. Saccarum autem per ſe eſt calidum & humidum temperate, corroborat, digerit, purgat, conuenit ſtomacho, ſed nimius eius vſus obſtruit, ſecundum Auicennam, & facilè vertitur in choleram. Vitellus oui facilimè, totusque ferè in ſanguinem conuertitur.

Laudatur verò ſuilla, quæ inter calidum & humidum temperata cæteras nutritione ſuperat: ſed tamen quia phlegmatica eſt, non omnibus pariter conuenit. Magnam autem ſimilitudinem cum humana carne habet.

Caro ceruina etſi difficilis eſt cōcoctionis, tamē tota ipſius ſubſtantia aduerſatur venenis, excepta cauda, quæ ipſa venenoſa eſt. Ego certè carnem ceruorum iuniorum contra febrim valere, & alioquin ſalubrem eſſe iudico, ijs præſertim, qui facilè concoquunt. Cornua ceruorum tenuia & recenter

center enata, ſunt cibi Principum, & valent contra venenum, quemadmodum etiam os, quod naſcitur in corde cerui. Ex piſcibus eligantur parui, ſaxatiles, ſquamigeri, minimeq́ue viſcoſi, in fluminibus & puris aquis natantes: magni magna adferunt detrimenta. Laudo lucium: Anguillas verò & tenchas minimè ſalubres, ſed damnandas eſſe duco: vtque omnis pinguedo mala, ſic piſcium peſsima eſt. Omnes autem promiſcuè carnes & piſces quando aſſantur, acquirunt duritiem, caliditatem & ſiccitatem aliquam, & corpora magis nutriunt, maiusq́; robur adferunt, quam elixæ carnes.

Panis veſter ſit triticeus, bene coctus, non plane furfuris expers, ex recenti confectus frumento, non nimis antiquus, nec maioris ætatis, quam trium aut quatuor dierum. Vſus calidi & recentis panis in comedendo officit.

Medulla verò adhuc calentis panis indita vino, ad olfactum ſi adhibeas, prodeſt, cor ipſum recreat atq; corroborat, ſpiritumq́ue fouet. Cruſta panis, ijs, quorum ventriculus abundat ſuperfluis humiditatibus, conducit. Panis autem indigeſtus naturam magis lædit quam caro, ſecundum commune dictum: Omnis repletio

mala, panis verò pessima. Sal calidum & siccum, reddit singulis ferculis saporem, excitat appetitum, sed nimius eius vsus est nobis noxius, quia adurit sanguinem, lædit visum, & scabiem excitat.

Lac est calidum & humidum, propinquum complexioni humanæ, conuenit pueris & senibus, non multum autem febricitantibus.

Quantum ad fructus attinet ô filij, eorum vsum omni modo vobis prohibeo. Plus enim detrimenti quam boni afferunt. Ex nucibus tamen & ficubus pharmacum componitur, de quo postea dicam.

Laudo vuas passas, si quis mane antequam alia fercula attingat, ijs vescatur. Quibus etiam in coctione ciborũ miscendis, melioris saporis gratia vti licet, quemadmodum & reliquis fructibus, sic enim virositatem amittunt. Quamdiu autem sani sospitesq; estis, cibis, quos maximè appetitis, vos vesci (moderatè tamen) cupio. Nam qui cum delectatione assumuntur cibi, hos ventriculus auidius amplectitur, promptiusq; & expeditius concoquit, sed ex aduerso, eos, qui displicent, refugit, atque auersatur.

Quantitas cibi & potus debet esse tanta, vt calor innatus, in quo vita consistit, neque

neque propter penuriam alimenti resoluatur, neq; propter copiam opprimatur, extinguaturúe, sed vt posit vincere & superare. Nam vbi secus fit, & vel nimis parce cibus subministratur stomacho, consumitur corpus, & debilitatur virtus, vel si nimius ingeritur, est causa putredinis & obstructionum. Excessus autem animaduertitur, si anhelitus, pulsus, vrina & egestio mutentur. Tantum igitur cibi & potionis adhibendum, quantum ventriculus facilè concoquere posit, vt vires reficiantur, non opprimantur. Sic enim edendum est, vt esuriamus: & sic potandũ, vt sitiamus, sanitatisq́; studium in eo consistit (vt docet Hippocrates) vt satietas ciborum fugiatur, & alacritas ad laborem præstetur. Nec de nihilo est, quod trito fertur prouerbio, plures perire crapula quam gladio, vnicamq́; gulam omnium prope morborum esse matrem, & per eam cursum vitæ sæpe abrumpi. Famem itaque cibus, sitim potus expectet, auiditas vtriusq; supersit, fastidium & securitas procul absit. Vt autem non plus cibi, quam natura exigit, ingerendum: sic vicisim periculosior est tenuior victus quam paulò plenior. Sæpius enim accidit, vt si quæ copiosiore cibo collegeris progressu temporis facilè

consu-

consumas, & si quid etiam supersit, repletioni abstinentia mederi posit. Interim meminisse vos decet, omne nimium naturæ esse inimicum, temperantiæ verò mercedem esse robur & sanitatem.

Vt in alijs rebus omnibus, sic etiam in administratione cibi & potus ordo minime est turbandus. Subtiles itaq;, liquidi, humidi ac facilis coctionis cibi, solidis, duris, crasioribus & tardæ coctionis cibis præmittantur, ne fortè dura liquidis exeundi meatus impediant, & corruptio fiat, secundum versiculum:

Præmittas calidum frigidis & mollia duris.

Bis in die comedite, sed cum aliqui vestrum nondum ad pubertatem accesserint, ter vel quater ijs de die cibum capere licet, quod idem etiam cholericis & ætate prouectioribus salutare fuerit.

Prandio vel cœnæ certas & statutas horas destinare vos minime volo, propter negotia tum publica, tum priuata. Nam cum, propter profectionum, venationumque commoditatem, corpori curando semper vacare nequeatis, sed tempus prandij vel cœnæ interdum differre cogamini, malo vos hac in parte à Medicorum decretis aliquantulum discedere, vt maior necesitatis, quam huiusmodi exquisitarum præceptio-

ceptionum ratio habeatur. Tempus autem edendi aptiſsimũ eſt abſoluta concoctione, quod fames indicat, neq; ingerendus alius eſt cibus, priuſquam ingeſtus plane fuerit concoctus.

In comedendo minimè moram producite, ſed ſimul omnia fercula vobis apponi curate, vt quod maximè palato & ventriculo arriſerit, inde deligatis. Alimenta antequam deglutiatis, exactiſsime mandite, molaribusq́; optimè atterite.

Sumto cibo modicè deambulate, mox verò ſedete, ſecundum verſum:

Poſt paſtum ſtabis, paſſu molliue meabis.

Cœna, cum noctium ingruit longitudo, largior & plenior prandio, dum adhuc in iuuenili ætate eſtis conſtituti, vobis congruit. Secus verò ſi catharris & deſtillationibus, nocturnisq́; morbis laboratis. Siccus cibus alimenta mollia, potumq́; pondere æquet. Inter comedendum ſæpe ac parum bibite, Inter prandium & cœnam potu abſtinere concoctionem iuuat, cholericos tamen & pueros hoc præceptum non ita arctè obſtringit.

Inter vtramque comeſtionem ad minus ſex horarum ſpacium interponatur, vt tempore intermedio præcipuæ coctiones perfici queant. Hyeme rectius cibis actu & vir-

& virtute vtimini calidis, æſtate verò frigidis. Sed nunc ad potum tranſeamus.

CAPVT VIII.

De Potv.

POTVS non minus, quam cibus neceſſarius eſt, vt corpus humectet, & quod humidum è corpore diſſoluitur, reſtauret, craſsioresque cibos ad loca remotiora depellat.

Moderata vini potio vires reficit, calorem naturalem corroborat, humores temperat, purgatque per ſudorem & vrinam, corpori alimentum exhibet, appetitum & coctricem facultatem iuuat, & animũ præſertim eorum, qui temperatæ ſunt complexionis, lætum & hilarem reddit. Immoderata verò potio vini, omnes humani corporis ſenſus lædit, ingenij vires opprimit, animique vigorem eneruat, ac hebetem reddit, cerebro ac neruis plurimum officit, tremorem membrorum, ſpaſmum, apoplexiam, paralyſin & mortem repentinam adducit.

Vinum autem præ cæteris illud eligatur, quod præditum eſt bono odore, colore, nitore & ſapore. Vinum vetus calidum eſt in tertio gradu, Recens in primo.

Sed

Sed quo eſt generoſius eò calidius, quo dulcius eò minus validum.

Vinum defœcatum recenti, ſiue muſto ſalubritatis palmam præripit. Hoc enim inflationes & calculos in renibus generat, ægreque concoquitur, aluum tamen cito mouet, illudq; boni ſaltem præſtat.

Inter cætera vini genera præſtans eſt vinum, quod cum Helenij herbæ radice decoctum eſt. Aſthmaticis enim ſalubre eſt, & ad concoctionem inprimis conducit, purgatq; nonnihil. Ideoq; hoc vini genere ego delector. Vinum etiam ſaccaro decoctum ſenibus frigidis, & debilibus conuenit, & quibus humor natiuus & calor naturalis imminuuntur. Nutrit enim & ſanguinem generat,& replet partes principales ſpiritibus.

R E C. Vini optimi libras tres.

Saccari albiſsimi libram 1. coquatur ad lentum ignem more ſyrupi, ſerua & vtere cum duabus partibus aquæ decoctæ,vt ſupra, vel aliter prout vſus poſtulabit. Hoc vinum ſiue potius ex vino ſyrupum Rabi Moſes in libro de victus ratione ſenum & conualeſcentium approbat. Probo etiam potum Hippocraticum, qui valdè his frigidis in locis conducit hyberno præſertim tempore.

Cereui-

Cereuisia sit ex bono frumento, probe cocta, sit clara, non nimis recens, nec adeo vetus, vt saporem contraxerit acetosum. Cereuisia alit neruos, bonum efficit colorem, è stomacho & intestinis facilè effluit, tempore calido confert plurimum, sitim sedat, & corporibus nostris non multo minus salubris est, quam vinum. Obtinet cereuisia præsertim Hamburgensis præter nutriendi & calefaciendi facultatem, quam ex tritico aut hordeo nanciscitur, quandam etiam medicandi vim ex lupulo salictario acceptam. Quodque sit potus saluberrimus incolarum in his regionib. septentrionalibus, floridus color, forma elegans & integra corporis constitutio indicant. Nam raro nostrates podagra vel arthritico morbo afficiuntur: Catharro tamen vel asthmate, vel renum morbo nonnunquam infestantur. Quod si verò quis cereuisiam vsq; ad ebrietatem ingurgitauerit, plurimum ex hac detrimenti percipiet. Nam capitis dolorem, inflationes & morbos frigidos inde gigni experietur. Ita vt peior sit crapula, quæ à cereuisia, quam quæ à vino oritur, his præsertim in locis, vbi phlegma & catharri in corporibus abundant. Alioqui grauior est, ex vino quam ex cereuisia crapula.

Sed

Sed cum Cereuisiarum diuersa ac plurima sint genera, vnumquemq; naturæ suæ rationem habere decet, vt cereuisia quæ maximè sibi conueniat, vtatur.

Aquam decoctionis hordei, quæ ad refrigerandum tam sanis quam ægris confert plurimum, quaque ego vti consueui, quemadmodũ conficere oportet, hoc loco subijciam.

R e c. Hordei libram dimidiam.
Aquæ mensuras 4.
Glycyrrhizæ semiunciam.
Seminis violarum drachmas ij.
Seminis petroselini drachmas ij.
Rosarum rubearum vncias iij.

Hyssopi, Saluiæ, } ana sesquiunciam.

Ficuum, Vuarum passarum enucleatarum, } ana vncias iij.

Hæc omnia in vase fictili decoquantur tam diu, donec ad latitudinem duorum transuersorum digitorum decrescant. Vas fictile in aquam frigidam collocetur, & deinde per linteolum excoletur.

Hyeme calidum, æstate frigidum bibatur, nec vnquam ante sumptum cibum, nec spacio inter prandium & cœnam in-

terpoſito, niſi aliquis choleræ valde ſit obnoxius, vel puer, vel in teneris annis inueterato quodam more ſit aſſuefactus. Quæ tamen conſuetudo mala eſt, & paulatim tractu temporis in melius mutanda.

Ex aureis argenteiſque poculis bibere, ad ſanitatem non parum emolumenti habet, quemadmodum etiam aurum vel argentum candens in potione extinguere prodeſt. Pocula veſtra ſint operta & tecta, ne quid detrimentoſi illabatur, vel venenũ à muſcis aut alijs animalculis inferatur.

Potum autem niue impoſita aut nitro reſoluto refrigerare vos nolo, atq; hoc vt rem corporibus veſtris noxiam prohibeo. Nam cum potus niue aut nitro refrigeratur, violenter cogitur.

Cum acetum etiam cum potu cognationem quandam habeat, pauca de hoc monere, ab inſtituto meo haud alienum eſſe duxi. Eſt autem frigidum in primo gradu, & ſiccum in ſecundo proportione: ſecundum eius aciditatem Melancholicis obeſt, cholericis verò prodeſt. Vnde calido ſtomacho pariter & humido eius vſus permiſſus eſt. Nam appetitum excitat, concoctionem iuuat, ſiſtit & compeſcit furentem bilem, phlegmati attenuatione ſiccitateq; aduerſatur, pulmoni tamen obeſt.

Memine-

Memineritis etiam omnia alimenta fulmine tacta noxia & perniciosa esse. Inest enim illis vis pestifera, ex qua spiritus venenatus in cõtactu diffunditur. Quare nequaquam potu conuenit vti, qui fulmine tactus degenerarit, siue sit immutatus.

Labor autem cibum antecedere debet, cibus potum, vterq; somnum, atq; in his omnibus modum seruare optimum est. Peior verò cibi, quam potionis est repletio: pesima cibi & potionis coniunctim, nisi per vomitum curetur. Et hæc de potu dixisse sufficiat. Iam ad motum & quietem progrediamur.

CAPVT IX.

DE MOTV SIVE DE EXERcitationibus corporis.

QVONIAM magna pars conseruandæ sanitatis in oportuna corporis exercitatione consistit, motus quoq; ratio, quo corpus valetudinis conseruandæ gratia agitatur, diligens est habenda. Motus autem tanquam genus continet in se omnes exercitationes, & corporibus nostris necessarius est, tam continuus, tam temperatus, tam varius motus, quam cœlestium aërisq; ignis & aquæ, seruata tamen con-

coctionis & somni necessitate, defatigatione verò & resolutione destillationeque vitata.

Omnis autem exercitatio corpori leuitatem præbet, insitum calorem auget, membrorumq́; duritiem efficit. Per laborem vires corporis magis accrescunt, membraq́; omnia redduntur solidiora & robustiora, sed ex contrario membra per ocium tabescunt.

Exercitatio acuta corpus tenuat, contraria crassius reddit: multa corpus siccat, mediocris obesum præstat. Vernum exercitium sit maius æstiuo.

Varias autem exercitationum species quærite,& moderatas amate,locoq́; opportuno & commodo instituite, vt modo ruri, modo in vrbe versemini, interdum nauigio vehamini, nonnunquam vehiculo vltrò citroq́; feramini, quandoq́; placeat venatio.

Suaui & iucunda ambulatione adhibita cibus in ventriculi fundum descendit, longiore & concitatiore etiam frigoris vis dissoluitur. Vt plurimum autem in locis apricis ambulationem instituetis. Sub diò enim nati sumus, cumque in locis apricis ambulamus, aër & venti nos circumdant, Sol cæteriq́; planetæ & stellæ radios libere

in nos

in nos proijciunt, vis ſiderum obambulantibus nobis è directo magis incidit, nosq́; aërem haurimus & attrahimus recentem, quo ſpiritus cordis egregiè reficitur.

Melior itaq; eſt ambulatio ſub dio cæteris paribus, quã in porticu, melior in ſole, quam in vmbra. Si caput patitur, melior in vmbra quam viridaria efficiunt, quam quæ tecta.

Mane circa montes, veſperi verò ad amœni fluminis ripas ſpaciari conuenit.

Laudo etiam frequentem aquæ nitidæ aſpectum, virides & rubros colores, hortorum nemorumq́; vſum, quemadmodum etiam leuem nauigationem valde probo, & varietatem inprimis, facilesq́; occupationes & diuerſa negotia, non moleſta, aſsiduam hominum gratioſorum & felicium conſuetudinem.

Laudantur à Medicis eæ potiſsimum exercitationes, in quibus brachia exercentur, & thorax panditur, vt ſuperfluitates in pectore & pulmone diſcutiantur, & materiæ ad inferiora trahantur.

Aſcenſus & deſcenſus cum quadam varietate etiam mouet corpus, niſi tamen id ſit perquam imbecillum. Equitationis exercitium quoque non eſt inſalubre. Hæc

enim ſpiritus ipſos ſupra reliquum exercitiorum genus corroborat, & ſenſus purgat, ſtomachoq́; inprimis eſt apta &, ſpinam rectam ſuſtinere poſtulat. Cum itaq; his redundet commoditatibus equitatio, & nobilibus maximè conueniat, atque ad illorum expedienda negotia inprimis ſit vtilis, in pace iucunda, in bello verò neceſſaria, nequaquam hanc negligite, ſed debitam operam & ſtudium in eam impendite. Quia verò ad eam exercendam naturæ veſtræ ductu ſatis inclinatos eſſe ſcio, plura de hac non dicam, ſed ſaltem hoc adijciam, eam ſi nimia ſit, viſcerib. obeſſe, propter iactationem frequentem & membrorum ſucceſsionem.

Ego venatione (quam vix quiſquam ſatis iuſtis præconijs vnquam ornare poterit) vnice delector. Venatio enim non ſolum vniuerſas corporis vires & partes ex æquo exercet, ſed etiam animum mira voluptate afficit. Facit nos ante lucem ſomno excuſſo leuari, frigoraq́; & calores tolerare. Equitando totum corpus venatoris mouetur, eoq; pacto inſitus calor augetur, lacerti, brachia manusq́ue canibus venaticis ducendis agitantur, canum ſtrepitu clamore & latratu aurium ſenſus exacuitur, vociferatione thorax & vocalia

instrumenta exercentur, dum feras fugientes summo studio venator insequitur, cursu ad quoduis opus efficiendum agilior redditur, in velocitatem celeritatemque ferarum, atque in canum incursum, insultumq; acies oculorum intenditur, qua re visus melior perfectiorque efficitur. Sæpenumero in venando animus, vbi ferox aliqua bestia sese obiecerit, ardore quodam incalescit, deinde cupiditate & honoris studio captus, cœde ferarum mire afficitur, dumq; omnibus corporis aduocatis viribus, omniumq; neruorum contentione certamen aggreditur conficitque tandem, laboris victor reipsa lætatur. Membra quoq; & instrumenta reliqua venatoris, ex mutuo ipsorum attritu redduntur duriora & robustiora, Spiritus vehementius mouetur, musculi & nerui validiores efficiuntur. Taceo, quæ consilia in feris indagandis, quam diligentiam in capiendis laborem, in feriendis & percutiendis studium venatorium requirat, ex ipso etiam conatu ad multa meliores & sapientiores euadimus. Deniq; venatio maximam cum re bellica similitudinem habere videtur. Hæc enim sibi præficit ducem, cuius dictis omnes auscultant atq; obœdiunt, hostem excursionibus prouocat, exploratores in

ſpeculis diſponit, inſidias abdit, apertum martem ſimulat, diuortia, quæ ad fugam patent, obſeruat, per ſaltus quidem & arua pedites præmittit, loca plana & aperta equitum alis præcingit, cornuum ſtrepitu progreſſus aut receptus, prædam aduentantem aut euadentem ſignificat, moueri caſtra indicat. Adeò vt omnino cõcludendum ſit, venationem bello ac pugnæ ſimillimam. Ex his itaque conſtat, venationem triplicem nobis præſtare vtilitatem, vnam ſanitatis, alteram, ſcientiæ rei militaris. Tertiam, victus. Sed ne abſq; ratione hanc venationis diſciplinam vobis commendare videar, Xenophontem, qui fuit præſtans imperator, bonus paterfamilias, & diligens naturæ ſuæ conſeruator, huiusq; artis peritiſsimus, magnis hanc laudibus efferentem introducam, cuius ſummi viri teſtimonium maximam apud vos habiturum authoritatem ſpero. Is in ſuo de venatione libello ſic inquit: Qui ſtudio venationis deditiſunt, magnam ex eo vtilitatem capiunt. Nam corporibus bonam valetudinem comparant, hinc vident, audiuntq; magis, ſeneſcunt minus. Hæc ad bellum præcipuè inſtituit, Primò quidem, ſi vias iniquas ſub armis ambulant, minus laſſantur: Nam labores ſuſtinent, quibus feras

feras capere consueuerunt. Deinde, poterunt humi iacentes quiescere, ad imperatoris edictum præsto esse. In adeundis hostibus inuadere simul & imperata facere, cum feras ipsi hoc modo venentur. Nec verò in fronte locati deserunt acies, quia sunt paratissimi. At in hostium fuga vbiq; illos propter locorum peritiam rectè ac tuto persequuntur. Quod si exercitus suus infeliciter pugnauerit, in syluosis, abruptis, iniquisq; alijs locis seipsos, cum cæteris non turpiter saluare poterunt: nam consuetudo venandi nonnihil eos peritiores reddit. Et hi plerunq; magna commilitonum turba fugiente, victores hostes propter locorum difficultatem errantes, suo ipsi robore & audacia repugnando terga dare coëgerunt. Nam fortuna ferè corporis & animi fortitudinem comitatur. Quod cum maiores nostri cognoscerent, hinc rem aduersus hostem benè geri, studium hoc iuuenum instituerunt. Hæc ille.

Sunt & alia exercitia, quibus sanitas conseruari potest, vt certamen equestre, cursus, natationis, gladiatorum, sagittariorum, & vsus pilæ proiectilis nostris temporibus in his regionib. vsitatæ. Item gestatio, vectio, cantatio, clara lectio. Par-

uæ etiam pilæ siue spheræ vsus à Galeno commendatur, quòd crura, brachia, ceruicem, caput, oculos, dorsum, lumbos, & omne ex æquo corpus moueat.

Nonnulli frictionem & cohibitionem anhelitus exercitationibus annumerant, quæ cùm aliquem in tuenda valetudine vsum habeant, leuiter perstringendæ veniunt.

Frictione, si dura est, corpus duratur & corroboratur: dum scilicet excrementa, quæ spacia particularum intermedia occupant, discutiendo membra densantur, compactioraque & firmiora euadunt. Si mollis, mollitur, diffuso nimirum, non autem discusso particularum humido, aut etiam nouo aliunde accersito. Si multa minuitur: si nulla repletur. Ego discessurus cubitum tibijs, brachijs, anteriori & posteriori parti corporis, frictionem singulis ferè diebus sub noctem ad focum per pueros mihi ministrari curo. Idq; ad quartam coctionem, quæ in venis perficitur, iuuandam, quæ res vtut nulla ratione satis approbari posse videatur, mihi tamen, ni fallor, summopere contulit. Qui matutino tempore frictiones huiusmodi esse oportuniores censebit, is vt suum & ipse sequatur genium suadeo. Cohibitio spiritus

tus nunc non eſt in frequenti vſu: Illud tamen monuiſſe non pigebit, retentionem ſpiritus contra ſingultus leuiores, ex frigiditate ortos, præſens eſſe remedium, vt Ariſto. quoq; 33. Sect. Probl. 1. teſtatur.

Omnis verò exercitatio lentè ſuſcipiatur. Facit hoc ad probiorem ſuſcepti operis continuationem: & eſt alioquin omnis motus, qui ſecundum naturam eſt initio ſui tardior ac debilior, in progreſſu autem & fine celerior expeditiorque.

Exercitationes autem bene valenti ſunt ad præcautionem accommodatiſsimæ, omnes tamen confecto prope duplici cõcoctione cibo, aluoq; ſubducta, id eſt, bono mane: Sic enim & alimenti coctio, & eiuſdem concocti digeſtio per corpus promouetur, & ſi quid excrementorum ibi hæſerit, expurgatur: Alioquin poſt digeſtionem quidem corpus abſumunt & colliquant, poſt cibum autem caput grauant, coctionem perturbant, impuriſq; & crudis ſuccis corpus replent vniuerſum.

Exercitatio producatur ad ſudorem vſque, quo guttatim emanente rurſus intermittatur, vel etiam continuetur, vſque ad defatigationis initium: idq; ipſum modò magis, modò minus faciendum eſt. Hyeme ſit prolixior, quàm æſtate. Et plus debet ſe

bet ſe exercere phlegmaticus, quàm cholericus: vt enim animi, ita corporis quoq; exercitia moderata & tempeſtiuè adhibita ſint oportet: mala eſt enim nimia defatigatio atque exſolutio corporis, peior animi, vtriusq; ſimul peſsima, oppoſitis nempe hominem motibus diſtrahens, vitamq́; diſperdens. Moderatis autem laboribus corpus, animus honeſtis actionibus roboratur.

Cæterùm cùm exercitio aliquo incalueritis, ne ſtatim vento aut frigido aëri vos exponite. Omnis enim ſubita mutatio eſt periculoſa, cùm aliàs tum verò maximè, cùm ab altero extremorum ad alterum fit tranſitus: quæ paulatim fit magis eſt tuta. Ne autem hoc loco ſim longior, cum Hippocrate & Celſo concludam, ſanitatis tutelam auſpicandam eſſe à labore, quem excipiant cibus & potio, deinde ſomnus, mox venus. Sed labor, cibus, potus, ſomnus, & venus, omnia ſint mediocria.

CAPVT X.

DE QVIETE ET OTIO.

QVEMADMODVM exercitationis vſus legitimo, debitoq́; tempore adminiſtratus ad ſanitatem conſeruandam plurimum

mum momenti habet: ita quies immodica & perpetua non ſolum corporis, ſed & animi vigorem obtundit. Nam vt per exercitium calor innatus ſuſcitatur, adeoque ciborum concoctio, digeſtioq́; eorundem promouetur, ita per otium accidunt contraria. Otium igitur immodicum, tanquam ipſiſsimam peſtem vos fugere volo, nam, vt Poëta inquit: *Variam ſemper dant otia mentem.* Naturæ tamen expedit, vt corpus labore defatigatum requieſcat, præſentiſsimumq́; laſsitudinis remedium, & exercitationis condimentum eſt quies, vt Poëta inquit:

Otia corpus alunt, animus quoq; paſcitur illis,
Immodicus contrà carpit vtrunq; labor.

Hunc igitur ſcopum vitæ vobis, filij mei cariſsimi, inprimis præfixũ eſſe volo, eam præcipuè ob cauſam vos in hanc lucem editos eſſe, vt Deo immortali, patriæ, propinquisq́; inſeruiatis, non vt edatis, bibatis, dormiatis, otioq́; diffluatis. Edimus enim & bibimus vt viuamus, non viuimus vt edamus & bibamus, vitamq́ue in otio abſq; honeſto labore traducamus. Et hæc de quiete & otio dixiſſe ſufficiat.

CAPVT XI.

De somno.

Poſtea-

POSTEAQVAM de motu & quiete dixi, reſtat vt de ſomno & vigilia breuiter verba faciam. Eſt autem ſomnus, vt Hippocrates libro de inſomnijs ait, quidam quaſi receſſus animi in ſeipſum. Itē, animalium facultatum requies, vinculum ſiue vacatio ſenſuum exteriorum, & motus localis ab vtili quadam humiditate, vt putant, cerebrum madefaciente, inclinationemque ad ſomnum inducente, proueniens. Somnus autem vires roborat omnes, corpus reficit, concoctionem confirmat & perficit, ægritudinem obliuione delet, laſsitudinem leuat, mentis inſaniam corrigit. Præterea internas corporis partes humectat, viſceribus vt functionibus ſuis obeundis ſufficiant, & ad omnia naturæ opera plurimum confert. Interdiu vigilare, noctu verò dormire oportet: nocturnus enim ſomnus maximè ſecundum naturam exiſtit. Hæc interualla motuum atque hunc ordinem Deus ab initio in natura ſanxit.

Somno tamen non nimis indulgendum eſt, pomeridiano verò neq; etiam parum: nam is vt valetudinis hoſtis capitalis (niſi tamen vbi quis nocturnis laboribus aut vigilijs à ſopore præpeditus fuerit) eſt fugiendus. Et ſanè qui ita ſunt ſomno dediti, vt ma-

vt magnam diei partem ſtertant, & cum gliribus certent, rarò ad iuſtam perueniunt ſenectutem. Etenim ij magnam impuriorum excrementorum copiam non ſolum in cerebro, verumetiam alijs corporis partibus accumulare ſolent. Alios conſuetudo ſubleuat: ſed aſſueſcere ijs, quæ præter leges naturæ fiunt, conſultum vobis non eſt.

Vt autem nimius & immodicus ſomnus noxius eſt, ſic moderatus proderit vobis inprimis, cum ad decrepitam ſenectutem fueritis progreſsi, ad humectandam ſiccitatem. Duabus horis à cœna vigilate, priuſquam vos quieti mandetis. Lucubrationes nocturnas fugite. Somnus veſter ſpacio 7. 8. aut ad ſummum 9. horarum circumſcribatur, Idq; hac conditione. Si concoctio alimentorum probè & perfectè fuerit abſoluta, quod vel ex vrinæ flauitie, vel corporis alacritate, & membrorum vigore cognoſcitur. Item, quando nec ventris dolor, nec ructus, nec oſcitatio adeſt. Nonnunquam etiam nocturna vigilia, aut crapula diurna prolixiorem ſomnum exigit. Eò magis ſi vos peſte aut veneno infici contigerit, per initia præſertim mali cauendum erit, ne per nimium ſomnum venenum ad intima præcordia illapſum vos

extin-

extinguat: Virium tamen semper habenda ratio fuerit.

Quod si noctu vigilijs detenti, ex vno latere vos in alterum voluitis, & versatis, vigilesq; permanetis, alia post aliam imaginatione accedente, ac somnum intercipiente, non inutile fuerit surgere, lenteq; paululum inambulare, & postea cubitum redire.

Cubiculum sit amplum, versum ad Septentrionem vel Orientem, non ita multis distinctum fenestris, quæ tamen, vbi nulla lues aërem infecerit, de die aperiantur, nocte autem claudantur. In cubiculo interdum accendatur focus, vt aër flamma purgetur: nonnunquam suaues suffitus & suffumigia excitentur, quibus cerebrum alteretur, omni tamen fumo priusquam ingrediamini dissipato.

Nocturno tempore candela ex puriore cera confecta accendatur: fumus enim ex cæteris candelis magis nocet.

Lectus sit mollis, & vndiquaque viridi cortina septus. Culcitram præstat ex gossipio aut serico crudo, vel etiam cocto; quàm ex plumis esse repletam.

Tegetem non decet esse nimis calidam, neque nimis frigidam, sed pro qualitate aëris, ita temperatam, vt concoctionem adiuuare

adiuuare queat. Ideo ſecundum anni tempora mandata eſt.

Cloacæ quàm longiſsimè à cubiculis dormitorijs ſint remotæ, & matula ſit operculo tecta, ne cùm prope lectum collocatur, fœtor inde exhalans lædat cerebrum.

Primum decubitũ in dextro latere auſpicandum eſſe, annotarunt Medici, ſecundum verò in ſiniſtro, atq; in hoc ſomnum eſſe perficiendum capite altè ſuper puluinar eleuato, coopertoq́; tenui linea cucupha, in cuius ſummitate ſit foramen, per quod vapores exhalare queant. Dormiendum alij haud aperto ore dicunt, quod tamen patri meo fuit familiare, & à me hactenus quoq; ſeruatur, ideoq; vobis eum minimè incommodum fore reor: Aperto enim ore dormientibus aqua ſiue humiditas aliqua ex ore deſcendit, quod mihi ſæpe ſolet accidere. Supinus decubitus corporibus eſt noxius & planè fugiendus.

Vt autem ſciatis, qua animi ſecuritate ſomnum inire vos velim, patris mei exemplum vobis hoc loco ob oculos ponam. Is enim ſolitus fuit dicere, ſe cum cubitum contenderet, veſteſq́ue exueret, omnia ſimul negotia ac cogitationes, tam de re-

bus publicis, quàm priuatis, ſimul deponere & exuere, vt eò melius ſomno vacare poſſet: ſummo autem manè ſe vnà cum veſtibus negotia, & cogitationes pridianas reaſſumere. Quam conſuetudinem vobis etiam imitandam, memoriq́; mente ſeruandam eſſe duco.

Iam ſubijciam vnum atq; alterum medicamentum, quo ſomnus allici queat.

R E C. Oleum roſaceum, vel paululum Camphuræ natiuæ, miſce cum lacte mulieris, à qua fœmella lactatur, caputq́; ſummum irriga.

ALIVD.

R E C. Olei Nymphææ.
Olei violarum.
Vnguenti popul. ana ſemiunciam.
Opij gr. tria.
Croci triti gra. quatuor. Fiat vnguentum, quo tempora & nares illinantur.

ALIVD.

R E C. Olei roſacei vnciam vnam.
Aceti drachmas tres. Agitentur cum albumine oui, & temporibus applica.

Non alienum fuerit hoc loco paucula quædam de inſomnijs, quæ cognationem quandam cum ſomno habent, addere. Illa enim corporis affectum declarant, & ſunt ſimula-

ſimulachra præcedentium, vel notæ rerum conſequentium ſanè non prorſus fortuitæ: nam rationi conſentaneum eſt, certis temperamentis familiaria eſſe quædam ſomnia mantica & vera, noſq; ea quæ ad amicos pertinent, tacito quodam mentis præſagio perſpicere ac præuidere. Idq́ue eam ob cauſam, quod amici quamuis locorum interuallis diſiuncti, mutuam de rebus ſuis ſuſcipiant curam atque cogitationem.

Mihi ſanè vſitatum eſt in ſomnis meos, & amicorum caſus, & euentus præuidere. Quemadmodum memini me multa vera habuiſſe ſomnia præſertim in aurora, quæ mihi præterita in mentem reuocabant, de futuris admonebant, tam de meis priuatis & domeſticis, quàm amicorum rebus, quibus quæ mihi, vobis, cæteriſq; amicis & cognatis eſſent euentura, tacita quadam adumbratione indicabantur. Sæpe etiam de ſucceſſu inſtitutæ venationis vera ſomnia habui.

Patri meo verum ſomnium ea nocte, quæ extremum ipſiq; fatalem diem proximè præcedebat, obiectum eſt: nam in ſomno oblata eſt ipſi horrenda mortis ſpecies, cum qua acriter & grauiter dimicare ſibi viſus eſt, adeo vt omnibus viribus to-

tiusque corporis nisu ac conatu aliquid amoliri, ac auersari existimaret, cùm alioqui præ languore membra mouere non valeret. Quod conspiciens Paulus Ranzouius, patruus vester, qui forte vigilans ipsi præsto erat, rogauit patrem, quidnam sic conaretur depellere. Cui respondit, sibi in somnis mortis speciem esse obiectam, cum qua grauem sustinere luctam coactus fuisset, verùm se tandem victum succubuisse. Quod verum fuisse somnium insequens dies testatus est, quo placidè exspirans vitam cum morte commutauit, & ex hac lachrymarum valle ad æternæ beatitudinis gaudia concessit.

Habui & ego aliquando verum somniam de bello Suecico & Danico, & illud in primis de Daniele Ranzouio, qui in oppugnatione arcis Vvalpurgæ globo ictus perijt. Verisimile est, ea, quæ per somnium irrumpunt, simulachra esse nostrarum actionum: videtur namque anima (vt ait Hipp. lib. de insomn.) in somno profundum corporis ingressa, externis sensibus posthabitis, corporis affectum sentire, & omnium, quæ concupiscit, tanquam iam præsentium imaginationem arripere. Nec dubium est, quin animus curis, cogitationibusq; vacuus, ac seipsum contemplans melius præuideat. Quo-

Quoniam autem antea dictum est, insomnia esse notas rerum futurarum, iam obseruabitis has breues præterea insomniorum significationes, nempe, quòd ignis obiectus oculis in somnis flauam bilem designet: fumus aut caligo, atram bilem: pluuia, frigidi humoris abundantiam: Nix & glacies frigidam pituitam. Porrò res odoriferæ bonorum humorũ sunt testes. Nunc ad reliqua pergemus.

CAPVT XII.

DE VIGILIA.

ETsi somnus & vigilia plurimũ ad tuendam corporis sanitatem conferant, tamen vtrumq;, si modus in his excedatur, est noxium & malũ: vehemens enim vigilia exsiccat, spiritum resoluit, concoctionem impedit, & tum cibi tum potionis cruditatem efficit. Vigilandum est itaq; de die, dormiendum autem noctu, ita vt vigilijs tranquillitas etiam interponatur, vnaque cum sole oriente surgendũ (quod tamen in æstate, cùm longissimi sunt dies, haud ita exactè præstari potest) quia tum mouetur sanguis, omnesque creaturæ vires suas de integro instaurant.

Postquam autem surrexeritis, inprimis

frigus matutinum, tanquam corporibus vestris noxium vitate: deinde excrementa alui & vesicæ euacuate, vt fusius deinceps monebimus.

CAPVT XIII.

De excretione in genere.

TRACTATVRVS de excretione & retentione, non tam operam dabo, vt omnia & singula redundantię genera & differentias sigillatim referam, quàm vt pauca & necessaria, ac ad incolumitatem corporum vestrorum vtilia succinctè expediam.

Lubricus & laxus aluus sanitati plurima commoda præstat: quæ enim purgationes sponte ac naturæ beneficio accidunt, sunt saluberrimæ. Excrementorum autem sunt optima, quæ nec nimis dura, nec nimis fluida, nec colliquationem aut putredinem præ se ferunt: sed ad modum mellis coniuncta, quæ sunt conuenientis fœtoris, & sine punctione, cum voluptate & facilitate exeunt. Siccitas enim calorem igneum & laborem corporum, resolutionem humiditatis, & sicca nutrimenta significat. Humiditas verò nimia oppilatio-

nem &

nem & malitiam digeſtionis, atq; inteſtinorum debilitatem deſignat. Bis igitur in die deijciatur aluus, manè cùm è lecto ſurgitis, & veſperi cùm cubitum diſceditis. Nec crepitus ventris, ſi ſoli eſtis, retineatur. Vrina verò quotiescunq; opus fuerit reddatur, eſt enim eius retentio non naturalis. Sordes pulmonis & cerebri eijciantur. Particularium quoq; membrorum excrementa, vt aurium, narium, palatiq; maturè euacuentur. Nunc ordine ſingula breuiter recenſebo, per quæ excrementa corporis excernuntur, ac primùm de venæ ſectione dicam.

CAPVT XIIII.

DE SECTIONE VENAE.

SANGVINIS vſus eſt in corpore humano vt nutriat, vtq; ex eo omnes corporis particulæ alantur. Cùm autem vena ſecatur, vnà cum ſanguine copioſo, vitalis excernitur ſpiritus, & ſic virtus naturalis diſſoluitur. Rectè enim Galenus inquit, quod incontinentes, ebrij, ac gulæ dediti, neq; purgatione, neq; ſanguinis miſsione magnoperè iuuentur. Cùm itaq; vos crebris & vehementioribus vtamini exercitijs, nec ad amuſsim, ita vt optima conſeruan-

ſeruandæ valetudinis ratio exigit, vitam inſtituatis, neq; ſemper eam, quam præſtare deceret, præſtetis temperantiam, non poſſum non vos ſummopere dehortari, vt ne per venæ ſectionem, tempore præſertim intenſi frigoris vel æſtus corpora veſtra crebro euacuetis, ne poſtea in viuidioris ſanguinis emiſsi locum aqua humida ſuccedat. Quod ſi tamen morbus aliquis ex ſanguinis copia & vbertate vel aduſtione ortus, eius emittendi neceſsitatem vobis attulerit, hæc lex frangenda erit, & eo caſu ſecundum periti Medici conſilium, ſanguinem per venæ ſectionem educere poteritis.

CAPVT XV.

DE CVCVRBITIS.

AT ſi quis veſtrum plane ſanguine abundat, ita vt euacuatione omnino egeat, is cucurbitulis cum ſcarificatione vtatur: Cuicunq; enim particulæ corporis affixæ fuerint, huius ſanguinem eliciunt, exugunt & euacuant. Hæc appoſitio cucurbitularum non eſt tam periculoſa, quam ſi venæ ſectio tentetur. Cum enim vena ferro tangitur, multa ſæpe & periculoſa comitantur ſectionem accidentia, nonnunquam totius bra-

us brachij conuulſio vel reſolutio, & alia eius generis incommoda. Eius rei exemplum eſt, quod Medici nonnulli & Aſtrologi certo affirmant, Si quis tempore natiuitatis ſuæ ☋ in quopiam ſigno habuerit, & eodem ſigno aſcendente, eodemq́; gradu poſtea venam ſecuerit, præſens mortis periculum ſibi accerſit.

CAPVT XVI.

De hyrvdinibvs.

PER hyrudines etiam, ſiue ſanguiſugas, quæ cucurbitarum vicem explere poſſunt, minui & educi olim ſanguis ſolebat, ſed iam harum vſus exoleuit. Amita tamē mea quondam Abbatiſſa cœnobij Itzehohenſis, quæ octogenaria deceſsit, ſingulis annis hyrudines loco cucurbitarum applicare membris, etiam in decrepita ſenectute ſolebat. Erat enim corpulenta & ſucci plena. Rationem quam in his eligendis & admouendis habuit, breuiter exponam. Vſa eſt hac ratione minuendi ſanguinis potiſsimum inter feſtum Pentecoſtes & D. Iohannis diem, aut circa diem Bartholomæi, & vnicuiq; pedi quatuor, brachijs verò ſingulis duas hyrudines appoſuit. Nonnunquam etiā quaſdam inter vtram-

que ſcapulam collocauit, vt ſanguinem à capite educerent.

Circa meridiem autem hyrudines ſunt capiendæ, & propter virulentiam ante horam ſextam veſpertinam, non ſunt admouendæ, quæ adhibitæ ſanguine effluente, trahere non deſinant, donec ipſæ ſua ſponte decidant. Quibuſdam verò quæ ſua ſponte haud cadunt, aliquantulum ſalis capiti aſpergendum eſt, ita mox delabentur. Ea autem pars, vnde ſanguinem extraxerunt, iniecto linteolo vel ſpongia fouenda eſt. Nam nonnunquam è foraminibus cutis cruentæ lachrymæ effluere ſolent. Hyrudines decidentes in peluim inijcere & necare, poſteaq; vna cum ſanguine extracto terra obruere oportet, ne in aquam reuerti queant. Sunt autem capiendæ tempore æſtiuali, ſole radios ſuos fortiter exerente, ex piſcinis aut fluuijs graminoſis. Hæ enim ſunt leues, planæ & nigræ, mediocris magnitudinis. Quædam verò hyrudines paruæ ſunt, quæ dicuntur paluſtres Mohr ihlen, quarum ad hanc rem nullus eſt vſus. Quædam habent acutum dorſum, dicunturq; equinæ, quæ itidem fugiendæ ſunt: Nam ſunt venenoſæ. Et hæc de ſanguinis miſsione, adpoſitione cucurbitularum & hyrudinum monuiſſe

ſatis

ſatis eſt. Reſtat vt reliqua etiam excretionis genera perſequamur.

CAPVT XVII.

DE PVRGATIONIBVS & Clyſteribus.

PVRGATIONES, vt interdum ſunt neceſſariæ, ſic frequentes periculum afferunt. Ij qui exquiſitis vtuntur purgationibus, cito ſeneſcunt. Nulla enim purgatio abſque admixtione veneni miniſtrari poteſt. Et ſi fuerit vehementior, comitatur hanc repentina deiectio, quæ ſtomachum & cor debilitat, ſpiritus multos exhaurit, confundit humores, ita vt qui hanc crebro adhibent, penitus contabeſcant. Et merito hac in parte dictum Hippocratis laudatur, qui inquit: Qui corpore bene ſe habent, hos purgare periculoſum eſt. Quapropter ô filij, omnium purgationum & præcipuè vehementium vſum vobis omnino interdico. Si quis bonam diætam in vita adhibet, purgationibus non eget. Cereuiſia Hamburgenſis vim purgandi, alueumq; emolliendi ſatis euidentem obtinet. Liquidiores quoq; epulæ in principio ſumptæ aluum mouent. Vinum item Nectarites ſiue Inulatum eandem virtutem

præſtat.

præſtat. Folia quoq; Senæ in cereuiſia vel aqua pura cum prunis damaſcenis decocta aluum ſoluunt. Sed ſubijciam medicamenta quædam aluum emollientia & lenientia, quæ, ſi neceſsitas ita feret, adhibere poteritis.

SVPPOSITORIVM, QVO PVERI etiam tutò poſſunt vti.

Sume recentem oui toſti vitellum, quem ſale conſperſum, cultroque vna cum ſale in tenuiſsimas conciſum particulas commiſce. Huius partem aliquam magnitudine auellanæ linteolo tenui inſere, filoq́; longiore conſtringe, id quod propter commoditatem extractionis minime præcidas. Poſtea in oleum feruens inijce, ex quo rurſus exemtum mox in loca ſecretiora, dum calet, inſere.

ALIVD.

Confice ex melle aut ſale, aut ouis & farina, aut ex lardo fumo indurato balanũ, aut etiam ex ſtercore muris, vel decoque hordeum in aqua calida, & ius illud cum ſaccaro bibe.

GLANDES, QVIBVS PATER meus tempore morbi vti conſueuerat.

REC.

Rec. Mel decoctum ad ſpiſsitudinem, miſce cum farina triticea, Poſtea mitte in menſam, & addito recenti butyro, non ſalito in teretem longamq; formam finge. Deinde immitte in oleum, ex quo rurſus exemtum loco ſecretiori inſere.

CLYSTER.

Rec. Radicum Cichorij, liquiritiæ ana vnciam dimidiam.
Intybi ſatiui drach. ij.
Herbarum Cichoreæ, Maluæ,
Biſmaluæ, ana manipulum vnum & dimidium.
Mercurialis manipulum vnum.
Sem. Cichorij, fænicul. ana drach. j.
Fœnigræci, lini, ana drachmas ij.
Florum camomillæ tertiam manipuli partem.
Fiat decoctio pro enemate.

Rec. Colaturæ vncias XI.
Quibus adde oleorum violarum vncias ij.
Camomillæ vnciam vnam.
Mellis roſati colati vnciam dimidiam.
Saccari rub. vnciam dimidiam.
Electuarij lenitiui, caſsiæ pro clyſteribus, ana drach. VI.
Miſce fiat enema.

ALIVD MEDICAMENTVM purgatiuum cuiuſdam Medici Friderici Regis Daniæ, quo Rex ipſe & multi nobiles vti conſueuerunt.

Rec. Foliorum Senæ Alexandr. recentium abiectis ſtipitibus vnc. j.
Rhabarbari optimi drachmas ij.
Agarici electi drachmas iij.
Cinamomi electi vnciam vnam ſemis.

Infundantur per horas XII. ſecundum artem in ſextarijs duobus tepentis vini Rhenenſis optimi. Deinde colentur per ſaccum laneum (quem manicam Hippocratis vocant) ſexies aut ſepties, & dulcorentur lib. ſemis ſaccari optimi in modum Nectaris. Vt autem compoſitio huius medicamenti, tanto melius intelligatur, breuem declarationem adijciemus.

Sumantur & eligantur folia Senæ minutiſsima ac viridiſsima, Rhabarbarum non contundatur, ſed acuto cultro in tenuiſsimas particulas conſcindatur, Agaricum eligatur albiſsimum, nullis flauis aut nigris maculis interſperſum, idque ad tyrocneſten atteratur. Cinamomum verò tundatur.

Hæc omnia miſceantur in duob. ſextarijs vini

rijs vini Rhenensis, ac super calidos cineres, vel ad fornacem ponantur per spaciũ XII. horarum. Deinde colentur per laneũm saccũ septies, & postea addatur lib. S. Saccari optimi contusi & bene misceatur. Quotiescunque igitur quis se purgare voluerit, sumet vel exhauriet dimidium sextarium huius potionis. Reliquum in vase testaceo bene obturato ad vsum seruabit. Alius quidam Medicus hoc medicamentum in syrupum laxatiuum durabiliorem mihi commutauit hoc modo, quem & vobis vtiliorem iudico.

REC. Folior. Senæ Alexandr. recentium abiectis stipitibus vncias ij.
Rhabarbari optimi drachmas iiij.
Agarici albissimi leuissimi vnciam j.
Cinamomi electissimi vncias iij.
Cubebar. selectarum drach. j.
Seminum fœniculi,
Anisi, vtriusq; drachmas ij.
Spicæ Nardi scrupulum vnum.
Zinziberis drachman dimidiam.
Vini Rhenensis optimi libras 7.

Ferueant omnia lege artis in duplici vase per horas sex. Deinde permaneant in infusione per horas 12. Postea fiat fortis expressio, & colentur per saccum mundũ sexies aut septies. Tandem adde saccari

puri

puri & albiſsimi diſſoluti lib. 1. S. & fiat in modum Nectaris, atq; detur in vſum.

Doſis poteſt eſſe pro adultis ad vncias quatuor. Pro infantibus ad vncias duas. Vna autem vncia huius ſyrupi ſumitur duobus cochlearibus mediocris magnitudinis. Nam in qualibet libra ſunt 4. drachmæ laxatiuorum. Parum igitur præſtabunt vnciæ quatuor pro vna doſi.

ALIVD MEDICAMENTVM purgatiuum.

℞ REC. Electuarij roſati drach. iij.
Diaprunis laxatiui.
Diapheniconis ana drach. ij.
Saccari albiſsimi drach. VIII.
Miſceantur & fiat bolus.

ALIA PVRGATIO.

℞ REC. Mannæ Calab. opt. drach. ſex.
Rhabarb. electiſsimi ſcrupulos duos.
Spec. hieræ pic. ſimpl. ſcrupulum dimid.
Aquæ Endiuiæ vncias quatuor.
Syrup. de Bugloſs. vnciam dimidiam.
Miſce diligenter.

Nonnulli etiam iniectione clyſterium vtuntur, quæ interdum vicijs inteſtinorum medentur, quibus purgatio per aſſumpta ſuccurrere non poteſt. Horum deſcriptiones ex

nes ex Medicis ſunt petendæ, duas tamen iam præmiſi.

CAPVT XVIII.

De vomitv.

FREQVENS vomitus ſanitatis indicium eſt. Eſt autem vomitus materiæ contentæ in ſtomacho per ſuperiora expulſio, & omnium purgationũ ſaluberrima cenſetur. Noxios humores ex ipſis fontibus hæc elicit atq; expellit, omnemq́; in ventriculi capacitate, eiusq́ue tunicis hærentem illuuiem expurgat. Quanquam autem primum ab inferioribus reuellit, conſecutione tamen caput, reliquumq́; corpus leuat. Et ea, quæ purgatio non eluit, extirpat vomitio. Si quis gulæ indulſit, hæc maximè noxæ medetur. In æſtate totum corpus purgat, in hyeme phlegma & ſtomachum. Singulis itaq; menſibus bis vomendum, idq́; duobus continuis diebus. Nam quod prima vice relictum, id altera eijcitur. Tradit cum Diodoro, Herodotus, Aegyptios & Chaldæos, quouis menſe triduo ſe vomitu purgare, & clyſteribus inteſtina eluere, ſanitatis conſeruandæ ergò. Arbitrantur enim omnes corporis languores ex cibis & aëris mutatione oriri.

Quod ſi quis nauſeam habet, & tamen vomere non poſsit, obſeruet vomitum excitari infuſione aquæ calidæ, ſalis & butyri, vel immiſsione digiti in os. Quia retentio cibi corrupti in ventre eſt valida corporis deſtructio. Ad ciendum facilius vomitum facit, ſyrup. acetoſus vel oximel, ſi aliquo ante vomitionem tempore accipiantur, tum ciendus vomitus tepente aqua, cui ſit admixta particula butyri, vel decocto paulò inferius deſcribendo. Ego quoties conuiuijs amicorum intereſſe ventriculumq́; vino, cereuiſia, & varijs obſoniorum generibus, plus æquo diſtendere cogor, aliquanto liberius genio indulgeo, vt eo facilius per vomitum hæc eijcere poſsim. Deinde inſertione digiti in os vomitum prouoco.

Moueatur autem vomitus in locis calidis, vultus, facies, os, oculi, fauces, dentesq́; abluantur aqua, cuius ſupra facta eſt mentio, quæ videlicet æquales partes vini aceti & aquæ roſarum continet. Siniſter pollex cauo manus inſeratur. Sequuntur iam quædam, quibus mouendi ſtomachi vis ineſt. Poterit hoc pacto non inutile vomitorium parari. Rec. Seminum Anethi, Atriplicis, Raphani, ana drachmas iij. Aquæ fontanæ libram vnam & dimidiam.

Deco-

Decoquantur omnia ſimul, vſq; dum maneat libra vna, poſtea coletur. Tepidum exhibeatur. Si verò poſt dimidiam horam non eijcitur, tunc digitus aut penna oleo tincta in fauces demittatur, & ſtatim ſequetur vomitus.

Vomitum ſine magna moleſtia ꝓuocat potio dimidiati ſcyphi vini albi, in quo maceratus ſit cortex medianus Iuglandis iuxta radicem, ſumendo huius corticis minutim inciſi drachmas duas vel tres, & macerandæ per totam noctem. Bibatur mane poſt cibum, aut paulò ante cibum. Vomitus autem, qui iteratur frequentius quam bis in menſe, eſt noxius, Sed qui fit in die critico cum alleuatione, eſt bonus. In febribus verò peſtilentialibus ſemper malus. Immodicus autem vomitus, qui vires corporis plane proſternit, hoc modo reſtringatur. Vomens lauetur & fricetur, ac extremæ corporis partes vinculis violenter cohibeantur, pedibus verò aquæ calidæ immiſsis odoramenta frigida adhibeantur. Quod ſi vomens cibũ denuo eiecerit, cucurbita ori ventriculi applicetur.

CAPVT XIX.

De vrinae excretione.

CVM Vrina merito inter euacuationis ſpecies referatur, pauca de hac quoque monere decreuimus. Eſt enim vrina ſeroſior pars ſanguinis à renibus attracta.

Præſtat autem vrinam non ſupprimere, ſed emittere, quandocunq; natura exigit, ita vt etiam vel non ſtimulante natura excretionis conatus ſit adhibendus. Si enim excretio vrinæ, vltra quam par eſt, protrahitur, Renum ac veſicæ calculi inde ꝓcreantur, alijq́; dolores ſequuntur.

Vrinarum inſpectio atque cognitio non plane damnanda eſt, propterea pauca ſubijciam.

Optima vrina eſt in ſubſtantia mediocris ac quantitati potionis, quæ aſſumpta eſt, proportione reſpondet: matulæ non adhærens, colore ſubruffa & ſubflaua, auroq́; non puro ſimilis, pro ratione tamen ætatis, ſexus, temporis, ſedimento albo leui & æquali, ſine pilis, bullis, tuberculis & alijs malignis contentis. Alba vrina cruditatis nuncia eſt, & concoctricis facultatis debilitatem ſignificat. Rubea calorem indicat. Nigra eſt mala, Viridis mortẽ plerumque deſignat. Bulla & integra corona grauedinem, doloremq́; capitis ſignificat.

Sanorum vrina eſt clara, permanetq́ue ſicut emiſſa eſt, in qua nulla aut valde exigua hy-

gua hypoſtaſis conſpicitur, vt in aqua roſacea. Aliquando clara emittitur, & poſtea ſubſidit, ſignificatq́; imperfectam concoctionem. Quæ autem craſſa excreta eſt, talisq́; perſiſtit, hominem non ſanum, ſed ægrotum deſignat. Nonnunquam vrina repente turbida euadit, hoc ſanis poſt exercitationem, ægrotantibus poſt morbos euenit. Ego cum indulgeo poculis depræhendo me primum emittere vrinam claram, quæ deinde ſtatim ſubſidit. Si arenulæ albæ vel rubræ, copioſæ & craſsiuſculæ, in fundo inueniuntur, lapidem renum aut veſicæ minantur. Si quid pingue innatauerit vrinæ, quod diu durat, reſolutionem totius corporis, ſin autem ſubito & cumulatim appareat, nec diu duret, colliquationem renum denunciat.

CAPVT XX.

DE SVDORE.

SVDORIS quoque commoditas eſt, quod humorem redundantem aqueum frigidumq́; excoquat, eliciat & conſumat, ideo eius prouocatio vtilis & neceſſaria eſt, præſertim in febribus peſtilentialibus, vbi noxius humor interiora corporis infeſtat. Elicitur autem ſudor ignitis lapidi-

bus vino perfusis & linteolo inuolutis, arena feruenti, maximeque marina, sole, linteis calefactis atq; exercitijs vehementioribus. Optimus autem sudor est, qui per equitationem, venationem & exercitationem corporis iucundam mouetur. Sudorem post exercitium siue frictionem abstergi facite, locaque frigida fugite & corpus contegite. Quia à calore ad frigus transitus est periculosus.

Paucis etiam subiungam, quid ex sudore prædici possit. Boni sudores sunt, qui ex toto corpore manant, & qui fiunt in acutis morbis, in diebus decretorijs. Pessimi verò sunt frigidi, & qui tantum circa caput, faciem, & ceruicem oriuntur. Hi in acutis morbis mortem designant, in mitioribus longitudinem ægritudinis.

CAPVT XXI.

De balneis.

Balnea quoq; non immerito inter euacuationum genera recensentur: ideo hæc silentio præterire minimè decet. Balnea calida siue naturalia, quæ dicuntur Thermæ, in his oris non emergunt, quorum alioquin vsum vobis periti Medici suggerent.

Balnea item arte confecta vobis parum conducere reor, eam ob causam, quod harum regionum aquilonarium incolæ, plerunq; ex Catharris & Asthmate laborent, quibus morborum generibus balnea, sicut & vnguenta calida fomenta suppeditant. Merentur verò laudem balnea subfrigida, quibus maiores nostri vti consueuerunt. In his membra non pedetentim, sed vniuersum corpus submergendũ esse volunt nonnulli Medici, Quod mihi etiam probatur, si modo corpus non est antea exercitatione aliqua calefactũ. Hæc enim calidis balneis sunt salubriora, vniuersum corpus firmant, robustum reddunt, & condensant, optimumque ad externa nocumenta arcenda præsidium præstant: ita vt vix verbis exprimi posit, quantum momenti ad sanitatis custodiam frigida lotio afferre videatur. Qui frigida lauantur etiamsi senio propemodum confecti sunt, corpore tamẽ constanti & compacto & colore florido manent. Pater meus nunquam balneis calidis vtebatur, neque calida lotione capitis, cum tamen sensibus illæsis, membrisq; omnibus integris ad septuagesimum tertium ætatis annum peruenerit. Existimabat enim malos humores inde in capite gigni, quod idem &

ego expertus ſum. Quicunq; autem veſtrum vti voluerit balneis, ſiue frigidis ſiue calidis, caueat ne corpus immodica Venere, vigilia, crapula, fatigatione, inedia, aut aliquo grauiori exercitationis genere ſit debilitatum & exhauſtum: Sed vt priſtina fruatur ſanitate, nec ante confectum magna ex parte in ventriculo cibum, balneum ingrediatur. Poſt balneũ antequam omnis caliditas expirarit, frigoris iniuria maximè arceatur, nec ſtatim cibus capiatur, antequam trium horarum ſit interiectum ſpacium, ſicut & à balneis calidis frigida potio eſt perniciofiſsima. Quod ſi autem calidis vti volueritis, imitentur hæc rationem & qualitatem quatuor temporum ſiue partium anni. Nam ſicuti hæc tempora certis qualitatibus diſtinguuntur, ita vt Ver ſit humidum & calidum in principio & fine, in medio autem temperatum, Aeſtas calida & ſicca, Autumnus frigidus & ſiccus, Hyems verò frigida & humida: Sic itidem in balneis cauendum, ne ſubito à calidis ad frigida deſcendamus, ſed paulatim ab altero ad alterũ progrediamur, haſq́; qualitates pedetentim immutemus. Omnes enim repentinæ mutationes naturæ ſunt infenſæ. Nam ſimile ſimili gaudet. Hinc extremè càlidus vel frigidus

frigidus aër, aut ſubita ab altero ad alterum mutatio, periculoſa eſt & noxam imbecillitatemque parit. Sunt qui affirmare non dubitant, iuxta communem verſiculum: *Sæpe manus, raroq́ pedes, Caput verò nunquam eſſe lauandum.* Lotiones tamen pedum ieiuno, quam pleno ventre, vel hora cœnam proximè præcedente, ſunt ſalubriores. Capitis verò lotio ſingulis anni partibus ſemel inſtituenda eſt, quemadmodum poſtea dicetur. Nunc ſaltē hoc Epigramma obſeruetur:

Balnea, vina, Venus, corrumpunt corpora noſtra,
Reſtituunt eadem balnea, vina, Venus.

CAPVT XXII.

DE VENERE.

VENERIS legitimus & moderatus vſus ad proſperam valetudinem plurimum conducit: meatus enim dilatat, mentem ac rationem exhilarat, iram verò & furores mitigat. Ex aduerſo immoderatus multorum malorum eſt occaſio, ſpiritus reſoluit, corpora & animos eneruat, omne robur debilitat, calorem innatum extinguit, cerebrum lædit, renes & veſicam corrumpit, ſenectutem & mortem accelerat, vitalemque firmitatem diſſoluit. Et

hoc loco generale præceptum repetendũ plane eſt, quod in cibo, potu, labore, ſomno & vigilia, deniq; in Venere mediocritas omnino ſit ſeruanda. Sunt qui dicant, minuere quæ nocent eſſe melius, quam cumulare & multiplicare quæ iuuant. Mihi tamen videtur veſci citra ſaturitatem, impigrum eſſe ad laborem, vitale ſemen conſeruare, res eſſe longè ſaluberrimas. Calidis certè & humidis Veneris vſus maximè conuenit, quemadmodum & illis, qui pituita laborant. In hyeme & Vere vtendum eſt Venere à cibo præſertim ſumpto. In æſtate verò & Autumno abſtinendum. Senes omnino Veneris expertes eſſe decet. Huic enim ætati Venerem vt noxiam, ita inutilẽ eſſe notius eſſe puto, quam vt me indicare ſit neceſſe.

CAPVT XXIII.

De inedia.

SEQVITVR nunc extremum euacuationis genus Inedia: Non autem vobis ciborum vſum per continuos aliquot dies interdico, eò quod hanc intermiſsionem alimentorum, plerunq; debilitatio naturæ, & malorum humorum generatio comitetur, Sed interdum per vnius diei ſpacium

cium inediam tolerare, vel nonnunquam prandium aut cœnam intermittere vos volo, quò tenuitate victus & abſtinentia corpora veſtra conſueſcant in bellis, in profectionibus aut venationibus, neceſsitate ita expoſcente labores etiam ſine cibis ſuſtinere. Conducit quoque ad ſanitatem inedia præſertim ijs, qui non ſunt bilioſi aut ad choleram procliues, ſed valentibus prædìti viribus, repletiq; crudis humoribus, qui hoc modo per inediam conſumuntur, vt corpus ali poſsit. Satietati enim nimiæ, vel longa quies, vel prolixus ſomnus, vel inedia plerunq; mederi ſolet, amiſſaq; ſanitas, vbi ex redundantia & copia morbus natus, ſubtractione & paucitate ciborum reſtituitur. Ideoque addam hoc loco, quod Galenus narrat Antonium Imperatorem ventriculi cruditates depellere ſolitum inedia vnius diei, & hauriendo cyathum vini, cui aliquantulum piperis inſperſit. Nam multi & magni morbi abſtinentia & quiete curantur. Sed vt breuiter ſummam totius rei complectar, inedia tempeſtiuè, & ijs quibus conuenit, adhibita, mirificè prodeſt, reliquis autem de quibus dixi, plurimum obeſt.

CAPVT XXIIII.

De

DE RETENTIONE.

EXPEDITO capitulo de excretione, ordo materiæ iam exigeret, vt de retentione quoq; instituereretur oratio: Verum cum contrariorum eadem sit natura, & de euacuatione satis prolixè sit dictum, pauca tantum de illa addam. Retenta excrementa grauant & molestant corpus, & tandem morbos pariunt. Sunt etiam aurium, narium, palati excrementa maturè euacuanda. Nunc ad reliqua transeamus.

CAPVT XXV.

DE PERTVRBATIONIBVS seu affectibus animi.

ABSOLVTIS igitur ijs, quibus corporis sanitatem tueri potestis, etiam ad animi medicinam vobis progrediendum erit. Nam vt animæ perturbationes sequuntur corporum passiones, sicuti videre licet in ebrijs, de quibus Horatius inquit:

Nam corpus onustum
Hesternis vitijs animum quoq; prægrauat ipsum,
Atq; affligit humi diuinæ particulam auræ:

Sic contra ex passionibus animæ corpus afficitur, perduciturq; ad consensum, vt in amoris, tristitiæque affectibus manifestum est.

eſt. Cum igitur corporum & animæ paſſiones, ita ſint coniunctæ & naturali quodam vinculo copulatæ, vt fiant cauſæ plurimarum paſsionum ad inuicem, animum benè compoſitum ad ſanitatem conſeruandam plurimum conferre, turbidos autem concitatosq́; animorum motus, à ratione auerſos, ſanitatem conuellere & dibilitare arbitror. Quare vobis ô filij in eo potiſsimum laborandum eſſe cenſeo, vt tam animæ, quam corporis perturbationes offenſionesq́ue caueatis, nec modum vlla in re excedatis.

Mœſtitia diurna parit Melancholiam, & vt Salomon inquit: Spiritus triſtis exiccat oſſa, cor lætum exhilarat mentem. In timore calor omnis & ſpiritus ad intima cordis penetralia confugiunt, quo fit, vt partes algeant, corpus palleſcat, nerui lædantur, viresq́; omnes conuellantur.

Ira inſaniæ initium, ſanguine circa cor efferueſcente, ſtatum mentis immutat, ita vt ardeſcant oculi, os tremat, lingua titubet, dentes concrepent, vultum maculet nunc ſuffuſus rubor, nunc calor albeſcens. Præterea ira plerunque effundit calorem natiuum ad exteriora, corporaq́; inflammat. Ideo tunc ea fiunt rubicundiora, & ad omne patrandum facinus promptiora.

Nullis

Nullis prodeſt ira, niſi in quibus phlegma redundat. Præ nimio & inſperato gaudio multos expiraſſe legimus puſillanimes, dilatato nimirum corde, forasq; repente effuſo, diſsipatoque ſpiritu. Quamobrem cum tanta ſit perturbationum animi vis, & affectiones ſint naturales cordis motus, ab obiectis ſenſu perceptis orti, omni ratione eas arcete & corrigite, ne vltra modum contriſtemini, nimioúe gaudio efferamini, nimisúe timeatis, confidatis, ſperetis aut deſperetis. Quæ niſi cauentur, ſubitam in deterius afferunt naturæ veſtræ mutationem. Sed inprimis viris nobilibus vtraq; fortuna, tam aduerſa quam ſecunda æquo animo eſt ferenda, & vbi non omnia pro votis cedunt proſperè, fortuna induſtria & ſtudio prompto ſubleuanda.

Hæc de animi affectionibus, ſiue ſymptomatibus monere volui, quæ cum ratione difficulter regi queant, diuini ſpiritus gratiam in ſubſidium vobis implorandam eſſe mementote.

CAPVT XXVI.

PRAECEPTA QVAEDAM DE diæta ſingulis diebus ſeruanda.

HACTENVS ordine rectum & legitimum

mum vſum earum rerum, quæ ſi ſiniſtrè adhibentur, corpus noſtrum alterant & mutant, naturalemq́; corporis ſtatum labefactant, perſecuti ſumus. Nunc præcepta quædam de victus ratione ſingulis diebus, ſeptimanis, menſibus, & annis ſeruanda trademus, à diæta ſingulis diebus inſtituenda exorſi.

Principio è lectis ſurrecturi, omnia veſtra membra extendite. Hac enim ratione ſpiritus animales ad membra exteriora attrahuntur, cerebrum ſubtile redditur, corpusq́; corroboratur. Totum verò corpus aliquantiſper palmis perfricate, pectus, dorſum & ventrem leniter, fortius autem brachia & tibias vel manibus, aut linteis tepidis. Deinde, caput vnguibus, ab anteriori parte verſus poſteriorem exercete leniter. Poſtquam autem leuati fueritis, omni ſtudio ac diligentia caput, ceruicem & pedes à frigore matutino tueri vos volo. In aurora enim & ſub veſpertinum crepuſculum frigus ob radiorum ſolarium imbecillitatem intenſius, ac magis noxium eſſe, quam circa meridiem, minimè eſt dubium. Induite veſtes nitidas & puras, Aeſtiuo tempore prius aqua odorifera ſupra deſcripta, Hyberno verò ad focum, non quidem ex fœtidis, ſed quer-

cinis

cinis aut alijs lignis conſtructum, exiccatas & vnguentis madefactas. Nam corpora noſtra nonnihil ex veſtibus afficiuntur, & veluti cibi & potionis vſus vires auget, vitamq́; tuetur : ita veſtes corporis calorem conſeruant, & frigora arcent, vſque adeo, vt victus & veſtitus paria eſſe videantur, & in vtroque par diligentia ſit præſtanda.

In æſtate inprimis laudo veſtes ex pellibus ceruorum & hinnulorum confectas. Ceruus enim eſt animal longæuum, aduerſaturq́; venenis & ſerpentibus. Idcirco ego veſtibus huiuſmodi, per hyemem etiam vtor, ex panno tamen ſuperindutis.

Deinde corpori non malè conuenire iudico veſtes ſericas vel bombycinas, vel ex purpura villoſa paratas. Ex pellibus autem Martium vel lupinis, vel etiam vulpinis confectas, per hyemem maximè congruere arbitror : attamen peſtis tempore ſericæ & pelliceæ veſtes damnantur, quod contagioſum aërem facilimè admittant, & diutiſsime retineant.

Poſtquam corpus indumentis probè eſt tectum, capillos capitis eburneo pectine diligenter & moderate pectite, à fronte ceruicem verſus, quadragies pectine ducto. Deinde omnia ſenſuum inſtrumenta, vt ocu-

vt oculos, aures, nares, os, linguam, dentes, totamq́; faciem frigida abluite. Oculos autem non tantum lauate, ſed apertos aquæ gelidæ plane immergite, ſordesq́ue palpebris inhærētes inde remouete. Nonnunquam etiam aqua roſacea vel fœniculi irrorate, ceruicem panno aſperiore perfricate. Hæc enim totum corpus confirmant, animum alacriorem reddunt, & viſum conſeruant. Placuit hoc loco adijcere nonnulla dentifrici, aquæ non ſolum dentes dealbant, ſed etiam conſeruant, necnon medicamenta quædam viſum cōfortantia.

PVLVIS AD CONSERVANDAM albedinem dentium.

REC. Putamina trium ouorum.
Corallorum rubeorum drachmas tres.
Fili ſerici albi in olla noua ad cinerem exuſti, drachmas duas.
Cinamomi drachmas duas.
Cariophyl. drachmam vnam.
Pirethri drachmas duas. His ad ſubtiliſsimum puluerem contuſis, dentes ſingulis diebus veſperi ac mane fricate.

DESCRIPTIO DENTIFRICIJ, quo vſa eſt Meſsilina Auguſta ex Scribone Largo.

REC. Cornuum cerui vſtorum in ollam nouam ad cinerem redactorum, 1½ vnciam.
Maſtichis chiæ ½ vnciam.
Salis armoniaci drachmas VI.

AD DEALBANDVM DENTES, & à dolore præſeruandum Conſerua, qua vſa eſt Duciſſa quædam magni nominis.

REC. Aloës vnciam j. S.
Margaritarum vnciam j.
Corallij rubei & albi.
Ligni aloës, Santali rubei ſing. vnciam j.
Sanguinis draconis.
Porcellinæ finæ, id eſt, albæ terræ, vnde conficiuntur illa vaſa, quæ ex Hiſpania deferuntur Antuerpiam, vnciam j. S.
Aluminis roche, tam diu loti in aqua pura, vt fiat clarum in modum Cryſtalli, vnciam j.
Maſtiches, Ambræ, Myrrhæ, ana vnc. S.
Corticum vel putaminum Cancri fluuialis, drach. ij.
Pulueriſentur omnia ſubtiliſsime vnumquodq; ſigillatim, vt ſit quaſi puluis impalpabilis, Deinde accipias mellis roſarum optime deſpumati vncias XVII. & cum præſcripto puluere ebullire lento igne facias

cias, exceptis Maſtiche & Myrrha, quæ poſtea immiſceri debent. Et cum ad conſeruæ peruenerit ſpiſsitudinem, amoueatur ab igne. In coquendo baculo ſemper verſetur etiam cum ab igne amotum fuerit, donec frigeſcat, Tunc addas myrrham & maſtichen, & poſtea in vaſe vitreo ad vſum ſeruabis. Hoc dentifricio ſi mane dentes fricantur cum linteolo groſſo, mirum in modum dealbantur & confortantur.

ALIVS PVLVIS DENtifricius.

REC. Corallorum alborum & rubrorum ana vnciam j.
Pirethri,
Maceris,
Maſtiches ſingul. vnciam j.
Pumicis,
Boli armeni ana vnciam j.
Fiat demum puluis ſubtiliſsimus.

ALIVD AD DEALBANdos dentes.

REC. Corallorum rubeorum.
Aluminis ſing. drach. ij.
Cornu ceruini vſti.
Santali citrini.
Sanguinis draconis ſing. ſcrupulos 4.

Margaritarum drachmam dimidiam.
Spumæ maris drachmas tres.
Musci grana tria.
Camphoræ grana quinque.

Fiat deinde puluis subtilissimus, quo fricentur dentes, aut in pilulas formetur cum syrupo aliquo, aut melle rosaceo.

MEDICAMENTVM CONfortans visum.

Accipe margaritas, quas in tenuissimas particulas contusas excola per linteum cum aqua rosarum, Deinde aquæ istius aliquot guttas pluma oculis instilla. Quidam pro margaritis vtuntur saccaro optimo cum aqua rosacea. At ego margaritarum vsum meliorem esse iudico.

Hæc sequentia prosunt magis oculis, si tueamini eos à puluere, fumo, aëre excedente in caliditate & frigiditate, à ventis fortibus, nec visum intendatis acutius, inspiciendis rebus subtilioribus & tenuibus, sed vitetis multitudinem coitus, & repletionem cibi & potus, neq; statim à prandio vel à cœna dormiatis, atque vt supra dictum est, oculos aquæ claræ immergatis. Quanquam sequentia medicamenta mihi etiam valde probentur.

REC.

REC. Aquarum verbenæ.
Betonicæ.
Fœniculi ana vnciam vnam & dimidiam.
Vini albi vnciam vnam.
Tuthiæ præparatæ drachmam vnam.
Saccari cand. drachmas duas.
Aloës Epaticæ drachmam vnam.
Lactis mulieris drachmas ij.
Camphoræ ſcrupulum dimidium.

Pulverizanda pulverizentur, & 24. horis in infuſione permaneant, deinde colentur & colatura oculi clauſi abluantur.

ALIVD COLLYRIVM PRAEſtanſtiſsimum contra omnis generis paſsiones oculorum.

REC. Fœniculi, Abſynthij, Apij, Rutæ, Scheinwurtz / vna cum radicibus. Item: Eufraſiæ, Saluiæ, Betonicæ, Auripigmenti, Gnidij, Pimpinellæ, Cardobenedicti, ſing. partes æquales. Hæc omnia ſimul in mortario contuſa miſce, ac vrinam pueri infunde. Deinde rec. 14. gra. piperis contuſi, & cochlearia duo mellis ex apibus, Camphoræ drach. vnam. Hæc omnia ſimul in mortario contuſa, per linteum exprime, & colaturam ſeu ſuccum in vitreo vaſe conſerua, ac inde ſingulis diebus veſperi & mane guttam vnam in oculum pa-

tientis instilla. Animaduertendum tamen est, quod hæc aqua per spacium nouem dierum Soli est exponenda & distillanda, antequam in vsum transferatur.

Superfluitates omnes amouete,tam per vrinã, quam ventrẽ, quem ad minus semel singulis diebus deijcite. Ex naribus & pulmone sordes per excretionem & sputum excernite, & in facie, capite, corpore toto ac vestitu ornatum & munditiem diligite. Nam in ipsis cunis immunditiem horremus suadente iam tum natura, cum nondum ratio valet.

His peractis precationes vestras clara ad Deum voce effundere mementote, vt is dies vobis felix, faustusq; illucescat, vtque Deus actiones vestras dirigat, ad nominis sui gloriam,patriæ vtilitatem & corporum vestrorum conseruationem.

Deinde molliter inambulate, vt quicquid est excrementorum ad inferiora delabatur, & calore naturali excitato, melius succedat excretio.

Negotia siue publica, siue priuata cum honestate quadam tractate, & postea profectiones venationesq; perficite.

Horas antemeridianas omnes, & ex pomeridianis tres aut quatuor, quæ cœnam proximè præcedunt studijs & nego-

tijs se-

tijs ſerijs attribuite. Semper in manibus verſate, vel corallos, vel ſuccinos, vel calcedonios, orbiculos odoriferos, aut lapides precioſos. In annulari ſiniſtræ manus digito, annulos Smaragdo, Sapphyro aut draconite ornatos geſtate. In lapidibus enim, ſicut & in herbis, magna virtus eſt & efficacia, ſed nobis non penitus perſpecta. In ore vel Hyacinthum, vel Criſtallum aut granatum, vel aurum & argentum puriſsimum, aut Zaccarum candidiſsimum interdum tenete. Affirmat Ariſtoteles & Albertus Magnus, quod Smaragdus collo adalligatus Epilepſiam impediat. Magna quidẽ eſt herbis virtus, ſed maxima gemmis, quas veriſimile eſt occultis quibuſdam virtutibus eſſe præditas.

Bis de die tantum comedite, cum virilem eritis nacti ætatem, his tamen qui choleræ obnoxij ſunt, ſæpius cibum capere licet. Prandium & cœnam ſemper à cibis liquidioribus, nunquam à potu incipite.

Medio tempore inter prandium & cœnam à poculis prorſus abſtinete, niſi vel ratio neceſsitatis, vel conſuetudinis id requirat, quarum tamen poſterior conſuetudo vicioſa, & paulatim mutanda eſt.

Nolo vos certam & ſtatutam prandij

aut cœnæ horam obſeruare, quemadmodum ſuperius abunde ſatis dictum eſt, ne conſuetudo diuturna in naturæ habitum tranſeat, poſteaquam huius conſuetudinis intermiſsionem naturæ læſio conſequatur. Imitatur enim naturam conſuetudo, & quod conſuetum eſt, id ipſum iam naturale euadit.

Tempore æſtiuo in frigidis, hyberno autem locis calidis ad focum luculentum cibum ſumite, cœnaculis prius ſuffumigationibus purgatis, quæ non ante ingrediamini, quam ſuffitus plane fuerint extincti, ne pro odore fumum attrahatis.

Cum non omnibus vna eademq́; victus ratio promiſcuè congruat, ordine quo ſupra dictũ eſt, cibos capite. Nonnunquam etiam per integrum diem ciborũ vſum intermittite, quia per inediam vitia ſtomachi in crapula alioue accidenti concepta depelluntur. Hac quoq; ratione corpora veſtra famem, & inediam in profectionibus, & bellis tolerare conſueſcunt.

Cœnam prandio largiorem & vberiorem ob temporis intercepti longitudinem adhibete, niſi morbis nocturnis, aut deſtillationibus affligimini.

A cibo ſumpto, neq; corpore, neq; animo laborate, faciem & os aqua frigida abluite.

abluite. Dentes raſo ebore aut cornu ceruino, & puro argento, aut auro expurgate. Poſt epulas vnam atq; alteram horam iucundis confabulationibus, aut mollibus deambulationibus tribuite. Vigilias in multam noctem non extendite, ſed elapſo duarum horarum ſpacio, cubitum diſcedite. Quod ſi verò honeſta negotia vigilandi neceſsitatem vobis attulerint, tum viciſsim eò diutius ſomno indulgete, vt vigilia ſomni diuturnitate compenſetur.

Antequam vos cubitum conferatis, caput, brachia, dorſum, & totum corpus leni frictione manuumque palpitatione à pueris veſtris demulceri vobis curate: niſi iſta manè fieri quis malit ad diſtributionem promouendam, cuius tempus eſt matutinum.

Hyeme ad focum ſedentes veſtes exuite, pedes ante focum ſiccate, fumo tamen & calore vitato, qui pulmoni & oculis maximè obeſt.

Hyberno etiam tempore lectum, linteamenta & ſtragulam pelui ignito exiccari facite. Calore enim externo fouetur interior, concoctioq́; adiuuatur, præterea & humiditas omnis abſumitur. Cæterum pater meus hanc conſuetudinem improbabat, monens virum fortem, & ad res ge-

rendas natum, non esse assuefaciendum ad huiusmodi mollitiem, quæ corpora nostra eneruaret.

Reliquis tegumentis corporis exutis, tunicam talarem lupinis pellibus subductā corpori circumdate. Id enim pellium genus, præterquam quod animalcula noxia nulla recipit, vt pulices, pediculos & eius generis alia, maxime calorem conseruat & fouet. Ideoq; huius vsus maxime in bellis, itineribus & venationibus vobis conueniet, & interdum in defectum lectorum poteritis vti. Quoties igitur hac veste talari sumpta cubitum contenditis, omnes cogitationes vestras grauiores, tam de rebus publicis, quam priuatis deponite. Nam cum membra omnibus curis vacua liberè somno resoluuntur, concoctiones, reliquæque actiones naturales melius perficiuntur.

Mane verò surrecturi vnā cum vestibus, cogitationes & curas pridianas resumite. Hoc præceptum pater meus frequenter in ore habebat, ideoq; tantò maiore dignum obseruatione vobis trado.

Antequam somnus vos opprimat, Deum ardentibus vocibus inuocate, vt vobis felicem & faustam concedat noctem, aduersus malorum spirituum insidias, ac vim

vos

vos protegat ac defendat, largiaturq́ue vt naturalibus actionibus perfectis integra mentis, corporisq́ue ſanitas conſeruetur. Singulis noctibus ad minus ſemel vrina emittatur, quæ matula excepta foras proijciatur. Quæ autem circa exortum Solis redditur, vitro eſt excipienda, ex cuius inſpectione de ſtatu corporum veſtrorum coniecturam facere poteritis.

De nocte hianti ore dormite, corpus pro qualitate aëris probè tegite. Caput aduerſus frigus lineo munite inuolucro, in cuius ſummitate ſit foramen, per quod vapores exhalare queant. Nimia autem coopertura caput debilitat reſoluendo, vel replet attrahendo.

In dextro latere ſomnus auſpicandus, in ſiniſtro perficiendus. Reſupinus autem decubitus ſemper cauendus eſt. Nam hominem mortuum repræſentat, & morbos periculoſos generat.

Ab inſtituto noſtro non alienum quoq; eſſe videtur, vt his adijciatur, qualis humor in corporib. noſtris, tam nocte quam die ſibi dominium vendicat, vt eo modo de accidentibus cauſisq; morborum iudicium facilè fieri queat. Nam dominatur ſingulis ſex horis proprius humor. Sanguis à nona noctis vſque ad tertiam diei,

Flaua

Flaua bilis ſiue cholera dominatur à tertia vſque ad nonam diei artificialis. Atra bilis ſiue melancholia à nona diei vſque ad tertiam noctis, A tertia noctis vſq; ad nonam noctis phlegma. Ita vt ferè nocte phlegma & atra bilis, Die autem ſanguis & cholera dominentur. Creſcit autem ſanguis in vere, cholera rubea in æſtate, Nigra in Autumno, phlegma in hyeme. Hęc ideo monere volui, vt ſi quis veſtrum in morbum incidat, cognita morbi hora & humore in principio morbi dominante, eò facilius remedia quærere poſsit.

Cum dies critici in ægrotis ac vulneratis magnas ſæpe mutationes ac præſagia de vita ac morte oſtendant, illos etiam vobis annotare libuit.

Eſt autem dies criticus, in quo fit vehemens in morbis, in ſalutem, vel ad mortem mutatio, Et fit plerunque Criſis à morbi initio die 7. 14. 21. 28. ſecundum tamen Lunæ celeritatem aut tarditatem, & dies 4. 11. 17. 24. à morbi initio plerunq; iudicant de ſequenti criſi, an bona vel mala ſit futura.

Diebus autem criticis corpora veſtra medicinis purgantibus, aut acribus non grauate, nec ſanguinis fluxum, ſudorem aut aluum cohibete.

Non-

Nonnulli etiam obſeruant dies Aegyptiacos ab Aegyptijs inuentos, opinantes quod qui in his ægrotare incipiant, vix aut nunquam euadant, quod mihi tamen non veriſimile videtur. Ego nihilominus, cum Beda eorum mentionem faciat, eos ſubijcere volui. Sunt igitur hi: 1. & 7. Ianuarij, 3. & 4. Februarij, 1. & 4. Martij, 10. & 8. Aprilis, 3. & 7. Maij, 10. & 15. Iunij, 10. & 13. Iulij, 1. & 2. Auguſti, 3. & 10. Septembris, 3. & 10. Octobris, 3. & 5. Nouembris, 7. & 10. Decembris.

CAPVT XXVII.

DE DIAETA SINGVLIS ſeptimanis inſtituenda.

CVM iam oſtenſum ſit, quid ſingulis diebus ſit agendum, reliquum eſt, vt ad ſeptimanas conuertatur ſermo. Poſtquam igitur ad virilem progreſsi fueritis ætatem, non inutile fuerit ſingulis ſeptimanis, ſemel vti Theriaca Andromachi ad nucis auellanæ magnitudinem, aut Mytridato, quæ ego ex Belgico, quæ Venetijs deferuntur, ad nos transmitti curo. Nam non ſine inſigni valetudinis meæ commodo à teneris annis Theriacæ vſu delectatus ſum. Nonnunquã etiam proderit ſumere compoſitio-

positionem Antidoti, quod Cn. Pompeius in sanctuarijs regis Mytridatis deuicti inuenit, cuius descriptio paulò post sequetur. Interdum adhibebitis medicamentũ Leonis X. quod imprimis laudo, & cum sit præseruatiuum etiam contra Pestem, huius descriptionem reliquis etiam medicamentis contra venena inserui. Interdum verò etiam medicamentũ Marsilij Ficini. Hæc omnia corpus leniter purgant, sed Theriaca & Mythridaticum constipant. In eundem quoq; vsum sumere poteritis vinum sublimatum, quo Caroli V. Medicus vsus est, ad mensuram quantitatis auellanæ, vt cum saccaro & mica panis in minutas & tenuissimas partes trita. Hoc vinum sublimatum etiam odorem iuuat. Nonnunquàm etiam discessuri cubitum deglutite aliquot grana Masticis, quia hoc ingenio & memoriæ prodest.

MEDICAMENTVM MARSILII Ficini, quod fouet præcipua membra & purgat nonnihil.

REC. Cinamomi Electissimi drach.iiij.
Chebularum Myrobalanorum,
Emblicarum ana drachmas duas.
Croci, rosarum drachmam vnam.
Santalorum rubrorum drachmas duas.
Corallo-

Corallorum rubrorum drachmam vnam. Saccari albiſsimi, quantum ſatis eſt.

Funde ſaccarum, aqua roſacea atq; ſucco Citri vel limonum, æqualibus ſcilicet portionibus, coquas ſuauiter. Deinde adde Muſci tertiam drachmæ partem, atque Ambræ tantundem, Demum confice bolos ſolidos, quos morſulos vulgo nominamus, auroq́; inuolue.

DESCRIPTIO VINI ſublimati.

REC. Cubebarum, Cinamomi, Galangæ, Caryophylorum, nucis myriſticæ, & Zinziberis ana vncias tres, Saluiæ libr. vnam & vncias duas, Hæc omnia macera in duabus libris & quatuor vncijs aquæ vitæ ſexies deſtillatæ, atq; hæc leniter deſtilla ſimul. Cum nuper hanc aquam vitæ componerem, integram vini amphoram, & ſex congios ad hanc ſumpſi, ſexiesq́; deſtillari feci, cumq́; inde demerem tantum, quantum reliquorum pondus eſſet, vix dimidius vini ſublimati ſextarius ſuperfuit. Hoc vino ſublimato M. Gallus Caroli V. Imperatoris Medicus vſus, vixit annos 129. Eſt autem calidiſsimum. Simplicia peracta deſtillatione poſſunt ſtomacho etiam admoueri vel imponi. Hoc vinum ſingulis

ſeptima-

ſeptimanis ſumatur menſura ad quantitatem auellanæ. Agit in naturas ob tenuitatem, vimque illam impartitur ſpiritibus, colliquat ob caliditatem vehementem, nec tamen membra calefacit ob ſubſtantiæ raritatem. Hoc vino ſublimato etiam manus & cutem poteritis imbuere.

MEDICAMENTVM, QVO vſus eſt D. Hieronymus Brunſuuick, Medicus & Pharmacopola Argentinenſis per omnem vitam ſuam, quam Deo adiuuante ad CX. annos illæſa valetudine produxit.

REC. Cinamomi, Zinziberis, ana ſeſquiunciam.
Nucis myriſticæ, Caryophylorum, piperis longi,
Maceris, Galangæ, ana drachmam vnam.
Diptami, Zedoariæ, Calami aromatici, Pimpinellæ, Angelicæ vomicæ, drachmam vnam.
Rhabarbari ſemiunciam.
Rhapontici drachmas duas.
Croci drachmam dimidiam.

Puluerizentur ſubtiliſsime, & addatur ſaccari libra vna & vnciæ pars, ſed ita vt decoquatur ſaccarum ſecundum artem, & fiat confectio in tabulis. Cerebrum & memoriam confortat, vertiginem prauasque melan-

melancholias tollit, ſanguinem purificat & mundat, cor roborat, cibi potusq́; appetitum generat, ſedes medicas, naturæq́ue commodas prouocat, tuſsiculoſis & pthiſicis mire confert: Apoſtemata calida & pectoris vlcera ſanat, cordis diſtrictionem diſſoluit, omnibus alijs membris prodeſt, eaq́; confortat.

Mane & veſperi quantitate maiuſculæ nucis ſumtum aduerſus multos noxios & incognitos morbos præmunit vtentem, & præcipue ab acidis ructibus, quod eſt in multis expertum, præſeruat.

Et quamuis hoc medicamentum ex optimis compoſitum eſt ſimplicibus: Tamen quoniam ſaporis eſt amari (à quo natura mea valde abhorret) rarius hoc vtor. Omne enim id quod à natura alicuius abhorret, id eidem inimicum atque minus conueniens eſſe arbitror, Quod tamen de homine ſano intelligi volo.

Ex his verò, quæ vires augent & præſeruant ab imminente ſenio, eſt Iulepus de vino & ſaccaro, vbi in tribus vini libris ponantur duæ libræ ſaccari, & fiat ſyrupus, recipiaturq́; cum pura aqua. Nam vicem cibi ac potus gerit, cum in eo ſint amica & accepta naturæ.

ELECTVARIVM CORDIS Petri Aponenſis.

Hoc Electuarium conſeruat totam naturam, & eam reddit hilarem, aufert laſſitudinem membrorum principalium, ſubuenit triſtibus & melancholicis, iuuat paralyticos.

Rec. Corallo.rub. Macis, oſsis de corde cerui, Ambræ, Margaritarum, Cryſtalli, auri cocti, argenti meri, oſsis eboris, ſaphyri, Rubini, Hyacinthi, ana drachmas quinque. Balſami drachmas duas, Muſci drachmam dimidiam, anthos, ſpodij, ſantalorum, garyophil. galangæ, calamitæ, aromatum cubebarum, Spicæ Nardi, corticum phyſticorum, ſeminis Baſiliconis, cardamomi, piperis longi, baccarum lauri, pirethri ana drachmas tres. Storacis calamitæ, Magnetis, Myrrhæ electæ, opij Thebaici ana drach. vnam. Se. pæoniæ collectæ in nouiſsima ætate Lunæ, flor. camom. florum lilifagi, Samſuchi, Balſamitæ, ameos, Ariſtolochiæ, anthos ana dra. tres. Croci orientalis drachmam dimid. Ligni aloës, papaueris albi ana drachmas duas, ſaccari quod ſufficit. Doſis à I I. vſq; ad I I I.. cum vino calido.

RESTAVRATIVVM.

Rec.

Rec. Conferuæ Rofarum vnc. vnam.
Boraginis,
Violarum ana vnciam dimidiam.
Radicum cichorij conditar.
Citrinati conditi ana drachmas tres.
Spec. Diarrhod. abb. fcrupulos duos.
Diambr. drachmam dimidiam.
Spodij vel fpicæ Indæ,
Corallo. rub. præparat.
Margarit. præparat. ana fcrupulum vnum, cum fyrupo acetofo citri condit.

Moneo autem ne prædictis medicamentis fimul aut femper, fed per vices, hac feptimana hoc, altera alio vtamini. Varietas enim præterquam quod delectat, efficit, ne frequens & crebra confuetudo in naturam tranfeat.

Sed cum patri meo & mihi nonnunquam faliua nocturno tempore ex ore fluere foleat, & vos etiam huic morbo obnoxios fore metuam, nonnulla remedia contra hanc pafsionem annotare libuit.

Sin faliua fluat propter calorem diffoluentem, curetur phlebotomia, abftinentia & vfu ciborum ftipticorum: Si fluat ꝓpter multitudinem phlegmatis, quod ego arbitror, curetur abftinentia, & digeratur materia cum Hyffopo bullito in Oximell. & purgetur cum hiera picra, friceturque

lingua & os cum Saluia & aurea Alexandrina, & reliqua quæ deficcant corpus, applicentur.

Singulis ſeptimanis præcidantur vngues, tam à digitis pedum quàm manuum, pedes etiam ſemel lauentur pro qualitate aëris, in calida vel frigida aqua, in quam inijciantur Chamomelum, Hyſſopus, Lauendula, &c. Et poſt lotionem aceto & ſale fricentur. In hyeme verò ad ignem exiccentur. Intelligatur autem hoc de illis, quibus lotio conuenit. Nam multis vtpote catharrhoſis, in quibus pituita excedit, plus detrimenti quam commodi affert.

CAPVT XXVIII.

De diaeta singvlis menſibus ſeruanda.

Absolvtis iam diebus & ſeptimanis, vt de menſibus quoque pauca tractemus, ordinis ratio poſtulare videtur. Singulis menſibus ſecundum præſcriptum Hippocratis & Auicennæ, bis eſt vomitus adhibendus, idque duobus continuis diebus, quod tamen ego non obſeruo. Superfluitates enim, quæ ex nimia cibi & potus ingeſtione generantur, & alioqui propter immoderatum victum, in his frigidis regionibus

gionibus ſunt frequentes & copioſæ, per vomitum rurſum educuntur. Propterea cum vos crapula onerati fueritis, vomitus remedio nimiam repletionem ſubleuandam eſſe mementote. Quod ad me attinet, quoties modum in cibo & potu exceſsi, bis ſingulis menſibus vomere conſueui, interiecto tamen inter ſingulas vices aliquo dierum ſpacio ſeu interuallo, ita, vt quod prima vice relictum eſt, altera eijciatur. A vomitu oculi, denteſq; aceto & vino, vel vino auſtero ſiue aqua roſacea, ſiue ea, quæ ſupra deſcripta eſt, eluantur, Aeſtiuis menſibus aqua frigida corpus lauetur.

CAPVT XXIX.

De qvatvor anni temporibus.

ANNVS à veteribus in quatuor eſt digeſtus tempora, hanc (vt opinor) ob cauſam, quod à ſole cæteriſq; ſtellis ea in alias atque alias qualitates pedetentim permutentur, quemadmodum Ver in principio in humidam, in medio in temperatam, in fine verò in calidam. Aeſtas in calidam & ſiccam, Autumnus in ſiccam & frigidam, Hyems verò in frigidam & humidam

qualitatem conuertitur. Singulis enim ferè diebus ac noctibus ſentimus quatuor anni qualitates, mane frigiditatem & humiditatem, ante meridiem temperaturam aliquam, poſt meridiem caliditatem & ſiccitatem, Veſperi verò ſiccitatem & frigiditatem, idq́ue minus & magis ſecundum anni tempora. Primùm igitur ſingularum anni partium mutationes enumerabo, Deinde, quæ victus ratio in ſingulis ſit inſtituenda breuiter docebo.

CAPVT XXX.

DE VERE.

VER incipit, quando ſol ingreditur ſignum Arietis, quod ferè fit decima die Martij. Et eo tempore dies æquantur, frigora hyberna minuuntur, terræ pori iamdudum clauſi & frigore conſtricti aperiuntur, diſſoluuntur calore niues, humiditates ad arborum ſummitates extolluntur, radices & herbæ latentes in terra producuntur, virent prata, & varijs colorum picturis ad certamen vſque luxuriant, induuntur nouis floribus arbores, laſciuiunt pecudes, generantur animalia, ſuauiter modulantur volucres, reſonant philomelæ, deniq; omnis terræ ſuperficies amiſſum frigore

frigore decus & ornamentum, cunctaque animantia vires pristinas recuperant.

Ineunte igitur verè minus comedere, plus verò bibere, paulatim ab assis ad elixa progredi, oleribusq; paucis vti, inprimis autem carnibus vitulinis & hœdorum vesci, atq; à crebris & longis ieiunijs abstinere expedit. Et quia Ver est temperatum & saluberrimum, moderatissima quoque victus ratio tunc est suscipienda, vt in temperato sanitatis studio corpus retineatur.

Tempore verno sanguinē mittere, qui humor tunc dominatur, purgationesque adhibere conuenit, ea tamen lege & conditione vti supra scriptum est. Cum autem Ver in principio & fine nonnihil in humiditate & caliditate excedat, hæc quoq; obseruatio, vt circa victus vitæque rationem non inutilis, haud est negligenda.

CAPVT XXXI.

DE AESTATE.

ÆSTAS incipit quando Sol ingreditur primum gradum Cancri, quod fit ferè 12. Iunij. Et hoc tempore dies longiores noctibus efficiuntur, calores intenduntur, venti leniter agitantur, maria conquiescunt, fructus & flores ad maturitatem

 perdu-

perducuntur, aues canore maximo resonant, apes mellificantes floribus varijs reficiuntur, nascuntur serpentes, & funduntur venena.

In æstate cibis magis demendum, potioni adijciendum, cibis non vtendum nisi elixis ac frigidis, vt à calore & siccitate corpus vindicetur, vnicè enitendum. Tunc potus vester sit cereuisia actu & qualitate frigida, nec tamen frigus adeo sit intensum, vt corpus inde alteretur.

Aestiuo tempore dominatur flaua bilis. Itaque tunc omnis purgatio sanguinisque missio cauenda est, in diebus præsertim canicularibus, vulnerum etiam curatio tum est difficilis & periculosa.

Aestate induere oportet vestes oleo imbutas, Item lente ambulare, nisi per æstus iter sit faciendum. Cum autem æstas sit calida & sicca, ad humida & frigida tunc est declinandum.

CAPVT XXXII.

DE AVTVMNO.

AVTVMNVS incipit quando Sol ingreditur primum gradum libræ, quod fit ferè 13. die Septembris. In hoc tempore dies & noctes æqua vice labuntur, noctes etiam

etiam crescunt, dies decrescunt, mutantur tempora, aër frigescit, venti commouentur Septentrionales, flumina crescunt, fontes diminuuntur, folia arborum marcescunt, destituuntur arbores fructibus, demetuntur & percipiuntur ex agris fruges, facies terræ pulchritudinem suam amittit, volatilia in calidas regiones se recipiunt, animalia suas appetunt cauernas, serpentes foueas faciunt. Per Autumnum cibo paulò pleniore ac ſicciore vtendum, minus quidem sed meracius bibendum, fugiendumq́; frigus matutinum & vespertinum, cum illud tempus propter cœli varietatem & intemperiem prorsus in frigore & calore sit inæquale. Veneris inprimis vsus tunc fugiendus. Nam corpora eo tempore modo frigore, modo calore intemperato afficiuntur, ideoque meritò perhibent autumnum mortalibus esse lethiferum.

Fructus omnes sunt cauendi, ne malus succus ad aëris intemperiem accedens, totū corpus corrumpat. Dominatur enim tunc atra bilis & cholera nigra. Estq́; Autumnus frigidus & siccus, quare ad calida & humida tunc est declinandum.

CAPVT XXXIII.

DE HYEME.

HYEMS incipit quando Sol ingreditur primum gradũ ſigni Capricorni, quod plerunque fit 12. Decembris. Tempore brumali noctes producuntur, dies abrumpuntur, inualeſcunt frigora, exaſperantur venti, niues & aquarum inundationes ſubitò oriuntur, terra glaciali frigore conſtringitur, cadunt arborum folia, maior pars animalium in ventre terræ & cauernis montium præ nimio frigore & humiditate latet, obſcuratur aër, tremeſcunt pecora & iumenta, debilitantur virtutes corporũ.

Hyeme quidem quam plurima comedere, quam pauciſsima bibere, & fortiter ſe exercere conducit. Virtus enim ventriculi tunc fortiter & ad coquendum aptior eſt. Vtendum vino quam meraciſsimo, cibis calefacientibus & exiccantibus, carnibus & piſcibus aſſatis, oleribus autem quam pauciſsimis. Potus veſter hyberno tempore ſit tepidus.

Frigus matutinum ac veſpertinum ſumma diligentia cauete, ac inprimis à capite, ceruice ac pedibus arcete. Hyeme celeriter ambulare prodeſt, tum currere, tum luctari. Exercitium quoque corporis tunc vtile eſt, quemadmodum & moderatus licitusque Veneris vſus nullam corporibus noxiam infert.

Hyems

Hyems quoniam frigida & humida eſt, ad contraria quoque declinandum nobis eſſe monet. Pituita enim hyeme augetur.

CAPVT XXXIIII.

DE ANNO IN GENERE.

EXPEDITIS iam quatuor anni temporibus, pauca in genere de anno dicemus.

Quoties ſingulis annis dies veſter natalitius recurrit, moneo vt illum cum amicis & propinquis iucundè & hilariter celebretis, Deoq́ue trino & vni gratias agatis, quod mentis corporisq́ue veſtri ſanitatem per decurſum hactenus vitæ ſpacium benignè ſeruauerit. Deinde intimis animi viribus id conniti vos volo, ne nobile veſtrũ corpus ad deteriora delabatur. Singulis quoque annis directiones, profectiones, themata & figuras reuolutionum diligenter inſpicite. De multis enim rebus inde coniectura fieri poteſt.

Cum ad naturam & grandæuam prouecti fueritis ætatem, labores tam animi quam corporis immoderatos fugite, Lacte humano ac caprino, nec non ſanguine ſuum, veſtrum ſenium fouete.

Verſamini cum fortunatis ac iuuenibus.

Ex bo-

Ex bonis enim naturis, tanquam ex bono vicino aliquid boni deriuatur.

Mementote familiaritates inire eorum, quibus gratiæ cœleſtes affluunt, Quod ex bonis animi, corporis & fortunæ cognoſcetis. Sicut enim odor ex muſco, ſic ex bono vicino, boni nonnihil exhalat in proximum ac perſeuerat infuſum. Deniq; effrenatos, impudentes, infelices ac malignos procul fugite, contraria verò ratione conſuetudinē frequentem, continuumque commercium, felicium excellentiumque hominum amate.

Singulis annis lauandum eſt corpus in aqua frigida, vt ſupra dictum eſt, præcipuè tamen æſtiuo tempore, cauendumq; ne id fiat ab exercitatione magna, & ne aqua auditus meatus ingrediatur. Nam ijs ſolis aquæ frigidæ lotio noxia eſt. Prodeſt etiam ſingulis annis caput ter, aut ad ſummum quater frigida lauare, & propterea hoc loco rationem lauandi caput frigida annectemus.

Et primum quidem lauetur lixiuio tepido, vel leuiter calido, Inde aqua frigida fontana vel putealis ex alto magis quam propè capiti inſtilletur, paulò poſt verò copioſior ſuperfundatur ad quantitatem trium aut quatuor ſextariorū, prout quiſque

que perferre poterit. Deinde caput linteolis frigidioribus ſiccetur. Quamuis autem hæc lotio repentina horrorem incutiat non leuem, videaturq́ue homo totus corrigeſcere, multa tamen & magna commoda adfert. Coacto enim intus calore concoquuntur cruda, excrementa digeruntur, ſpiritus temperantur. Et hæc lotio caluitium nondum præſens & canos retardat, caput & ſenſus iuuat, & ad omnes motus promptiores reddit. Similia enim iuuantur conſeruanturq́; à ſimilibus. Præterea inſperſio frigidæ, in caput & balneum ex tepida pedibus adhibitum, mirificè prodeſt, lotioq́ue manuum cum frigida à cibo. Omnia hæc oculis conducunt, & ſunt ſalutaria, vt ſæpe iam dictum eſt.

Hanc conſuetudinem lauandi caput frigida, maximè hi, qui ex catharro laborant obſeruent. Ego ſane hanc lotionem ſæpe adhibui, neque vllam læſionem, ſed maximas vtilitates inde percepi: cum enim antea calida lauarem caput, nulla adhibita frigida, meatus permanebant aperti, efficiebaturq́; caput cuilibet iniuriæ noxium, Vnde grauedines & diſtillationes fermè ſequebantur. Quæ res me prorſus à lauando deterruit, ſicut & patrem, donec tandem in Hieronymi Cardani de aqua opu-

ſculum

ſculum inciderem, & Celſi conſilium de hac frigida lotione penitus cognoſcerem.

CAPVT XXXV.

De annis climactericis.

NE annos Climactericos ſiue decretorios omnino ſilentio prætereamus, ſciendum eſt horum annorum obſeruationem non eſſe ſuperſtitioſam, ſed ex vſu & experientia natam. Certis enim quibuſdam annis inſignes mutationes accidere videmus: ſic ſeptenarius annus vitæ eſt Climactericus, omnibus periculoſus. Hic enim magnam & euidentem in corpore mutationem adfert. Nam ſingulis ſeptenis annis ordo planetarum reuertitur à ♄, qui plerunq; nobis eſt peregrinus, & ♄ interfector mortalium peruenit ad quadratum loci contrarium naturæ ſigni, vnde eſt egreſſus. Vnde fit, quod ſeptimo anno elabuntur & renaſcuntur pueris dentes: decimo quarto accedit pubertas. Et quando completa fuerit ſeptem annorum hebdomada, id eſt, ſepties ſeptem anni, hoc eſt, anno quadrageſimo nono, iam matureſcit in homine prudentia, & fit ætas perfecta. Cum verò ad decadas ſeptenas, id eſt, ad LXX. annum fuerit peruentum, tunc meta vi-

ta viuendi eſt peracta. Et videmus plures præſtantes viros annis climactericis eſſe extinctos, vt Orphea, Ariſtotelem, Ciceronem, Demoſthenem, Scipionem Africanum, noſtraque memoria Fridericum I. & Chriſtianum II. Reges Daniæ.

Fuit quoq; ſeptimus annus diuina inſtitutione Sabbatarius, quo nec agros aut vineas colere, nec culturam terræ exercere licebat, inſtitutus ad memoriam quietis diuinæ. Quemadmodum & quinquageſimus quisq; annus dicebatur Iubilæus, poſt ſeptem annorum hebdomadas circumactas, id eſt, poſt quadrageſimum nonum, qui eſt Climactericus Hebdomaticus, & continet ſeptem hebdomadas.

Faciunt quoq; mentionem annorũ Climactericorum Philo Iudæus, & D. Auguſtinus, Item Cenſorius & Gellius. Ciceronem etiam annos Climactericos obſeruaſſe, inde conſtat, quod in Somnio Scipionis ait: Cum ætas tua ſeptenos octies Solis anfractus, reditusq́; conuerterit: duoque hi numeri, quòrum vterq; plenus, alter altera de cauſa habetur, circuitu naturali ſummam tibi fatalem confecerint, &c. Hic fuit annus climactericus Scipionis quinquageſimus ſextus. Et paulò poſt eodem loco Cicero ait: Septimum numerum re-

rum omnium ferè nodum eſſe. Sic & Hippocrates ætatem hominis ſeptenario dierum numero conſtare ait.

Annus quartus eſt etiam conſideratione dignus, quoniam medium in ſeptenario tenet, Item Nouenarius. Et habent hi anni rationes, quemadmodum apud Medicos dies decretorij & indicatiui. Dicunt enim Medici quartum à principio morbi indicem eſſe ſeptimi. Hæc obſeruatio non eſt aſpernanda. Scribit enim Auguſtus Imperator ad filium: Lætare mecum fili, tranſgreſſus enim ſum omnibus ſenibus periculoſum annum ſexageſimum tertiū. In hoc enim ſeptenarius & nouenarius concurrunt, & propterea ſenibus plerunque eſt fatalis, Eſtq́; annus Climactericus aut etiam Enneaticus, quemadmodum & annus quinquageſimus ſextus eſt Climactericus, quamuis hic non ita vt ſuperior ſenibus extimeſcendus. In hunc enim ſeptenarius & quaternarius tantū coincidunt.

Ego arbitror, vti ſeptimo aut nono menſe nati iuſtam vitæ perfectionem obtinent: ita contingere quoque vt vita plurimorum hominum (diuinæ tamen maieſtatis ſalua prouidentia, & rerum omnium ad libitum gubernatione) ad Climactericos vſque annos in quibus ſeptenarius nouenariusq́;

uenariusque numerus in ſeſe quaſi in cyclum recurrunt, producatur, ibiq; abſoluetur & finiatur. Cui non abſimile & illud eſt, quod egomet multorum hominum obitum compertum habeo, quod graui & periculoſo morbo decumbentes, vt plurimum animam reddere ſoleant, Luna in gradu aſcendente, vel media cœli domo exiſtente, rarò in quarta vel ſeptima domo, nunquam ferè in reliquis, quod & à me & ab alijs multoties eſt obſeruatum.

Annus quinquageſimus ſextus in nocturnis genituris propter frigiditatem ♄ duplicatam, & ſexageſimus tertius in diurnis ob ſiccitatem ☿ & ♂ vtroq; ſubſcribente, iam ætate frigida & ſicca maximè periculoſi ſunt ſecundū Cardanum. Quotiescunq; igitur huiuſmodi anni Climacterici vel Enneatici inſtant, vel nonnulla ſigna futuri morbi apparent, vt ſunt laſsitudines ſpontaneæ membrorum, tormina genuum, lumborum dolor, tenebroſitas oculorum, grauitas ſuperciliorum, tinnitus aurium, cibi faſtidium, ſudor multus in ſomno, ſine aliqua manifeſta cauſa, oſcitationes & pandiculationes inſolentes, Item conſuetarum excretionum ſuppreſſio, vel immodica euacuatio, tunc Deum immortalem precib. ardentibus inuocate,

Astrologos & Medicos peritos consulite, prudentiam in omnibus actionibus adhibete, temperantiam in cibo & potu, & rebus ad vitam necessarijs exercete. Oratione enim ad Deum, syderalis doctrinæ cognitione ac euentuum quorundam præuisione, medicamentorum conuenientium vsu, ac in rebus gerendis prudentia & circumspectione, multi graues casus euitantur, ac sæpe determinatus nostræ vitæ finis prorogatur. Sunt autem anni Climacterici, 7. 14. 21. 28. 35. 42. 49. 56. 63. 70. 77. 84. 91. 98. Enneaci hi, 9. 18. 27. 36. 45. 54. 63. 72. 81. 90. 99.

CAPVT XXXVI.

De ratione victus in itineribus ac profectionibus probè instituenda.

POSTQVAM nunc de victus ratione singulis anni temporibus instituenda, pauca egerimus, reliquum est, vt de itinerantium diæta verba faciamus. Si igitur, ô filij, exteræ & longinquæ regiones vobis adeundæ fuerint, mementote primò lente ingrediendum esse, deinde festinantius properandum, In fine autem moderatius. Id & nostris corporibus & iumentis prodest.

Aluus

Aluus vester sit laxus, quod effici potest, si syrupus acetosus, aut oximel simplex, aut ouum molle mane sumatur. Pauxillulum Rabarbari cum Saccaro rosaceo etiam vim laxandi habet, Idem præstat serum lactis, trium aut quatuor heminarum mensura cum sale & melle sumpta. Quemadmodum & puluis Enulæ Campanæ & Cinamomi. Non improbo quoq; suppositorium ex lardo fumo indurato. Aut quatuor ficus, vel etiam suppositoria ex melle & sale composita, quæ vbi ventriculus non sustinet medicamenta per os sumpta, aluum deijciunt.

Si quis forte in itinere equo præcipitatus interiores corporis partes læserit, vtatur Ambra, id est, Walradt / in iusculo cereuisiario calefacto mane surrecturus, vel vesperi discessurus cubitum, ad quantitatem nucis auellanæ. Sequens etiã vnguentum contra læsionem internarum partium est valde vtile.

VNGVENTVM CONTRA LAEsionem siue contusionem partium internarum.

Rec. Pimpinellæ, Lauendulæ, Spicæ Nardi, Rutæ, Hyssopi, Saluiæ, Pyrethri, Pulegij, fœniculi, siliginis agrestis, mille-

 folij,

folij, prunellæ, ibiſci, conſolidæ maioris, auryn, amaraci, verbenæ, abrotani, epaticæ, meliſſæ albæ ac fuſcæ, angelicæ ſatiuæ, veronicæ, fœnigræci, fragariæ, clematidis, cordialis, pedis leonis, roriſmarini, foliorum linguæ ceruinæ, tormentillæ, betonicæ, ana manipulum vnum. Hæc omnia cultello in tenuiſsimas particulas comminuta, inijce in lebetem, & affunde butyri optimi in Maio confecti, & per coctùram à ſale purgati libras 28. & hæc ſimul ad ignem ex carbonibus confectum probè decoque, tantiſper donec virtus egrediatur, deinde cum hæc per mundum linteolum expreſſeris, affunde olei laurini libras duas, & habebis præſtans vnguentũ. Hoc valet contra internam læſionem, ex caſu aliquo ortam, quantitate nucis auellanæ in calido iuſculo cereuiſiario ſumptum. Si primò non medetur, vſus eius bis aut ter eſt iterandus, quin etiam externæ corporis partes affectæ apud ignem lentum ſunt inungendæ.

CAPVT XXXVII.

PRAECEPTA CONTRA INiuriam frigoris, & remedium ad curandam ambuſtionem.

Quoniam

QVONIAM verò in his ſeptentrioni ſubiectis regionibus frigus magis dominatur quam calor, & hyberno tempore ſæpe nobis in venationibus aut caſtris cubandi neceſsitas adfertur, quemadmodum etiam proximè præteritis annis in inferiori Germania brumali tempore caſtra ſtatiua ſub dio conſtituta ſunt, de frigoris & algoris iniuria propulſanda pauca adiungam. Inprimis autem ad frigus amouendum veſtes ſunt comparandæ, quæ non cito corrumpuntur, quia non ſemper in expeditionib. has mutare poſſumus. Statim à tenera ætate frigori aſſuefacere ſeſe expedit. Id enim ad ſanitatem & ad res bellicas gerendas, plurimum momenti adfert.

In magnis algoribus capitis, manuum ac pedum vigor conſeruetur, quo illæſo vniuerſo corpori ſua conſtat integritas.

Frigus facilè quidem à quibuſlibet corporis membris veſtium, aut ex panno aut ex hirſutis pellibus præſertim ceruinis concinnatarũ obiectu arcere licet. Capiti verò nullorum animalium pelles ſalubres ſunt, ſed pannei potius, aut bombycini galeri & pilei ſunt inducendi.

Citius tamẽ frigiditas à calcaneo, quam à cerebro ad cor penetrat.

Curſus, motus, manuum pedumq́ue concuſsio in ſummo frigore prodeſt.

Si quis vultum manusq́ue aqua frigida mane lauat, & deinde chirothecis probè tegit, primò quidem aliquantulum perfrigeratur, mox verò amplius corpore caleſcet.

Frigus enim meatus cutis conſtringit, & ſic nos ab externo frigore tutos reddit, prohibetq; ne calida ſubſtantia, quæ intus retenta, ſuapte natura calorem auget, diffluat ac diſsipetur. Sordes item, quæ frigus quoq; augent, à pedibus abluere, chirothecas & lineos ſoccos vino ſublimato aliquantulum imbuere confert. Quemadmodum hoc vini genus vim calefaciendi totum corpus obtinet, ſi admixtis calidis aromatibus bibatur. Ad idem valet, comedere nuces muſcatas, Zinziber, calamum aromaticum, oleis,vnguentisq́; corpus fouere non eſt inconueniens, allium & nuces etiam ad arcendum frigus mirabilem habent proprietatem, præſertim, ſi quis hæc duo in iure carnium contuſa comedat.

Ex vrtica & oleo factum linimentũ cum pauco ſale tuetur partes corporis ab atrociſsimo frigore, valet etiam ad vlcera à gelu contracta: ſi quis nolit pedes vel manus à fri-

à frigore offendi, pinguedine vulpis inungat.

Quibus verò rationibus medicina facienda ſit, ſi aliqua extrema pars corporis pene ſit emortua, mox addam.

Probatum itaq; confirmatumq́; eſt experientia, ſi quiſpiam membra gelu & frigore ſtupentia habuerit, non igne aut aqua calida, ſiue tepida calorem remoueri, ſed inde magis putreſcere & excidere. Frigida autem ſi lauentur, paulatim ijs priſtinũ reſtitui vigorem. Galenus ad algores intenſos, & ex his contractos dolores vſus eſt Euphorbio, quod cum oleo triuit, ceramq́; immiſcuit liquatam.

Nonnulli contra frigoris aduſtionem præcipiunt loca affecta ad ſpacium dimidiæ horæ detinere in aqua, in qua ſtercora equorum, auena paſtorum ſint decocta. Alij membris ex frigore aduſtis combuſtæ pellis leporinæ cineres inſpergunt, nonnulli rapam, aut pomum toſtum calidum applicant. Quidam felle ſuillo loca affecta inungunt.

Quod ſi cui digiti manuum pedumúe nimia frigoris aduſtione etiã denigrati fuerint, ita vt plane ſtupeſcant, animum propterea tamen non abijciat, ſed ſanis conſilijs & remedijs occurrat.

Magnam enim natura & ars vim habet. Memini proximè præterita hyeme Caium Alefeldium, cui ambo pedes frigore adusti erant, sumpta quadam potione vulneraria, cuius descriptio mox sequitur, effecisse, ne damnum latius serperet, cum omnes Chirurgi de eo desperarent, quòd articulos pedum frigore penè emortuos esse, & putredine quadam decidere viderent. Et quamuis per integrum anni spacium pedes ipsi nō fuerint consolidati, tamen nunc incedere vtcunq; potest.

REMEDIVM AD CVRANdam ambustionem.

Accipe duo linteola munda, quorum hoc lacteo cremore, qui dicitur Germanicè Rom / illud verò sero butyrino imbue, & parti læsæ singulis diebus ter applica, donec feruor interior refrigeretur. Deinde lardo porcino masculino, auenam nec non vnam aut alteram assulam infige. Hæc incende, & sic porcinā pinguedinem ignitā in vas aquæ puræ ex alto cadere facito. Deinde sume sex ouorum vitellos abiecto albumine, quibus adde parum prædicti lactei cremoris, & deinde pinguedinem lardi liquatam ac supernatantem adijce, & hæc vna probe decoque. Inde fiet empla-

emplaſtrum, quo ter de die partem affectam inunges, ac breui eam ſanam reddes. Quod ſi linteola cuti tenaciter adhæſerint, imbuas hæc butyro non ſalito & facilè inde reſoluentur.

Ad refrigerationem prodeſt etiam cortex tiliæ raſus in aquam, donec inſpiſſetur, parti vſtæ ſic applicatus.

CAPVT XXXVIII.

DESCRIPTIONES MEDICAmentorum quorundam ad vulnera externa curanda vtilium.

SEQVITVR nunc eius potionis vulnerariæ deſcriptio, cui vna eademq; opera alia quædam emplaſtra, linimenta & olea, ad curanda vulnera egregiè vtilia ſubijcere placuit, vt his ſi opus fuerit, commode vti poſsitis in bellis aut alijs profectionib.

POTIO VVLNERARIA, QVA vulnera mirum in modum curantur.

Accipe duas menſuras cereuiſiæ vetuſtiſsimæ, inijce manipulum Clematis ſiue Doruincæ, cauliculum artemiſiæ rubeæ, paulum herbæ, quæ dicitur Rodicheil / vel in defectum huius ſume meram peruincam, decoque ad medietatem in vaſe fi-

ctili, operculo probè tecto. Deinde excola in ollam lapideam ſiue lagenam, ſic vt orificium eius probe obſtrui poſsit, ne aër ingrediatur, poſtea vſui ſerua. Ex hac potione dabis homini vulnerato ſiue læſo mane ieiuno ventriculo, in meridie poſt ſumptum cibum, à veſperi cum diſceſſurus eſt cubitum. Singulis vicibus ad quantitatem trium cochlearium, iubebisq́; vt læſus poſtea duabus aut tribus horis abſtineat à cibis, & quoties inde biberit, paululum inſtillet in vaſculum, & hoc vulnus abluat. Folium etiam braſsicæ rubrum aut maximè fuſcum liquore huius potionis imbutum vulneri imponat, ita tamen vt aſperius folei latus verſus vulnus ſit cooptatum, quod linteolo firmiter inuoluatur. Quod ſi vulnus poterit conſtringi acu, fiat id quoq;, ne magna cicatrix inde remaneat, alioqui nihilominus tamen vulnera conſolidat hæc potio.

ALIVD CATAPLASMA præſtantiſsimum, quod cum in comitatu Tyrolenſi apud Carolum V. Oenoponti commoraremur, Iohannis Friderici, quondam Saxoniæ Electoris Chirurgus, Illuſtriſſimum Holſatiæ Ducem Adolphum docuit, & contra quemuis ictum, & ad vulnera à tormentorum globulis illata, mirabilem curandi vim habet.

REC.

REC. Galbanum,
Armoniacum,
Opopanacem,
Bdellium,
Ceram,
Oliui, Baumöhls libras duas.
Argyritis ſiue argenti ſpumæ præparatæ, Silberglet / lib. j.
Olei laurini vnciam dimidiam.
Myrrhæ,
Thuris,
Maſtichis,
Ariſtolochiæ,
Terræ cadmiæ, ſiue lapidis calaminaris præpar. Galmeiß vnciam j.
Camphoræ vnciam dimidiam.
Terebinthinæ vnam drachmam.

Redige ad puluerem, quem fac igni excandeſcere, & quicquid diſſoluendum eſt, diſſolue, & in morem cataplaſmatis forma modo ſequenti.

Quatuor gummi macera nocturno tempore in aceto acerrimo ex vino confecto, in vaſe ex orichalco fabrefacto, aut olla incruſtata, ita vt acetum quantitatem gumi excedat, poſtea decoque gummi tantiſper donec ſordes, excrementa aut ligna ab ijs ſeparentur. Deinde exprime, ſiue excola per mundum linteum in cacabum aut lebetem,

betem, & gummi iterum coque vſque ad conſumptionem aceti, & donec gummi à lebete ſegregentur.

Fac colliqueſcere oliuum & ceram in pelui ex orichalco, immitte argyritim ſiue ſpumam argenti & verſa rudicula, vt argyritis in fundum ſubſidat, & cum calorem fuſcum induere cæperit, fac periculum cultro lato aut ſpatula. Quod ſi non adhæſerit cultro tenaciter, ſed inde reſoluitur, perfectæ decoctionis eſt ſignum. Ab igne igitur remoue ſtatim, & paululum infrigidari ſinito, non tamen nimis cito. Poſtea de quatuor gummi maceratis in aceto, ſingulis vicibus ad quantitatem fabæ vel nucis auellanæ, immitte in decoctũ cataplaſma pedetentim, donec gummi prorſus ingreſſa fuerint. Nam ſi ſimul inijcerentur, cataplaſma nimis ebulliendo aſcenderet, fortaſsis etiam effunderetur. Verum ad maiorem cautelam peluim cum aqua in promptu habeto, vt ſi nimis bulliat, ſupra aquam teneri & infrigidari poſſit, illudq́; rurſum emplaſtro adijce, quod in aquam effuſum eſt. Et cum gummi plane in emplaſtrum ingreſſa fuerunt, cocturam eius de integro repete, parumperque decoque. Deinde adijce Myrrham, Maſtichen, Thus, Terram cadmiam, id eſt,

Galmei

Galmeisen/ Aristolochiam. Redige iterum in puluerem tenuissimum paulatim supra ignem, non nimis calidè tamen, ne pulueres ardore conflagrent vel consumantur. Extremô inijce Terebinthinam & oleum laurinum, & cum plane ab igne remotum & infrigidatum fuerit, adijce Camphoram. Deinde effunde in aquam calidam donec aptum afficiatur, vt manibus tractari & subigi posſit. Poſtea macera oleo artemisiæ, vt nitidum & purum reddatur. Immitte in pellem hinnuli bene præparatam. Tunc ad 40. aut 50. annos vſui conſeruari poteſt. Conducit hoc cataplaſma aduerſus omnia vulnera ſclopetaria, contra ictus & vulnerum inflammationem.

INSIGNE CATAPLASMA vulnerarium, contra quemuis ictum, quo vſus eſt Chriſtiernus II. Rex Daniæ vna cum ſequenti Balſamo & puluere. Nam hæc omnia in libris eius medicinalibus poſt mortem ſunt inuenta.

REC. Ceræ vncias tres cum ſemiſſe.
Colophoniæ ſeu picis Græcæ, } ana ſeſquiunciam.
Aſchenſchmaltz / }
Mumiæ, }
Myrrhæ vnciam vnam.
Minij vnciam dimidiam.

Corallo-

Corallorum alborum drachmas tres.
Magnetis vnciam vnam.

Ceram vna cum colophonia primum diſſolui facito, deinde mumiam adijce, poſtea das Aſchſchmaltz. Hæc ad lentum ignem collocato & probè verſato, Deinde reliquis quoq; prædictis ſpeciebus immiſſis ad lentum ignem pauliſper ſtare ſinito, probè frequenterq́ue moueto, ſæpe etiam periculum facito, num ſatis ſit decoctum, & in fundo ſubſidere incipiat. Stilla ex alto guttulas aliquas ex calida ſpatula in frigidam. Quod ſi illud infrigidari & ſpatulæ adhæreſcere ſenſeris, ab igne remoueto, tam diuq́; verſato, donec ſua ſponte ſit frigefactum, & in ſolidam coëat maſſam, ne ſequentia tria gummi in eo adurantur. Adde inſuper Thuris & Maſtiches ana vnciam vnam, Camphoræ ſeſquiunciam, & in olla tam diu moueto, vt infrigidatum duritiem contrahat, & manibus tractari prædictoq́ue adipe ſubigi poſsit. Et hoc modo cataplaſma rite paratũ habes: quod ſi igitur vulnus inflictum eſt recens, panno lineo craſsiori illinito & parti affectæ applicato. Quibuslibet etiam vulneribus, ſiue cæſim gladio ſecante, ſiue punctim mucrone ſint inflicta, hoc cataplaſma recte adhiberi poteſt.

Alia

ALIA POTIO VVLNERARIA.

REC. Limonij ſylueſtris, id eſt, Wintergrün / & Betonicæ ana drachm. vnam. Saniculæ, Sanickel/ & pedis leonis, id eſt, Sinnua / ana drachmam dimidiam, cum duabus menſuris vini in noua olla vitreata firmiter occluſa, quæ farina ſubacta probè obturetur. In medio autem operculi foramen relinquatur, per quod vapor egrediatur. Coctura huius potionis ad ſpacium duarum horarum continuetur. Ex hac potione homini ſauciato ſingulis diebus mane & veſperi ad quantitatem vnius cochlearis exhibe bibendum, & loco affecto braſsicæ folia vel præcedens cataplaſma impone.

PRECIOSVM OLEVM BALſaminum, quod inſtillari poteſt vulneribus, quæ non capiti, ſed alioqui corporis partibus ſunt inflicta.

Accipe olei roſati vncias nouem.
Rebaræ minutim contuſæ vnc. ſex. Hæc firmiter contecta in ampulla ſiue lagena ſtannea per tres dies ſtare facito. Deinde lagenam vna cum prædictis in balneum Mariæ immittito, & ad horæ medietatem probe bullire ſinito. Poſtea in lagenam inijce Maſtiches ſubtiliter contuſi drach. VI.

Item

Item Thuris, bdellij, Opopanacis, Camphoræ, ana ſiue partes æquales vnciam dimidiam, poſtea illud oleum per mundum panniculum laneum excolato, ita vt omnis virtus prædictarum ſpecierum inde exprimatur, habebisque in hunc vſum paratum oleum præſtantiſsimum.

RATIO CONFICIENDI PVLueris vtilis contra diſſectionem nerui alicuius, qui à Chirurgo eſt conglutinandus.

REC. Oculos Cancri, in ſubtiliſsimum puluerem comminutos in paruo linteolo. Hunc puluerem neruis inſperge, & ſiccis faſcijs ex linteolo confectis, locum obliga, ne humiditas aliqua ad neruos penetrare poſsit. Hanc ligaturam per ſpacium 24. horarum intactam relinquito. Elapſo prædicto temporis ſpacio, Chirurgus neruum inſpiciat, ipſiusque conglutinationem exploret, & deinceps vulnus illud calidis vinculis deliget inſtar alterius vulneris recentis, & poſt diem vnum aut alterum ligaturam diſſoluat.

RATIO CERTA, QVA FLVxus ſanguinis ex quouis vulnere erumpentis cohiberi poteſt.

Ineunte

Ineunte vere, cum ranæ ſemina prima ſiue oua proijciunt, tunc accipe craſsioris linei panni vlnas tres vel quatuor, plus minusúe quantum ſatis eſt. Hunc pannum cum huiuſmodi ouis ranarum probe abluito, ſoliq; ſiccandum exponito. Deinde ſecundo tertioq; lotum, ſimiliq; modo in ſole ſiccatum vſui diligenter ſeruato. Cum autem hoc vti volueris, partem vulnere duplo maiorem, inde præciſam inſtar cataplaſmatis vulneri imponito, ſanguinis effuſio ſtatim ſupprimetur, quod certo experimento in plurimis eſt comprobatum.

CAPVT XXXIX.

PRAECEPTA CONTRA calorem & ſitim.

QVEMADMODVM frigus proficiſcentibus obeſt, ſic etiam calor, & ex hoc profecta ſitis peregrinantibus moleſtias exhibet. Nam ſitis ab humido deficiente aut calido ſuperante fit. Cum enim nimij æſtus noxa peregrinantes infeſtat, calor nimius ſemper excoquens corporibus firmitatem eripit, & humido naturali exigendo vires diſſoluit.

Primùm autem moneo, ne cum iter faciatis multum loquamini. Inde enim ſitis

faucibus aridioribus contrahi ſolet. Ad caloris vim pellendam balneum aquæ frigidæ, etiamſi quis febrim aut capitis dolorẽ intemperie cõtraxerit, prodeſt. Quam rationem etiam cerui ſequuntur. Nam cum æſtu immoderato vexantur, in frigidam ſeſe immergunt. Alij coronas ex roſis, violis, nymphææ floribus, polygoni ramulis, Adianti, vitis, myrti folijs, ſalicum virgulis, alijsq́; refrigerantibus plantis capiti contra æſtus iniurias imponunt.

Contra ſitim ex calore prouenientem detineantur in ore Cryſtalli, coralli, argentum, ſaccarum candidum, aut ſilex, qui aliquandiu in frigida aqua fontana iacuit. Iulepus etiam roſarum & violarum cum aqua. Item radix glycyrrizæ recens è terra euulſa & manducata, ſiue ex aqua pota ſitim ſedat. Quemadmodum & vigiliæ extinguũt ſitim à calore ortam, ſic ſomnus ortam à ſiccitate. Frigida ſiue aqua mea odorifera, quam ſuperius deſcripſi, etiam os colluere prodeſt. Fici recentes ſitim leuant, caloremq́ue refrigerant. Nuclei nucis pineæ, portulacæ folium linguæ ſubditum, fraga, pyra, pruna, ceraſa, malorum cydoniorum grana, lactucæ & cucumeris ſemina ad minuendam ſitim ſunt præſtantiſsima. Perfuſus aqua frigida panis &

nis, & cum vino ſumtus contra ſitim prodeſt. Vinum refrigeratur, ſi in aquam frigidam vna cum cantharo collocetur, paniſq́; toſtus in aquam fontanam frigidiſsimam immittatur, cui poſtea inde exemto vinum infundatur, illudq́ue hoc modo bibatur, aqua interim ſæpius permutata. Hac conſuetudine refrigerandi ego vti conſueui. Nam ſalubris eſt, nihilq́; nocumenti adfert, veluti ea, quæ nitro aut niue perficitur. Hæc enim eſt violenta & propterea naturæ contraria & inimica, vt ſunt ea, ex quibus refrigeratio petitur.

CAPVT XL.

PRAECEPTA CONTRA famem.

PEregrinationes & bella ſæpe hominem in inopiam rerum omnium conijciunt, ita vt ingenti vehementiq́; fame laborandũ ſit. Quare nõ abs re fuerit pauca contra hanc ſubiungere. Fame igitur dominante omnium animalium iecur aſſatum in penuria panis ſatiat magis. Item panis coctus ex amygdalis dulcibus & ſaccaro plurimum nutrit.

Panis quoq; nauticus, ſiue biſcoctus, eò quod propter ſiccitatem ſitum minime

contrahat, & diutius reliquo incorruptus ſeruetur, in hunc vſum circumferendus eſt. Legimus quoq; quendam ruinis ædificiorum obrutum cum nullam vitæ ſpem reliquam haberet, ſeptem dies noctesq́;, ſola vrina epota famem ac ſitim toleraſſe. Auicenna globulos contra famem compoſuit, qui ſunt conſeruandi, ne ſolis calore colliqueſcant. Rec. Amygdal. dulcium excor. libram vnam. Adipis vaccini liquefacti libram dimidiam. Olei violarum vncias duas. Mucaginis rad. altheæ vnciam vnam. Terantur omnia ſimul in mortario, & fiant pilæ ſicut globuli nucis inſtar italicæ.

CAPVT XLI.

De navsea marina.

QVOD ſi verſamini in mari, nolite prohibere vel impedire vomitum, verum ſi ſit nimius & ſuperfluus in, potu paululum aquæ marinæ miſcete, vt ita ventriculus veſter paulatim mari aſſueſcere diſcat.

Toſtus etiam panis ex aceto comeſtus contra vomitum valet, quemadmodum & multarum gallinarum ventriculi per vſtionem in cinerem redacti, cum vino ſumti in tali affectione ſtomacho non parum proſunt.

Quidam

Quidam volunt ad hanc rem conducere, ſi quis aquam marinam ſiue ſalum ex naui intueatur, ſiue ex alto in mare deſpiciat.

CAPVT XLII.

DE HAVSTV AQVARVM.

SED quoniam in expeditionibus & peregrinationibus multos aquarum turbidarum & limoſarum vſu extinctos eſſe compertum eſt, omnino interdico vobis, ne aquam ex puteis vel ſtagnis hauſtam bibatis. Poſſunt enim hæ multifariam ab hoſtibus infici, vt plerumq; ab hoſtibus fit, cum alioqui etiam ſordibus ſcateant.

Fontanam quidem aquam non omnino improbo, hac tamen conditione, vt cum exhauſta eſt ex fonte, linteum nitidum in eam inijciatur, quod ſi id poſt duarum horarum ſpacium nullas concipiet maculas, ſine omni veneni ſuſpicione bibi poteſt. Purgantur autem aquæ excolatione, cum ex vno vaſe in aliud tranſcolantur per arenam dulcis inſipidiue ſoli, in colum ſiue ſacculum iniectam, aquæ prauitate in arena ſic remanente.

Mala aqua etiam cum allio ſumta, vel iniecta theriaca minus nocet, cuius poſte-

rioris vſus inprimis in expeditionibus eſt ſalutaris, vbi varia loca mutanda ſunt.

Aqua limoſa ſalis inſperſione emendatur, turbida alumine clarificatur.

Lauri folia, pulegium, acetum permixtum olei vitrioli gutta vna aut altera, folia acetoſæ, cornu Monocerotis, Corallium contuſum & iniectum in aquam: Hæc omnia prauitatem eius emendant. Sed vt inſtitutum de aquis ſermonem abſoluam, in caſu ſuſpicionis aquæ venenoſæ, mihi ſatius eſſe videretur, de integro puteum effodere. Indicium autem vel ſignū aquarum ſubterranearum eſt nebuloſa exhalatio ante exortum ſolis, vel creber & ſpacioſus iunci, vel arundinis prouentus.

CAPVT XLIII.

DE ERVPTIONE SANguinis ex naribus.

CVM Sol quoque peregrinantibus ſanguinem nimis ſubtilem & tenuem reddat, eumq́; ex naribus effluere faciat, rem non inutilem videor mihi facturus, ſi paucis de huius nimio fluxu reprimendo agam.

Primum autem ſciatis, quod ſi cui veſtrum ſanguis ſine læſione ſæpe ex naribus profluit, in propinqua ſanitatis parte hoc eſſe

esse numerandum. Si autem hæc eruptio est nimia & crebra, tunc poterit vitare cibos aromatibus conditos. Item allium, cœpas, porrum, raphanum & cætera. Mirifice autem sanguinem ex naribus promanantem reprimit stercus porcinum, si tepidum infarctum linteolo naribus admoueatur, cumq́; frigescit stercus, rursus illud excalefacere oportet. Sequens etiam cataplasma cum linteo canabino impositum sanguinem sistit.

Rec. bolum armenum & farinam volatilem molendinariam, & ex his cum albumine oui & aceto rosaceo confice cataplasma, illudq́; fronti & arterijs capitis applicato. Et si sanguis nondum reprimitur, linteolum aceto imbutum collo circumuoluito. Quinimo ad eundem etiam modum pudenda humectare poteris. Et quod si sanguis stillauerit ex nare dextro, cucurbitulam adhibebis iecinori, tanquam parti affectæ. Sin ex sinistro, in latere eam sinistro ex aduerso splenis applicabis.

Si verò neque hoc sanguinem retinebit, non inutile fuerit secta vena iecinoris sanguinem infrigidare, & naribus inspirari curabis puluerem compositum ex herba quæ dicitur gratia Dei, qui puluis mirificam sistendi sanguinis vim obtinet, etiam

 ex vul-

ex vulneribus confluentem. Cauebis tamen ne nares purges vel mundifices antequam ſanguinis fluxus plane ſit ſuperfluus. Aliqui etiam vtuntur croco vel puluere fuliginoſo molendinario, vna cum tela araneæ. Quinetiam ex aſtringentibus lignis, vt quercu, ilice, fago cinis non parũ aſtringit, ideoq; ſi forſan nullum aliud remedium eſſet ad manus, ſanguinis eruptio hoc modo cohiberi poſſet.

CAPVT XLIIII.

PRAECEPTA ADVERSVS alui fluxum.

NONNVNQVAM in profectionibus & bellis ſæpe ex copioſo alui profluuio laboratur, ideo remedia hunc morbum curantia vobis quoque minime negligenda eſſe cenſeo.

In principio autem iſtius morbi nolite ſtatim medicamentis comprimendi facultate præditis, aluiq́; fluxum ſiſtentibus vti. Etenim obluctari & excretionis cohibitionem moliri maiorem morbum facit. Sed potius candens ſiue ignitum aurum, vel chalybis laminas, in potu, quem hauſturi eſtis, iterum atq; iterum extinguite.

Genitale etiam cerui ſiccatum & comminutum

minutum in puluerem, in dyſenteria efficaciſsimum eſt remedium, quemadmodum & argillæ rudera ex clibano deſumta & decocta cum aqua, qua poſtea in potu vtamini, facultatem ſiſtendi & aſtringendi aluum præſtant. In hunc vſum conuenit etiam ſaccarum roſarum cum rubris corallis, vſto ebore, electuarioq; ex cydonijs.

CAPVT XLV.

CONTRA ARDOREM ſtomachi.

NON rarò quoq; ardor ſiue æſtuatio ſtomachi ꝓficiſcentes infeſtare ſolet. Operæprecium igitur viſum eſt remedia huic morbo ſuccurrentia breuiter obſeruare.

Nonnulli contra hunc vtuntur Glycirriza, carpionum alij lapides in ore detinent, vel olibani grana deglutiunt. Nonnulli contra hanc affectionem aquam calidam bibunt, aut lac tepidum vel ceraſorum nucleos, aut panem ex aceto comedunt. Ego autem maxima ex parte hæc ſequentia duo medicamenta adhibere ſoleo, quorũ hoc à Daniele Rantzouio, ſereniſſimi Daniæ regis Friderici II. in bello contra Suecos primario Duce, cognato meo didici, illud verò alioqui vſu compertum habeo.

MEDICAMENTVM DANIELIS RANTZOVII contra ardorem ſtomachi.

REC. Vetus ſaccarum roſarum & lapides cancrorum, quos contuſos & in puluerem redactos ſaccaro roſarum inſperge, adde paululum de bolo armeno. Miſce hæc omnia ſimul. Obſeruetur tamen vt lapides cancrorum dimidiam ſaccari partem, quantitate ſua adæquent.

ALIVD CONTRA ARDOrem ſtomachi.

REC. Seſquiunciam cretæ.
Tres nuces muſcatas ſiue myriſticas.
Seſquiunciam ſaccari electiſsimi, quod ex Inſulis Canarijs aduehitur. Fiat puluis.

Nunc aduerſus arefactionem linguæ, qui morbus etiam plerumq; caſtra ſequitur, remedia quædam aſſcribam.

CAPVT XLVI.

ADVERSVS AREFACTIOnem linguæ, quæ dicitur vulgariter Brunella.

REC. Nucleos Cydonei 2. aut corticem medianum tiliæ in aquam colloca, cui ſi addes cochlearium aceti roſacei, efficitur inde

inde limus vel ſuccus, quo oris humiditas retinetur.

ALIVD.

REC. Syrupum acetoſum ſimplicem cum aqua ex cremore ptiſanæ præparata. Hac gargarizetur os, quod valet contra linguæ ariditatem.

SYRVPVS ACIDVS ſimplex.

Rec. Aquæ fontanæ ſiue roſaceæ lib.iiij. Saccari lib. v. Coquatur in vaſe lapideo, aut potius terreo vitreato carbonibus accenſis aut flamma exigua citra fumum, ſemper deſpumando ad dimidias. Deinde adijciantur aceti albi clari lib. duæ. Si autem valentiſsimum vis, libræ quatuor. Si viribus mediocre libræ tres, & percoque in ſyrupi conſiſtentiam, Reconde in vaſe vitreo. Hic ſyrupus affectibus ac febribus maxime bilioſis auxiliatur, quia bilem tenuitate & caliditate furioſam frangit, retundit, & extinguit, adeoque ſitim ſedat. Humores quoq; craſſos tenuat,incidit,obſtructiones tollit,vrinas mouet ac ſudores. Putredini reſiſtit, ob id peſtilentibus febribus eſt ſaluberrimus. Ego hoc ſyrupo valde delector, & vobis eius vſum maxime commendo, quia non eſt ex venenatis compoſitus. Laudatur etiam ab Ariſtotele in libro

in libro de regimine Principum Alexandro inſcripto.

ALIVD.

Lardum purum porci caſtrati ad longitudinem dimidij digiti, & latitudinē duorum digitorum tranſuerſorum linguæ ægroti impoſitum probè inſere, ita vt linguam & fauces interiores penitus contingat. Hoc lardum inde non remoue, ſed colliqueſcere ſine. Aegrotus autem illud per ſuctionem attrahat, donec plane in liquorem reſoluatur. Poſtea copioſum vomitum edet, tum caue ne ſuffocetur. Poſtmodo videbis aduſti ſanguinis copiam, & cutem tenacem per vomitum eijci. Vtatur igitur ægrotus huiuſmodi lardo ſecunda vice, & tandem conualeſcet.

ALIVD contra idem.

Veloci & celeri curſu vſq; ad defatigationem agitetur equus, donec præ nimio calore liquidus humor ex ore ipſi emanet. Hæc ſpuma ſpongiæ in bacillum fixæ imponatur, eaq; lingua & faucium partes remotiores, quouſq́; fieri poteſt iungantur per aliquot vices. Caueatur tamē ne ſpongia delapſa in collum deſcendat. Aegroto, cum comedere aut bibere voluerit, eluatur os aqua prunellæ. Deinde aliquoties
hæc

hæc vnctio cum ſpuma prædicta repetatur. Illud extra dubium morbo medebitur, quod experientia conſtat.

Cum etiam peregrinantibus ocreæ ſoleant nonnunquam indurare digitos pedis, ita vt in callum intumeſcant, & duritiem quandam contrahant (quod genus Germanicè Lickdorn appellatur) ſequens remedium eum in vſum ſubijcere volui.

Rec. Cineres foliorum iuglandis combuſtorum, allium & ſeuum, miſce ſimul & decreſcente luna callum linteis probe conuolue. Et hoc vnguentum bis aut ter impone. Aliqui imponunt ſtercus gallinaceum. Alij teſtudinem ſale necant, & ſpumam inde prouenientem huiuſmodi tuberculis illinunt. Contra verrucas manuũ aliqui liquorem ex lignis quercinis ardentibus promanantem imponunt, alij ſpumam maris.

CAPVT XLVII.

DE EBRIETATE.

Cvm in expeditionibus & communi vitæ inter homines conuerſatione neceſſario interdum conuiuijs amicorum intereſſe cogamini, pauca vobis de præſeruanda & curanda ebrietate adijcere operæ-

precium

precium esse duxi, à definitionibus incipiens. Est ebrietas nihil aliud, quam perturbatio mentis & omnium actionum eius, ex immodico potu profecta, & voluntaria insania.

1. Ad hoc autem vitandum malum prima ac præcipua ratio est, parce bibere, & non plus quam necessitas postulat.
2. Deinde à fortibus potibus abstinere, tenuiores cereuisias intermiscere & pedetentim bibere, non vno haustu omnia euacuare.
3. Inter pocula parum comedere. Nam cibus potum in ventriculo remoratur.
4. Sumere ante cibum pauxillum vini absynthitis, aut 8. aut 9. amygdalas amaras, aut paululum lactis. Nonnulli deuorant lauri folia. Alij alia.

Africanus in suis commentariolis vult, quod qui caprinum pulmonem tostũ ederit, ebrietatem non sentiet.

Ego semper in pectore gestare soleo magnum Amethistum, eò quod aliqui scribunt, eum valere contra ebrietatem, quia humores ad cerebrum ascendere non patitur, mihiq; videtur, eum nonnihil præstare, vnicuiq; tamen suum permitto iudiciũ.

Omnia dulcia & ex saccaro confecta inter potandum sumta prohibent ebrietatem,

tem, quia non ſinunt aſcendere vapores, & frangunt vim vini eiusq́; ſaporem. Præſentiſsima curatio eſt vomitus aut alui profluuium, ſecundum Hippocratem: Ex plenitudine enim quæcunq; ægritudines accidunt, euacuatio ſanat.

Vltimo ſomnus curat perfecte ebrietatem, qui protrahi debet tam diu, donec ructus aut oſcitatio adeſt. Nam (teſte Galeno) ſomnus concoquit, vigiliæ digerunt. Non tamen vos ilico poſt pocula cubitum conferte, ſed vnam ad minus horam in cubiculo ambulate & vigilate.

Auicenna ſequentem ſyrupum præſcribit contra ebrietatem, verum ego eius vires non ſum expertus. Nam potius me amygdalis amaris, amethiſto, dulcibus rebus, odoribus frigidis, vt roſis, violis, camphora præſeruare ſoleo, ſi propter valetudinem vomitū ciere nolo, vt ſupra monui.

Rec. Succi alborum caulium,
Succi granatorum,
Aceti vini optimi ana vnciam vnam.

Ferueant ebullitionibus aliquot, & fiat ſyrupus. Vos vti poteſtis ex prædictis, quę naturæ veſtræ maxime cõuenire animaduertitis. Hoc certo ſcio, inebriari contra naturam & nulli hominum ex vſu eſſe. Propterea ſpero vos admonitionis meæ

memores

memores fore, & quantum communis vitæ ratio patitur, hanc præſentiſsimam peſtem fugituros, Deoque optimo maximo id prohibenti magis obtemperaturos, quam mortem ſodalium & amicorum cauſa voluntate veſtra acceleraturos.

CAPVT XLVIII.

DESCRIPTIONES NONnullorum medicamentorum & Antidotorum contra venena.

HACTENVS breuia quædam præcepta, ad conſeruationem ſanitatis & diuturnitatem vitæ vtilia, qua potuimus breuitate enumerauimus: iam in fine medicamentorum quorundam contra venena vim habentium deſcriptiones ſubijciemus.

Primò igitur omni cura iudicium ciborum appoſitorum habete, odoremque eorum, antequam in os immittatis, explorate, diuque lingua & dentibus tractate. Si enim cibus eſt venenoſus, ſtatim lædit guttur. Deinde cauete, ne cibus ſit peregrini diuerſique ſaporis, neque eum cito deglutite. Nulli enim citius atque guloſi veneno inficiuntur. Eam ob cauſam volo, ne quis veſtrum maxime famelicus aut ſitibundus ad menſam accedat, ne auiditate cibi de-

cibi deceptus venenoſam neſciat dignoſcere materiam.

Aſſumti autem veneni cura eſt, vt ſtatim percepto nocumento prouocetur vomitus cum butyro & aqua calida, aut oleo tepido, ſiue etiam aqua tepida cum aceto: Poſtea bibatur lac aut butyrum, vel ſumatur album ſtercus gallinaceum, aſſatum cum vino, quod etiam in huiuſmodi caſu vomitum ciet. Vomitus autem tam diu & quidem copioſe continuandus eſt, donec nec ſapor, nec odor, neque morſus, nauſea aut vlla anxietas percipiatur. Hoc enim vbi fit, indicium eſt adhuc venenum eſſe reliquum.

Poſt vomitionem ſumenda eſt theriaca bona cum aqua plantaginis, ſcabioſæ, aut acetoſæ, vel Mythridatum aut diamoſchū. Aliquot grana etiam Iuniperi trita, & in potu data miro modo venenum expellunt. Allium & Raphanus hebetant vim venenorum, quemadmodum & Smaragdus, Achates, ſuccinum & coralliumque, & quæcunque appenſa collo, manibusúe mutantur, ſiue colorem naturalem amittunt.

Quidam ferunt Ambram, muſcum vel lapidem bufonis geſtantes à venenis tutos præſtare. Alij contra eadem ieiuno ſtomacho vrinam propriam, vel pueri non

L polluti

polluti recens emiſſam hauriunt. Nonnulli mirabilem contra venena efficaciam habere ſcribunt, ſi quis infectus veneno mulo aut equo exenterato, ſtatim, dum adhuc feruet, inſeratur, & capite prominente tam diu in eo iaceat, donec à vi veneni liberetur. Si vnus non ſufficiat, alter idem exenteretur. Hoc remedio Valentinus Gorgias Alexandri Sexti Pontificis filius aduerſus venenum vſus euaſit.

CAPVT XLIX.

DE PESTE.

DE Peſtę, quæ præſentiſsimum quoque eſt aëris venenum ſeu corruptio, pauca adderem, niſi plurimorum doctorum virorum multi de hac Medicæ facultatis particula varijs temporibus æditi libri extarent, quos conſulere poteſtis, ſaltem monebo Peſte graſſante, præſidium omnium Medicorum teſtimonio laudatiſsimum eſſe fugam arripere, ſolum cœlumque mutare, loca vitioſa & peſtifera, huic contagioſæ lui obnoxia primo quoque tempore relinquere, & in hæc tarde redire, iuxta verſiculum communem:

Mox, longè, tardè, cede, recede, redi.

Appendi collo etiam pro amuleto ſequens

quens ſacculus poteſt, qui mirificè Peſti reſiſtit geſtatus, cordiſque regioni appoſitus ſecundum Paracelſum: Fiat autem hoc modo.

IACOBI CARPENSIS remedium.

REC. Arſenici albi cryſtallini partes ſiue vncias duas.
Rubei partem ſiue vnciam vnam.

Fiat placenta rotunda craſsitudine digiti cum albo oui vel mucilagine Tragacanthi. Inſuatur linteolo lineo, ſuperaddito ſerico, & admoueatur cordi.

Nec opus eſt induſium interijci (nam etſi arſenicũ intro ſumtum ſit lethiferum, nec etiam occulta vi, ſed ſola roſione, vt proinde venenum non ſit dicendum) tamen admotum extra venenis reſiſtit certa experientia.

POTERIT ETIAM SACCVlus pro corde conſeruans & curans huiuſmodi componi.

REC. Saphyri, Smaragdi, Hyacinthi, Rubini, Corallorum rubeorum & alborum ſing. drach. Croci ſcrupulum.

Margaritarum drachmam ſemis.
Arſenici albi drachmas duas.
Ambari grana ſex.
Radicis Iridis ſiccæ & odoræ vnciam S.
Cornu ceruini vſti drachmam.
Auripigmenti vnciam S.

Terantur omnia, & fiat ſacculus cum ſindone purpurea, cordisque regioni apponatur. Nonnulli ad præſeruandum propria vrina vtuntur.

Alij odore radicis Enulæ Campanæ, aceto maceratæ, aut Angelicæ, aut granis Iuniperi vel Lauri. Multi non prodeunt in publicum niſi cibati.

Si quis tamen hac lue infectus fuerit expurgato, quam primum fieri poſsit, ventriculo, communibusque vijs, puluere ſudatorio, non prius tamen quam naturæ propenſionem ad ſudorem cognouerit, & clyſtere vtatur. Deinde, Theriacam, Mythridatum, cæteraque remedia morbis peſtiferis aduerſantia adhibeat, ita tamen ne hæc remedia ſemel vt ſit, vel continue ſumat, ſed ter quaterue eodem die ſemper interuallo ſex horarum interiecto. Si bubo ſeſe oſtendat, aut Carbunculus, ſanguiſugas non procul à loco affecto, ſi ſit in membro ignobili, applicet, præſtabit tamen prius cucurbitulas amplas, &

magnas cum multa flamma, vel gallum aut catulum, vel pulmones animalium subinde admouere: Cæterum inter initia pestiferi morbi antequam pharmaca sumpserit, somnum fugiat, eique nullo modo indulgeat, ne veneni vis aut pestilentiæ virus, vna cum sanguine membra principalia inuadens protinus interficiat, cor cæteraque membra confortantia adhibeat, & quantum fieri potest, cibis ventriculo suo maxime congruentibus se reficiat, Deoque vitam suam & omnia reliqua ardentibus precibus commendet, nec non Medici periti consilio reliqua committat, vt diuina sua clementia gratiaque ille, hic verò arte sua ipsi succurrere velit.

Præmissis his in genere de Venenis & Peste, sequuntur ordine nonnulla Antidota.

MEDICAMENTVM REGIS Mythridatis aduersus omne Venenum & præcipuè Pestiferum.

Plinius lib. 23. cap. 8. scribit, Cn. Pompeium in sanctuarijs Mythridatis maximi Regis deuicti inuenisse in peculiari commentario ipsius manu conscripto compo-

ſitionem Antidoti è duabus nucibus ſiccis. Item ficubus totidem & rutæ folijs viginti ſimul tritis, addito ſalis grano, & ei, qui hoc ieiunus ſumat, nullum venenum nociturum illo die.

IDEM ANTIDOTVM ETIam hoc modo conficitur.

REC. Nucum iuglandium ſiccarum vncias ſex.
Ficuum ſiccarum vncias 4.
Foliorum rutæ ſiccæ ſemiunciam.
Salis drachmas duas.

Omnia hæc in minutas partes conſciſa aqua roſarum imbuantur, neque vt quidam volunt, terantur. Aliqui hæc miſcent ſucco acetoſæ aut aceto roſaceo. Nonnulli addunt etiam ſemiunciam granorum Iuniperi. Hoc antidotum ieiuno ſtomacho ſumatur ad quantitatem nucis caſtaneæ, eſtque aduerſus venenum præſeruatiuum.

EXPERIMENTVM MEDICI antiquioris Regis Angliæ, eſtq; puluis mirabilis contra toxicum & omne venenum.

REC. Pimpinellæ,

Radicis

Radicis tormentillæ,
Cinamomi ana vnciam dimidiam.
Ligni aloës, granorum Iuniperi,
Zinziberis ana drachmam vnam.
Interdum additur Cardui benedicti, radicis Angelicæ, ana drach. dimidia.

Fiat ex his omnibus puluis ſubtilis, & occluſus in pixide vſui bene ſeruetur.

ALIVD ELECTVARIVM præſeruatiuum contra Peſtem & alios morbos D. Priſciani de Corduba, Medici Leonis Pontificis decimi.

Rec. Cinamomi electi drach. dimid.
Zedoariæ drachmam vnam.
Boli armeni præparati drachmas tres.
Camphoræ grana ſeptem.
Seminis Citri excoriati,
Acetoſæ,
Corticis Citri ana drachmam vnam & dimidiam.
Radicis Diptami, tormentillæ,
Pimpinellæ drachmam dimidiam.
Raſuræ eboris,
Oſsis de corde cerui drachmam vnam.
Auri & argenti præparati ana ſcrupulum dimidium.

Fragmentorum Saphyri,
Rubini, Smaragdi,
Granati ana ſcrupulum vnum.

Miſce, fiat puluis, cui adde conſeruæ roſarum, acetoſæ, bugloſſæ, ana drachmas duas. Saccari albi libram vnam, diſſoluti in aqua Bugloſſæ & Endiuiæ, & fiat Electuarium.

MODVS VTENDI HOC præſeruatiuo contra Peſtem talis eſt.

Pars magnitudinis duarum fabarum cultello accepta comedatur: Incenſo verò iam Peſte ſemiuncia cum vino acetoſæ detur omni die. Contra pleuriſin ſemiuncia cum accõmodato iuſculo, ſucco, vel aqua bene diluta detur laboranti. Ego autem huic electuario nonnunquam addere ſoleo vngulæ Alcinæ, cornu beſtiæ vnicornis ſiue monocerotis & ſuccini ana drachmam vnam.

CAPVT L.

DESCRIPTIO STIBII PRAEparati & de eius vſu.

NONNVLLI vtuntur Stibij præparati

rati ſecundum Matthioli traditionem granis tribus tritis & pulueriʒatis cum ſaccaro albo aut ſaccaro roſarum contra Peſtem & Venenum. Stibij etiam vſus contra varia & diuerſa morborum genera eſſe perhibetur. Educit per vomitum, deinde per ſeceſſum, ſed tamen leniter, quod ipſe expertus ſum alijsque exhibui. Scribunt nonnulli ſtibiũ vix alium humorem quam eum qui noxius eſt, aggredi, & partem ferè corporis affectam, ſiue propinquam, ſiue remotam petere, aduerſus epotum venenum, aduerſus ipſam Peſtem nihil eſſe præſentius, curare capitis dolores antiquos, catharros, ventriculi dolorem & eiuſdem imbecillitatem ab humorum copia & malignitate ortam, hydropem, Aſthma, Paralyſin, Epilepſiam, quartanam denique tollere, cumque morbus nullus, ne Peſtis quidem ipſa quempiam inuadat, niſi qui ob vicium aliquod interius, exteriusue impactum noxæ ſuſcipiendæ fuerit oportunus, eſſe hoc medicamentum, non modo ad præſentes morbos propulſandos, ſed etiam ad imminentes arcendos idoneum, & ſtibio corpus humanum non aliter quam aurum ipſum Antimonio purgari. Ego ſtibium præparatum vbiq; locorum in promptu habeo.

Exhibendi modvs nouus & magis tutus.

Sume ſtibij ad puluerem tenuiſsimum triti tot grana, quot alicui vis exhibere, affunde eis mediocrem vini hauſtum, vaſis orificio probe cooperto, in quo per noctem remanebit. Sequenti verò die vinum leniter, rurſus ex vaſe effunde, illudque ieiuno ventriculo bibe. Hoc non adeo periculoſum eſt, neque tantos dolores excitat, quam ſi ipſa ſubſtantia ſtibij ſumatur.

Alivd remedivm contra periculoſos & peſtiferos morbos puerorum.

Noſtræ matronæ pueris, ſi male habere cœperint, ſolent exhibere paululum oſsis de corde cerui.

Oſsis beſtiæ vnicornis.

Corallorum rubeorum.

Succini albi.

Margaritarum.

Ramentorum auri.

Vngulæ alcinæ æquali portione. Hæc omnia in mortario contrita miſcent ſimul in morbis calidis cum aqua roſacea, in frigidis vero cum aqua Lauendulæ. Exhibetur autem ad menſuram cochlearij.

Cap.

CAPVT LI.

ANTIDOTVS SAXONICA contra Venenum.

ETSI præmiſſa medicamenta venenis aduerſentur maxime: tamen contra vim omnium venenorum ferme, maximum præſtat vſum Antidotus Saxonica, quæ apud Illuſtriſsimum Electorem Auguſtum Saxoniæ Ducem, non ita pridem inclaruit, oſtentationibus ꝓdigioſis ferè cuiuſdam ruſtici, qui deuoratis ſerpentibus varijs, quotiescunque ſpecimen de antidoti viribus edere voluit, huius beneficio ab omni læſione vindicatus ſemper euaſit: donatus tandem ab Electore honeſto & liberali præmio, ea conditione, vt porro, præter Electorem compoſitionis rationem doceret neminem. Solis enim Principibus Elector dignam rebatur auxilij tam præſentis cognitionem, præſertim cum ipſa vtendi neceſsitas in ipſos facilius Principes ac illuſtres viros, quam vulgares homines & plebeios incidat.

Huius antidoti vires, vt ſereniſsimus Daniæ Rex Chriſtianus piæ memoriæ exploraret, quondam Haffniæ homicidæ cuidam, ſupplicio capitis necando vene-

num

num iuſsit exhiberi lethiferum, nempe Mercurium ſublimatum, eumque copioſum, hac conditione, vt ſi beneficio huius pulueris minimè moreretur, Rex donaret eum vita. Quod factum eſt, ita vt putem, cum hic puluis huiuſmodi venenum vicerit, facilè eum quoque omne veneni genus ſuperare poſſe. Ego non ita pridem ab illuſtriſsimi Electoris coniuge per literas obnixe petieram, vt rationem componendi hunc puluerem ad me perſcriberet, verum reſponſum non accepi, pulueris tamen ſatis magnam tranſmiſit copiam, cuius partem aliquam in myropolio meo inueniendam vobis relinquo. Aliqui ſcribunt, vt Geſnerus Moybanum ſecutus, Electorem Saxoniæ Duci Vvirtebergenſi, rationem huius pulueris conficiendi tranſmiſiſſe, eumque puluerem his radicibus conſtare.

NOMINA SIMPLICIVM, ex quibus hic puluis conficitur.

1. Radicum Valerianæ ſemiunciam, Germanicè Baldrianwurtzel oder Theriacks-kraut / Latinè etiam theriacaria, Græcè Φοῦ.

2. Vrti-

2. Vrticæ minoris, Heiterneſſel/ } ana vnciam vnam.
3. Vincetoxici, id eſt, hyrundinariæ, } ana vnciam vnam.
quæ Germanicè dicitur vberwindung deß giffts / oder Schwalbenkraut wurtzel/ Gallicè domte venin.
4. Polypodij quercini, Engelſüßwurtzel.
5. Altheæ, Ibiſchwurtzel / aliàs Ibiſcus dicitur, Olus Iudaicum vel Biſmalua,
6. Angelicæ ſylueſtris, } ana vnc. ij.
7. Angelicæ ſatiuæ recentis vnc. quatuor.
8. Corticum radicum Laureolæ, German. Kellershals/ vnciam vnam S.
9. Fructus ſeu baccæ herbæ, quæ paris dicitur, id eſt, vierfingrig nachtſchatten / vel nachtſchatten mit vier blettern.
10. Acetum acerrimum.

Radices omnes effodiendæ ſunt eo tempore, quod inter 15. Auguſti & 8. Septembris intercedit, quamuis aliqui tardius effoderint, & efficacem tamen experti ſint antidotum. Deinde inciſæ reponantur in ollam vitreatam affuſo aceto acerrimo, quod duob. digitis radices excedat. Tum olla operculo clauſa, rimæ omnes albo oui

oui cum farina ſubacto diligenter oblinantur, & ſic in illa ad lentum ignem leuiter omnia bulliant, poſtea olla aperta, abiecto quod retundat aceto, (niſi ex illo forte ſyrupum adiecto melle ad alios vſus commodum parare libeat) radices exiccentur, quoad fieri poteſt. Deinde contritis omnibus addantur acini herbæ paris dictæ (nos Solanum tetraphyllum vocamus) numero viginti ſex, & fiat puluis, cuius drachma vna è vino albo propinetur. Doſis huius pulueris eſt ſcrupuli duo, vel drachmæ dimidium adultis & ſenibus. Alijs enim minor doſis ſufficiet videlicet ſcupulorum duorum.

Videtur hæc antidotus non aduerſus omnia venena ſolum, ſed alios quoque affectus vtilis futura, Icterum præſertim, cachexiam, diſpnoeam vel Aſthma, Splenis obſtructionem, retentionem menſium & calculos renum, quartanam, aliaque huiuſmodi, vbi frigidos, craſſos & viſcoſos humores cauſantur: præſentiſsimum quoque remedium eſt contra Peſtem & contra eandem præſeruatiuum.

Sunt & aliæ huius pulueris deſcriptiones, quas lubens prætereo, tantum vnam ſubijcio, quam à Berlepſio Illuſtriſsimi Principis Electoris conſiliario didici, quæ mox ſequitur.

Anti-

ANTIDOTVS SAXONICA, contra omnis generis venena efficacißima.

Rec. Valerianæ vnciam vnam cum duabus drachmis, id eſt, Baldrian-wurtzel.
Hyrundinariæ, id eſt, Schwalbenwurtzel/ vnciam vnam.
Polypodij quercini, id eſt, Steinwurtzel/ ſeſquiunciam.
Angelicæ ſatiuæ, Smyrnij, Meiſter-wurtzel/ } ana vncias duas.
Altheæ, Eibiſchwurtzel/ vnciam vnam.
Corticum radicum Laureolæ ſeſquiunc.

Radices effodiantur tempore, quo ſupra dictum eſt. Deinde inciſæ in nouam ollam teſtaceam vitream immittantur acerrimo infuſo aceto, ita vt ad latitudinem duorum digitorum radices excedat. Deinde olla operculo probè contecta farina ſubacta oblinetur, ne vapor exhalare aut alioqui aura ingredi poſsit. Hæc ita ad ſpacium dimidiæ horæ bulliant, poſteaque ab igne ſublata infrigidentur. At vbi iam probe infrigidata fuerint, abiecto aceto radicibus adijce XII. acinos herbæ, quæ dicitur Paris, & ſingulis acinis tria folia ex

cauliculo

cauliculo herbæ prædictæ adde. Hæc ita ſupra fornacem vel aëri expoſita probe ſiccato in loco aliquo radijs ſolaribus minime peruio. Deinde omnia in puluerem tenuiſsimum comminuta, per cribrum ſetaceum tranſmittito, cumq; opus fuerit ad pondus vnius drachmæ exhibeto. Hic puluis vim habet inſignem contra Peſtem & Venena, aliaque morborum genera, quorum ſuperius mentio facta eſt.

ANTIDOTVS NICOMEDIS regis contra Venena.

Rec. Baccarum Iuniperi drachmas ij. Terræ Lemniæ drachmas duas, & obulos totidem. Hæc vbi in puluerem redegeris, oleo aut melle commiſcebis, reponesque, atq; cum opus fuerit, ex aquæ mulſæ Cyathis duobus in magnitudinem auellanæ dabis.

CAPVT LIII.

HOC LOCO PLACVIT etiam adijcere medicamentum Regis Daniæ, Chriſtiani III. contra morbum caducum, & ſyrupum S. Ambroſij in febre tertiana vtilem.

Rec.

RECIPE Cranium siue caluariam hominis præsertim furis suspensi, nulliusque morbi interuentu mortui (nam huic plus efficaciæ, quam reliquis tribuunt) hanc caluariam in craticula tostam ad puluerem redigito. Deinde accipito tria grana Pœoniæ, atque hæc cum vna drachma prædicti pulueris, & aqua Lauendulæ ad quantitatem vnius cochlearis ægroto tempore matutino exhibeto. Postero & tertio die fac idem. Sumet autem ægrotus hunc puluerem ieiuno stomacho, ac tres continuos dies se domi continebit, pauco potu & cibis leuis ac facilis digestionis vtetur, vt sunt oua. Non abs te etiam fuerit, vt ægrotus postea singulis diebus mane per aliquod tempus cochlear aquæ Lauendulæ exhauriat. Os bestiæ vnicornis etiam contra hoc morbi genus conducit.

CAPVT LIIII.

SYRVPVS S. AMBROSII prouocans sudorem & sitim extinguens, quo Mediolanenses adhuc vtuntur, vtilis in febrib. tertian.

RECIPE Milij excorticati quantitatem conuenientem, decoquatur donec crepet: Deinde recipe vncias quinque vel

circa eius iuſculi ebullientis : & infunde vini albi odoriferi vncias duas, & ſic calidum da patienti, ac bene eum cooperias, tunc mirum in modum ſudabit.

Perſtrinxi iam ferè breuiter ſingula, quæ ad retinendam ſanitatem & cauendos morbos vobis ſignificanda eſſe iudicaui: Cum autem Cornelius Celſus Medicorum Romanorum Princeps, eadem ferè mira breuitate tractet, non poſſum non vos ad lectionem eius authoris vehementer adhortari. Quapropter etiam integrum ferè capitulum primum libri primi huc aſſcribere, & tanquam epilogum addere placuit.

CAPVT LV.

QVEMADMODVM SANOS agere conueniat capitulum 1. Cornelij Celſi.

SANVS homo qui & bene valet & ſuæ ſpontis eſt, nullis obligare ſe legibus debet. Hunc oportet varium habere vitæ genus, modo ruri eſſe, modo in vrbe, ſæpiusque in agro, nauigari, venari, quieſcere interdum, ſed frequentius ſe exercere, ſiquidem ignauia corpus hebetat, labor firmat, illa maturam ſenectutem, hic

hic longam adoleſcentiam reddit. Prodeſt etiam interdum balneo, interdum aquis frigidis vti, modo vngi, modo idipſum negligere, nullum cibi genus fugere, quo populus vtatur, interdum in conuiuio eſſe, interdum ab eo ſe retrahere, modo plus iuſto, modo non amplius aſſumere, bis die potius quam ſemel cibum capere, & ſemper quamplurimum dummodo hunc concoquat, intermiſſus propter ciuiles aliquas neceſsitates ordo exercitationis corpus affligit. Concubitus verò neque nimis concupiſcendus, neque nimis pertimeſcendus eſt, rarus corpus excitat, frequens ſoluit. Cum autem frequens ſit non numero, ſed natura, ratione ætatis & corporis, ſcire licet, eum non inutilem eſſe, quem corporis neque languor, neque dolor ſequitur. Idem interdiu peior eſt, noctu tutior: Ita tamen ſi neque illum cibus, neque hunc cum vigilia labor ſtatim ſequitur. Hæc firmis ſeruanda ſunt, cauendumque, ne in ſecunda valetudine aduerſa præſidia conſumantur. Hæc ille.

CAPVT LVI.

CONCLVSIO.

 Poſtquam

POSTQVAM nunc ô filij chariſsimi recenſui, quæ profutura vobis ex alijs partim collegi, partim ipſe experientia edoctus animaduerti (præſcribere verò facienda vniuerſa nõ magis poſſum, quam præſcire omnia euentura) veſtri erit officij hæc præcepta, tanquam per manus à maioribus tradita, ſtudioſe amplexari, memoriq́ue mente ſeruare. Inter cætera autem hoc non extremum præceptum eſſe arbitror, ſummo ſtudio eniti, vt quæ quis ex quotidiano rerum vſu expedire ſibi cognouerit, eorum ſucceſſum ſummopere promoueat, eaq́ue ad felicem exitum perducat. Quod ſi verò ô filij abnegata omni impietate, ſobriè, iuſteq́ue & piè viuentes, Deum reuerenter colueritis, magiſtratus, parentes, præceptoresq́ue veſtros obſeruaueritis, & in omni vita, in aëre & motu reliquisq́ue affectibus moderationem & temperantiam, iuxta rationem præfinitam & præſcriptam adhibueritis, periculoſosq́; caſus (citra tamen famæ veſtræ iacturam) fugeritis, nequaquam dubito, quin ad grandæuam ſenectutem vitam commodè producturi ſitis ac filios filiorum viſuri. Denique hic labor, hæc vnica vobis cura ſit, primùm DEI optimi maximi, deinde hominum

gratiam

gratiam & fauorem, honores diuitiasque lucrari & sanitatem conseruare. Quod vt mihi vobisq; DEVS æternus, qui cuncta superna & inferna liberè, pro iusto diuinæ suæ maiestatis arbitrio moderatur, & regit, benigne clementerq; largiatur, hactenus asiduis serijsq; precibus ab eo contendi, & etiamnum contendo, totoq; ex animo precor.

FINIS.

LIPSIAE,
Imprimebat Iohannes Steinman,
TYPIS VOEGELIANIS.
Anno
M. D. LXXVI.

